

magazin istoric

ANUL XIX NR. 3 (216) MARTIE 1985

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XIX
Nr. 3 (216)
martie 1985

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Revoluția română în acțiune — din august 1944 până în martie 1945 (II) :	2
Ștefan Lache	
Contribuția României la înfrângerea fascismului :	8
Gh. Zaharia, Ion Cupșa, Traian Popescu-Tracipone	
MĂRTURII ALE CULTURII ȘI CIVILIZAȚIEI ROMÂNEȘTI	
● Pe urmele strămoșilor (II) :	
Ion Popescu-Puțuri	
● Mormintul princiar getic de la Svesțari :	13
Petre Alexandrescu	
● Horațiu despre profilul moral al străbunilor noștri :	15
Ioan Micu	
Voievodatul — mărturie a identității politice românești :	18
Ioan Lupăș, Pompiliu Teodor	
Kritika... pe poziții elogioase față de un trecut condamnat de istorie :	23
Dinu C. Giurescu, Al. Gh. Savu	
O domnie puțin cunoscută. Vlad-Vintilă de la Slatina :	27
Dumitru Botar	
Nicolae Titulescu la Academia română :	33
Alexandru Dobre	
1719. Din București către Paris și Istanbul :	40
Valeriu Buduru	
● Cărți sosite la redacție... 17 ● Rezultatele concursului Magazin istoric, Horea 200... 22 ● În București, acum 50 ani... 48 ● Ex libris Constantin Cantacuzeni la Biblioteca Bathyanem... 60 ● Cititorii scriu istorie... 61 ● Poșta Magazin istoric... 62	

● Istoria — păstrătoarea experiențelor umane : Robert Etienne... 31 ● Documentele secolului XX. Moscova, 19-30 octombrie 1943. Conferința miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (II)... 36 ● Regatul mamelucilor : Codruța Matei... 44 ● Ca un păianjen în plasă : A. Busuioceanu, Fl. Constantin... 52 ● Rugurile din Danemarca medievală : Inga Dahlsgard... 57

COPERTELE NOASTRE

- ① ④ Străvechi pământ românesc, leagăn de civilizație și cultură națională. Transilvania și-a păstrat în pofida secolelor de dominație străină instituțiile proprii, identice cu cele din țările românești surori de peste munți, Moldova și Muntenia, printre care și pe cea a voievodatului. În imagini, vechi așezări transilvănene, așa cum au fost surprinse în gravuri din secolul trecut: a) Brașov, b) Sibiu, c) Satu Mare, d) Blaj, e) Sighișoara, f) Băile Herculane (Voievodatul — mărturie a identității politice românești, p. 18)
- ② Mărturie a străvechii civilizații getice, mormintul princiar descoperit la Svesțari (R.P. Bulgaria) conține și somptuoase decorații murale, relevante pentru înaltul simț artistic al meșterilor geți. În imagini: cele patru cariatide de pe perețele din fund al camerei centrale și detalii dintr-o astfel de statuie (Mormintul princiar getic de la Svesțari, p. 13)
- ③ ⑤ Stradă din Istanbul (Imaginea din centrul paginii) și costume otomane din veacul XVIII (1719. Din București către Paris și Istanbul, p. 40)

Revoluția română în acțiune

DIN AUGUST 1944

PÎNĂ ÎN MARTIE 1945 (II)

Prof. univ. dr. ȘTEFAN LACHE

Evocind marea epopee a revoluției române începută la 23 August 1944, secretarul general al Partidului Comunist Român spunea, la 6 martie 1980: „Prin lupta unită a maselor populare, sub conducerea comuniștilor, a fost instaurat primul guvern democratic, revoluționar, muncitoresc-tărănesc, care a deschis o etapă nouă în dezvoltarea revoluționară, democratică a țării, apoi în trecerea la construcția socialistă în România”.

Dezvoltind bogata sa experiență în domeniul alianțelor politice — alianțe care asiguraseră victoria forțelor patriotice naționale în acțiunea de înlăturare a dictaturii militar-fasciste și leșirea României din războiul hitlerist — Partidul Comunist Român a conceput Frontul Național Democratic ca pe o alianță social-politică largă, corespunzătoare noilor obiective ale luptei poporului român, o alianță deschisă tuturor partidelor, organizațiilor și grupărilor democratice, inclusiv celor de orientare burgheză.

„Nici o putere din lume nu ne va opri!”

Crearea Frontului Național Democratic a reflectat în fond momentul inițial al unui proces complex de delimitare și de regrupare a forțelor politice care colaboraseră la înfăptuirea actului de la 23 August 1944, delimitare ce se producea în funcție de concepțiile și opțiunile lor privind soluționarea unor probleme imediate și îndeosebi a celor privind regimul politic din România. Principiile călăuzitoare ale programului acestei largi coaliții politice exprimau în esență un spirit revoluționar în modul de a concepe evoluția viitoare a societății românești. Deși au fost invitate în mod expres să adere la noua coaliție, conducerea celor două partide burgheze, P.N.Ț și P.N.L., au refuzat.

În viața politică, s-au conturat două orientări distincte și opuse: de o parte — forțele polarizate în jurul P.C.R., hotărâte să înfăptuiască

transformări democratice radicale, să revoluționeze societatea românească, avînd drept tel de largă perspectivă trecerea la o nouă orînduire socială, la socialism; de cealaltă parte — principalele partide burgheze, P.N.Ț și P.N.L., care vizau doar o simplă ajustare și adaptare a sistemului politic antebelic la noile realități și cerințe democratice, și din această pricină căutau să stăvilească acțiunile revoluționare.

Consiliul Național al F.N.D. a cerut regelui Mihai, la 14 octombrie 1944, formarea unui nou guvern în care să fie reprezentate toate partidele și grupările democratice, în funcție de ponderea și influența lor reale în viața politică. Peste două zile, cei doi miniștri care reprezentau P.C.R. și P.S.D. — Lucretiu Pătrășcanu și Constantin Titel Petrescu — au demisionat din cabinetul format la 23 august 1944. Generalul Sănătescu a înaintat atunci demisia întregului cabinet, demisie sancționată de rege. La „sugestia” lui I. Maniu și

C.I.C. Brătianu, primul ministru a revenit și a dat publicității, la 19 octombrie, un comunicat prin care anunța că guvernul își va continua activitatea „pînă în momentul în care partidele se vor înțelege”. Replica forțelor democratice, a maselor populare a fost impresionantă. Chiar în ziua în care refuzul guvernului de a demisiona a devenit public, în București a avut loc o mare demonstrație de protest. Au urmat, apoi, în orașele de reședință ale județelor și în marile centre muncitorești, întruniri, mitinguri și demonstrații de stradă sub lozincile: „Să plece guvernul!”, „Vrem guvern F.N.D.!” „Pămînt țăranilor!”

În cadrul unei mari demonstrații organizate la București în ziua de 29 octombrie 1944, în fața celor 70 000 participanți, tovarășul Nicolae Ceaușescu a dat glas hotărîrii maselor populare de a-și impune voința lor: „Tovarăși, guvernul demisionat nu vrea să plece. Frontul Național Democrat v-a chemat ca să impuneți acestui guvern să

TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU VORBIND LA MAREA ADUNARE POPULARĂ CETĂȚENEASCĂ ORGANIZATĂ ÎN CAPITALĂ LA 6 MARTIE 1980

plece. Voi ați venit pe ploaie și furtună și ați înțeles să răspundeți apelului F.N.D. Guvernul să înțeleagă și să nu mai aștepte nici un moment...

Așa cum ați răspuns azi veți răspunde și data viitoare. Dar data viitoare dacă venim să se știe că ne vom impune și altfel. Nici furtuna, nici uraganul, nici o putere din lume nu ne va opri!"

Manifestațiile populare s-au împletit cu acțiuni concrete de înlăturare a prevederilor programului F.N.D. privind democratizarea vieții publice. Comitetele de fabrică și sindicatele au trecut cu de la sine putere la înlăturarea din conducerea întreprinderilor a elementelor fasciste, reacționare, constituind gărzi care au interzis acestor elemente accesul în întreprinderi. Practic, toate comitetele de fabrică și-au impus dreptul de control asupra producției.

Acțiunile energice, combative ale muncitorilor s-au resimțit puternic la sate. Spre sfârșitul lunii septembrie și începutul lunii noiembrie, în tot

mai multe județe au fost înlăturate organele administrative instituite de guvernul antonescian și au fost instalați primari și consilii comunale, alcătuite din reprezentanți ai forțelor democratice¹.

Ofensiva revoluționară, corelată cu retragerea exponenților partidelor muncitorești din guvern și cu trecerea la schimbarea, prin forța masei, a unor prefecți și primari, au accelerat cursul evenimentelor în favoarea Frontului Național Democratic.

Asaltul revoluționar continuă

Prelungită mai bine de o lună, criza guvernamentală a încetat la 4 noiembrie 1944, cind s-a constituit al doilea cabinet prezidat de generalul Sănătescu. Noul guvern, spre deosebire de cel precedent, marca întărirea pozițiilor maselor muncitoare în conducerea statului, Frontul Națio-

nal Democratic preluând vicepreședinția Consiliului de Miniștri, funcție nou-înființată, șase ministere și trei subsecretariate de stat, adică peste o treime din totalul portofoliilor. Dispunând încă de resurse politice, partidele burgheze au reușit să mențină majoritatea posturilor ministeriale. Confruntările din perioada crizei de guvern și modalitatea rezolvării acesteia dovediseră însă clar că Frontul Național Democratic deținea inițiativa și o pondere în viața social-politică în continuă creștere, transformându-se într-un puternic factor de guvernământ.

Guvernul de la 4 noiembrie 1944 a avut o existență efemeră; după nici o lună de activitate, el a căzut în urma unor puternice divergențe și confruntări între F.N.D. și partidele burgheze. Sub pretextul imposibilității guvernării în comun cu reprezentanții partidelor muncitorești, miniștrii P.N.Ț. și P.N.L. au demisionat în bloc, la 2 decembrie 1944, și au cerut generalului Sănătescu, pe care-l

¹ Magazin istoric, nr. 4/1967, 2. 10/1969, 2/1975.

suspectau de slăbiciune față de forțele de stînga, să depună mandatul întregului cabinet. Misiunea de a forma un nou guvern a fost încredințată de rege generalului Nicolae Rădescu. Acesta a încercat să alcătuiască în grabă o echipă ministerială „neutră”, de „tehnicieni”, care urma să fie dirijată din umbră de liderii partidelor burgheze. Încercarea a eșuat, căci, strîngîndu-și rîndurile în jurul comunistilor, forțele democratice au determinat revenirea la formula utilizată anterior, aceea a guvernului politic de coaliție.

În noul cabinet, constituit la 6 decembrie 1944, forțele muncitorești-tărănești și-au păstrat toate pozițiile anterioare. Totodată, reprezentantul P.N.T., Nicolae Penescu, a fost înlăturat de la conducerea Ministerului de interne, demiterea lui fiind cerută de F.N.D. încă în a doua jumătate a lunii noiembrie, pentru refuzul acestuia de a confirma prefectii și primarii instalați de masele populare, atitudine îngăduitoare față de rămașitele fasciste și încercări de intimidare, prin măsuri represive, a forțelor democratice. Noua echipă ministerială exprima unele concesii reciproce între cele două tabere angajate în lupta pentru putere, un moment de echilibru în evoluția raportului de forțe, care consta, pe de o parte, în imposibilitatea partidelor burgheze de a redobîndi pozițiile pierdute și de a guverna singure, iar, pe de altă parte, în faptul că Frontul Național Democrat, care avea inițiativa și capacitatea de a-și menține pozițiile în conducerea statului, era încă în curs de pregătire a ofensivei hotărîtoare în vederea instaurării puterii revoluționare-democratice.

Guvernul format la 6 decembrie 1944 și-a inaugurat activitatea dînd impresia unei orientări constructive. Primul ministru s-a angajat în mod public că va asigura înfăptuirea „de sus” a reformelor democratice, cerînd, în schimb, „un armistițiu în luptele dintre partide” și încetarea ac-

țiunilor „de jos” de ocupare a moșiilor și de înlocuire a primarilor și prefectilor. Dar promisiunile noului șef de guvern s-au dovedit curînd a fi doar simple formule menite să oprească înfăptuirile revoluționare. Astfel, Comisia pentru studiul reformei agrare, constituită la 15 decembrie 1944, și-a încheiat rapid lucrările, președintele acesteia, ministrul național-tărănist Ion Hudiță, formulînd concluzia că reforma agrară „nu este posibilă pentru moment, ci după terminarea războiului”.

Forțele revoluționare au dezvăluit aceste manevre, cerînd miniștrilor național-tărăniști și liberali, ca și primului ministru, să-și respecte angajamentele. Cu prilejul Anului nou 1945, Consiliul Național al F.N.D. a lansat un apel prin care chema „pe toți, muncitori și muncitoare, țărani și țărănce, oameni ai muncii, intelectuali, ofițeri și soldați, pe toți democrații cinstiți, fără deosebire de clasă și naționalitate, să facă zid în jurul F.N.D. pentru a scoate țara din greaua încercare prin care trece, pentru a o feri de o nouă catastrofă”.

În ședințele Consiliului de Miniștri din 12 și 16 ianuarie 1945, generalul N. Rădescu și-a exprimat îngrijorarea pe care i-o pricinuia starea de spirit din țară și a făcut apel la miniștrii burghezi să accepte neîntîrziat legea sindicatelor și legea privind judecarea criminalilor de război, pentru a diminua întrucîtva nemulțumirile.

În aceste împrejurări, P.C.R. a adoptat soluții adecvate noului stadiu al procesului revoluționar: *Programul de guvernare al Frontului Național Democrat*, dat publicității la 28 ianuarie 1945, preconiza instaurarea unui nou guvern „ieșit din concentrarea într-un singur front — F.N.D. — a tuturor forțelor democratice, legate temeinic pe baza unui program unitar de guvernare a țării, ale cărei probleme vitale să fie imediat soluționate”. Acele obiective ale *Platformei din 1944* care și păstrau

actualitatea erau reluate și dezvoltate, aducîndu-se, totodată, precizări și prevederi noi. Astfel, în legătură cu reforma agrară, se stabileau categoriile de proprietăți funciare ce urmau să fie supuse confiscării și cele exceptate, se aveau în vedere constituirea rezervelor de stat, crearea centrelor de închiriat mașini agricole etc. În privința politicii externe a țării, Programul sublinia importanța stabilirii unor relații strînse cu U.R.S.S. și statele vecine, cu toate țările democratice, pentru ca „România să devină... un membru egal în marea familie a țărilor democratice, asigurînd astfel independența, suveranitatea, securitatea și propășirea economică a statului român”.

Zid în jurul F.N.D.

Adoptarea și publicarea *Programului de guvernare al F.N.D.* au dus la declanșarea ofensivei hotărîtoare a masele populare pentru cucerirea puterii politice și înfăptuirea reformei agrare. Șirul marilor confruntări și manifestații politice care au precedat și pregătit schimbarea de la 6 Martie a fost strălucit deschis de o puternică demonstrație muncitorească, desfășurată la București, în ziua de 30 ianuarie 1945, cu prilejul încheierii lucrărilor Congresului General al Sindicatelor. Între 1 și 24 februarie 1945, cum rezultă din informațiile publicate în presă, în întreaga țară au avut loc peste 150 mitinguri și demonstrații, din care peste 80 în orașe și centre muncitorești. La una din aceste manifestații din București, organizată la 13 februarie 1945 și la care au participat peste 500 000 cetățeni, Gh. Gheorghiu-Dej, în cuvîntarea rostită în fața mulțimii, arăta: „Domnul general Rădescu... încearcă să apără ca, un împăciuitor față de conflictele dintre partidele și grupările politice din țara noastră și să apără ca un arbitru, ca unul care nu părăsește nici un partid politic, dar în fond atacă forțele care

6 martie 1945: 800 000 cetățeni din Capitală și județele învecinate salută cu entuziasm formarea primului guvern muncitoresc-tărănesc

alcătuiesc F.N.D. și pe reprezentanții săi în guvern. Această neutralitate suspectă a d-lui prim-ministru, care, sub pretext că în țară trebuie să domnească liniștea și ordinea, a încercat să provoace populația Capitalei noastre, făcînd-o să vadă circulînd pe străzi detașamente de jandarmi, ne amintește de timpurile acelea de teroare împotriva poporului¹.

Ampla mișcare revoluționară a cuprins deopotrivă orașele și satele. În strînsă colaborare cu Frontul Plugurilor, la 10 februarie 1945, Partidul Comunist Român a dat cuvînt de ordine să se treacă la ocuparea prin forță a tuturor moșilor expropriabile¹. Sprijinul direct dat de muncitori înfăptuirii reformei agrare, organizării vieții satorilor și a producției agricole, a contribuit la radicalizarea țărănimii, la închegarea alianței muncitorești-țărănești, făurindu-se, astfel, o uriașă forță social-politică, temelia noii puteri de stat revoluțio-

nar-democratice. Concomitent cu realizarea practică a reformei agrare, în strînsă coordonare s-au desfășurat uriașe mitinguri și demonstrații de stradă, a avut loc cucerirea prefecturilor și pri-

Primul ministru al guvernului instaurat la 6 Martie 1945, dr. Petru Groza

măriilor. Pînă la începutul lunii martie 1945, aproape în toate județele au fost instalati prefecți reprezentînd Frontul Național Democratic, comunele trecînd și ele, una după alta, sub conducerea unor primari desemnați de masele populare.

În scopul stăvilirii valului revoluționar, cercurile reacționare ale burgheziei și moșierimii, folosind ca om forte pe generalul Nicolae Rădescu, au recurs la ultima soluție — represiunea. La 24 februarie 1945, la București, Craiova, Caracal și în alte localități, au avut loc evenimente sîngeroase, s-a tras asupra manifestanților; au căzut morți și răniți. Dar toate încercările reacțiunii de a opri împărțirea moșilor și schimbarea primarilor și prefecților au fost zădărnice.

În condițiile înclătării decisive pentru putere populară, intelectualitatea română, consecventă tradițiilor sale democratice, antifasciste, s-a situat de partea maselor populare, a muncitorilor și țărănilor. O ilustrare a acestei

¹ Magazin istoric, nr. 9/1974.

atitudini a constituit-o apelul dat publicității la jumătatea lui februarie 1945 de un grup de aproape 80 savanți și profesori de frunte ai școlii românești, care cereau instalarea unui guvern al Frontului Național Democratic. Într-o telegramă trimisă regelui, după evenimentele grave din 24 februarie 1945, de membri ai Academiei române și profesori universitari, printre care M. Sadoveanu, C.I. Parhon, Mitiță Constantinescu, Tr. Săvulescu, S. Stoilow, N.Gh. Lupu, prof. N. Hortolomei, se scria: „Considerăm că atari acțiuni de reprimare a liberei exprimări a voinței naționale, determinarea conflictelor interne de natură a duce la război civil, precum și îndrumarea ostirii la acte contrare sufletului și menirii sale, sînt incompatibile cu interesele naționale și cu un regim de adevărată democrație”.

Amplizarea și dinamismul acțiunilor revoluționare au accentuat convulsile din rîndurile partidelor burgheze și procesul de izolare a conducătorilor retrograde ale acestora. Numeroși membri de rînd sau simpatizanți ai P.N.T. și P.N.L., exponenți politici de vază ai acestor partide și chiar organizații locale întregi și-au manifestat față de nemulțumirea față de virfurile conducătoare și au cerut, uneori ultimativ, colaborarea cu partidele unite în F.N.D. Unele fracțiuni și grupări care s-au desprins din P.N.T., avînd o orientare democratică și fiind convinse de superioritatea forțelor populare, s-au alăturat F.N.D. Astfel, gruparea național-tărănistă condusă de Anton Alexandrescu a aderat la F.N.D., iar cea național-liberală a lui Gheorghe Tătărescu a încheiat un acord de colaborare cu acesta.

Vom ridica poporul

O însemnată excepțională pentru evoluția evenimentelor în sensul instaurării puterii revoluționar-democra-

tice pe calea acțiunilor politice, și a mișcărilor de masă au avut-o legăturile strînse dintre armată și popor, legături cu o lungă și strălucită tradiție în istoria patriei noastre, tradiții ridicate pe o treaptă superioară prin participarea întregii armate române, alături de gărzile muncitorești înarmate, la înfăptuirea revoluției din august 1944 și, apoi, prin mobilizarea tuturor resurselor și energiilor naționale, în războiul antihitlerist.

Solidaritatea forțelor muncitorești, țărănești, a maselor de militari proveniți din rîndurile acestora, menținerea și întărirea detașamentelor muncitorești înarmate, ale căror efective erau, la începutul lunii martie, de peste 70 000 oameni, au pus cerurile reacționare în situația de a nu putea să riposteze cu forța armelor și să declanșeze războiul civil, așa cum ar fi dorit.

În această privință sînt edificatoare două ședințe ale Consiliului de Miniștri: Prima, ținută la 16 februarie 1945, cînd primul ministru, împotriva acțiunilor de reformă agrară și de înlocuire a prefectilor și primarilor prin acțiuni de masă, a formulat amenințarea: „În situația pe care o am, mă voi opune din toate puterile; dacă este nevoie să ajungem la război civil, îl voi face, domnilor, oricare ar fi rezultatul”. Miniștrii comuniști și social-democrați au ripostat cu fermitate: „Nu vrem să fim tîrîți pe panta războiului civil — a replicat Gh. Gheorghiu-Dej. Vom împiedica prin toate mijloacele de a transforma lupta din interior în război civil”. Soluția nu constă în reprimarea acțiunilor politice ale maselor — spunea Lotar Rădăceanu, adresîndu-se miniștrilor burghezi —, ci în „rezolvarea acestor probleme, adică reforma agrară, schimbarea și reformarea administrației imediat, fiindcă pulsul țării arată că este nevoie de acest lucru...”. Cealaltă ședință a Consiliului de Miniștri de care aminteam a avut loc la 21 februarie 1945. La ordinea

de zi erau 19 puncte, dar nici unul n-a mai fost luat în dezbateri. La deschidere, primul a cerut cuvîntul dr. Petru Groza, vice-președintele guvernului, care a arătat: „Guvernul s-a constituit la 6 decembrie 1944 cu membrii recrutați din diferite grupări și partide, care s-au hotărît să colaboreze. Deunăzi, ieri sau alaltăieri, a văzut lumina tiparului un jurnal al Consiliului de Miniștri prin care se desființează trei subsecretariate de stat. Întrucît din cele trei subsecretariate de stat desființate, unul cădea, conform acordului nostru care sta la baza constituirii guvernului, în lotul F.N.D., desigur că noi nu putem admite acest lucru... Această procedură arată că am ajuns la o adîncire în căderea noastră pe panta acestor complicațiuni politice de unde nu se mai poate trece mai departe și este cel mai firesc și cel mai natural lucru pe care-l așteptăm, ca regulă elementară, ca domnul prim-ministru, ca domnul președinte al consiliului nostru să tragă toate consecințele. Noi denunțăm acordul și cerem domnului prim-ministru, care a constituit acest guvern pe baza unui acord cu partidele liberale, național-țărănesc și F.N.D., să prezinte demisia cabinetului”. Miniștrii F.N.D. — Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ștefan Voitec, Gh. Vlădescu-Răcoasa și Gheorghe Nicolau — au susținut cu noi argumente necesitatea demisiei guvernului.

Rădescu a refuzat să demisioneze, fiind sprijinit de reprezentanții P.N.T. și P.N.L. Față de această situație, Gheorghe Gheorghiu-Dej, adresîndu-se primului ministru, a remarcat: „Nimeni nu se poate crampona la guvern atîta vreme cît țara se găsește în primejdie. Soluția este demisia dv. și noi o vom obține. Vom ridica poporul și vă vom arăta noi ce înseamnă voința poporului. Vă spunem împreună cu țara: plecați!”

După această ședință din 21 februarie, guvernul nu s-a mai întrunit, încetîndu-și de

fapt activitatea ca organ colectiv.

Instaurarea puterii revoluționare democratice muncitorești-tărănești în România a fost influențată și de împrejurările externe care, prin mutațiile intervenite în raportul de forțe pe plan mondial (creșterea prestigiului mișcării comuniste și muncitorești, a mișcării de rezistență antifascistă), favorizau promovarea unei politici înnoitoare, democratice, naționale. Cursul evenimentelor din România, ca și din alte state europene, mici și mijlocii, a fost influențat, atât de creșterea considerabilă a prestigiului U.R.S.S., ca urmare a rolului ei decisiv în războiul antihitlerist, cât și de raporturile dintre marile puteri aliate, de hotărârile și măsurile stabilite de ele în problemele organizării lumii postbelice, măsuri ce consensau dreptul tuturor popoarelor de a-și alege forma de guvernământ, necesitatea restaurării drepturilor suverane și de autogovernare ale națiunilor ce fuseseră private de aceste drepturi prin acte de agresiune ale statelor fasciste.

O mare victorie a maselor

Din analiza contextului internațional al momentului respectiv se impune însă concluzia clară că *procesul democratizării țării și cucerirea puterii politice de către masele populare* au fost *hotărâte de forțele interne, de acțiunea revoluționară a maselor populare din țară, conduse de Partidul Comunist Român*.

Sub presiunea luptei forțelor revoluționare, la 28 februarie, regele a fost nevoit să-l destituie pe generalul Rădescu; la 2 martie 1945 a încredințat mandatul de constituire a noului guvern doctorului Petru Groza. La început, monarhul refuzase investirea guvernului cerut de popor, încercând să impună în continuare un rol preponderent în cadrul acestuia reprezentanților P.N.Ț. și P.N.L. Condu-

cerile acestor partide au refuzat însă oferta de participare la guvern. Sovaia regelui a durat pînă la 6 martie 1945, cînd a fost semnat decretul de constituire a noului guvern, în componența propusă de dr. Petru Groza, în numele Frontului Național Democrat.

Din guvernul format la 6 martie făceau parte reprezentanții clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, ai celorlalte pături mijlocii, precum și ai unei părți a burgheziei. Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Confederația Generală a Muncii, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Partidul Tărănesc, gruparea liberală (Tătărescu) și reprezentanții ai armatei asigurau componența noului cabinet. Deși regimul politic instaurat la 6 martie exprima și o alianță vremelnică cu partidele burgheze de orientare democratică, cele două partide burgheze principale — P.N.Ț. și P.N.L. — au rămas în afara operei de guvernare și au trecut în opoziție. Prin aceasta, burghezia pierdea pentru totdeauna pozițiile dominante în viața de stat.

Principala preocupare a guvernului instaurat la 6 martie a fost mobilizarea largă a forțelor și energilor întregului popor în lupta pentru zdrobirea definitivă a fascismului. Dînd viață chemării P.C.R. — „Totul pentru front, totul pentru victorie!” —, guvernul dr. Petru Groza a desfășurat o intensă activitate de organizare și unire a tuturor eforturilor în vederea sprijinirii frontului antihitlerist, în care, cu eroism și grele jertfe, s-au angajat ostașii noștri, alături de trupele sovietice, pentru eliberarea Transilvaniei de sub ocupația hitleristo-horthyistă — fapt împlinit la sfîrșitul lunii octombrie 1944 — iar, mai apoi, pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, pînă la victoria finală asupra fascismului. La puține zile după instaurarea sa, noul guvern a reușit să reinstaureze autoritatea românească asupra întregului teritoriu al

Transilvaniei — străvechi pămînt românesc pentru a cărui unire cu patria-mamă, în 1918, dr. Petru Groza acționase cu toată energia, numele său figurînd printre cele ale deputaților Marelui Sfat Național constituit cu prilejul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

Instaurarea regimului politic de la 6 Martie 1945 consfințea o mare victorie a maselor populare, a forțelor politice grupate în jurul Partidului Comunist Român, un moment decisiv al procesului revoluționar început la 23 August 1944, și care avea să ducă la lichidarea vechii puteri burghezo-moșierești și edificarea noii orînduirii sociale în patria noastră.

În cei patruzeci de ani ce s-au scurs de la istorica izbîndă a forțelor revoluționare din 6 Martie 1945, cu deosebire în ultimele două decenii intrate în istorie ca Epoca Ceaușescu, poporul român a înfăptuit cea mai profundă revoluție din întreaga sa existență. Opera de edificare a socialismului în patria noastră a pus în lumină înaltele virtuți creatoare ale poporului, unitatea de monolit a națiunii noastre. Clasa muncitoare — clasa conducătoare a societății — țărănimea, intelectualitatea, toți cetățenii patriei, producători și beneficiari în același timp, au fost antrenati direct în complexa operă de conducere a statului, România socialistă de astăzi oferind un model de democrație reală, izvorîtă din înseși cerințele vitale ale vieții sociale. Înscrisă ferm pe magistralele civilizației și progresului, pe care înfăptuirea directivelor și orientărilor Congresului XIII va însemna o etapă de excepțională importanță, România socialistă și-a cîștigat un imens prestigiu internațional prin politica sa realistă și constructivă de pace și colaborare cu toate statele lumii, indiferent de orînduirea lor socială, politică exprimată cu cea mai deplină autoritate de președintele Nicolae Ceaușescu, personalitate proeminentă a lumii contemporane.

Timp de 8 luni circa 500 000 de ostași ai armatei române au luptat cu eroism și au contribuit, cu grele jertfe de sânge, la victoria împotriva Germaniei fasciste. Despre aceasta stau mărturie cei peste 170 000 de ostași români morți, răniți sau dispăruți în crâncenele lupte purtate împotriva mașinii de război hitleriste, uriașa mobilizare a întregului popor, care a făcut totul pentru a contribui la victoria finală asupra fascismului.

NICOLAE CEAUȘESCU

Contribuția României la înfrângerea fascismului

„SLOVE DE TEMEI ÎN ISTORIA ȘI VIITORUL ȚĂRII”

GHEORGHE ZAHARIA, ION CUPȘA

● Zile de ofensivă neîntreruptă pe pământul Cehoslovaciei ●
Cele două părți ale barierei muntoase ● Bătălia pentru Ban-
ska Bystrica ● Moscova salută vitezele trupe române ● Vinătorii
de munte formează avangarda ● Greșeli ale comandamentului
hitlerist

În numărul trecut al revistei, am evocat cîteva momente din timpul luptelor purtate de ostașii români, alături de trupele sovietice, pentru alungarea hitleriștilor din Cehoslovacia. Desfășurate în condiții deosebit de grele — teren accidentat și pe timp de iarnă —, aceste prime confruntări au avut ca rezultat eliberarea unui important teritoriu din Cehoslovacia și a mai multor localități, între care orașele Rožňava, Plešivec, Dobšina, Tisovec și Brezno; prin cucerirea părții estice și a crestei principale a Munților Metalici, unul din importanții piloni ai apărării inamice din această zonă fusese lichidat.

Dar să urmărim în continuare alte secvențe din asprele confruntări la care au participat trupele române pe teritoriul Cehoslovaciei.

În cadrul ofensivei de la începutul anului 1945, Armatei 27 sovietice — în compunerea căreia se afla și Corpul 4 armată român — îi revenea misiunea să nimicească gruparea inamicului din zona Lucenec și să-și dezvolte apoi ofensiva spre Munții Javorina. Comandantul Armatei 27 a hotărît să angajeze frontal inamicul cu o parte din forțe și să-i învaluiască flancul drept cu corpul român.

Ofensiva s-a dezlănțuit în ziua de 12 ianuarie, după o intensă pregătire de artilerie. Vinătorii noștri, folosind cu măiestrie efectele focului artileriei, au pătruns în poziția germană pe care au rupt-o în mai multe secțiuni. Ei au continuat cu aceeași vigoare atacurile și, în zilele următoare, au depășit pe la vest gruparea inamică de la Lucenec, amenințându-i flancul și ușurînd loviturile frontale ale trupelor sovietice, care, în ziua

de 14 ianuarie, au intrat în interiorul marelui oraș. La 24 ianuarie, Corpului 4 armată i s-a alăturat (la stînga) Corpul 7 armată român, care, în afara celor trei divizii ce luptaseră la Budapesta, avea acum în componere și Divizia 10 infanterie. Ambele corpuri au fost subordonate Armatei 1 române, care redevenea comandament operativ. Sosirea de noi forțe și loviturile neîntrerupte pe care acestea i le-au dat inamicului, l-au determinat să se retragă pe un nou aliniament, la poalele Munților Javorina, unde trupele noastre au luat contact, la începutul lunii februarie, cu noile lui poziții.

În cursul lunii ianuarie 1945, forțele sovietice pătrunseseră adînc pe direcția strategică Varșovia-Berlin. În Cehoslovacia, trupele sovietice și române înaintaseră mai puțin datorită rezistenței înverșunate a inamicului, terenului muntos și condițiilor aspre de iarnă. Aici aliniamentul frontului prezenta un mare ieșind la est de cursul mijlociu al Hronului, sprijinit pe Munții Tatra Mică, creasta vestică a Munților Metalici și Munții Javorina. Riul Hron, începînd de la izvoare, are o orientare est-vest pînă la Banská Bystrica, unde cotește brusc spre sud, trece prin orașul Zvolen, unde primește apele afluentului său Slatina, și se rostogolește apoi tot spre sud, pînă în Dunăre.

Bariera muntoasă amintită are două porți de pătrundere: una mai îngustă, în lungul cursului superior al Hronului, alta mai largă, în lungul riului Slatina. La sfîrșitul ofensivei din luna ianuarie, Armata 4 română fusese oprită în fața primei porți, iar Armata 40 sovietică în fața celei de a doua. Generalul Jmacenko a hotărît să lichideze ieșindul inamic amintit, pătrunzînd cu Armata 4 română pe direcția Brezno-Banská Bystrica și cu Armata 40 sovietică spre Zvolen, în lungul riului Slatina.

Armata 4 română avea în fața o divizie germană și una ungară și numeroase alte unități și formațiuni, între care artilerie grea de 210 mm și autotunuri de 150 mm. Raportul de forțe asigura trupelor noastre o ușoară superioritate, dar inamicul beneficia de avantajele terenului muntos și de lucrările genistice, completate pe direcțiile principale cu cazemate din prefabricate de beton pe care le amenajase din timp.

Comandantul Armatei 4 române a hotărît să dea lovitura principală cu Corpul 2 armată, în lungul cursului superior al Hronului, pe direcția Brezno-Banská Bystrica, su-

Secvențe înregistrate de aparatul de filmat în timpul luptelor din primăvara anului 1945:

- Infanteriști români atacă prin surprindere inamicul, eliberînd o mică localitate din Slovacia
- Subunități românești traversează Morava, în urmărirea trupelor hitleriste
- Înverșunate lupte purtate de tanchiștii români în localitatea Hohenrappersdorf (Austria)
- Căi ferate austriece distruse de hitleriști în retragere

bordonind acestei mari unități trei divizii, toată artileria grea și Sectorul 54 fortificații sovietic. Corpului 6 armată, căruia i-au fost subordonate tot trei divizii, i-a încredințat misiunea să cucerească creasta vestică a Munților Metalici și să învaluiască pe la sud gruparea inamicului care se opunea înaintării Corpului 2 armată.

Reporter de război Dorul de-acasă

Ofensiva a fost dezlănțuită în dimineața de 10 februarie 1945. Deși pregătirea de artilerie fusese impresionantă, rămăseseră totuși nedistruse numeroase arme automate și piese de artilerie inamice, care au primit pe luptătorii noștri cu foc susținut. Cu toate pierderile suferite, ei au răzbătut însă prin focul apărătorilor și au angajat violente lupte corp la corp. În acest timp, un detașament din Divizia 9 infanterie înainta cu greu, călăuzit de partizanii cehoslovaci, pe pantele sudice ale Munților Tatra Mică și, căzând în flancul de nord al inamicului, l-a obligat să-și părăsească prima poziție. În ziua de 13 februarie, ostașii noștri au eliberat, prin atacuri susținute și manevre învaluitoare, localitatea Myto, făcând o breșă în poziția adversarilor. Ofensiva a continuat și pe timpul nopții, iar a doua zi luptătorii români au zdrobit un alt bastion al apărării inamicului, eliberând localitatea Bystra.

În acest timp, trupele Corpului 6 armată duceau lupte la fel de violente pentru cucerirea crestei vestice a Munților Metalici. Eforturile lor erau îndreptate spre punctul cu cota 1240, de a cărui cucerire depindea succesul acțiunii. După două zile de lupte înverșunate, înălțimea a fost cucerită de trupele Diviziei 1 cavalerie, care au respins apoi nenumărate contraatacuri ale inamicului, reușind nu numai să-și mențină pozițiile, ci și să pătrundă spre nord până la virful Vepor cu cota 1259, unde s-au întâlnit cu o unitate de partizani cehoslovaci.

Concomitent, Armata 40 sovietică înainta prin lupte grele în lungul râului Slatina, reușind să parcurgă 10-12 km și să ajungă în fața unui nou și puternic aliniament de apărire inamic, care acoperea spre est orașul Zvolen. În cadrul Armatei 40, pe axul de efort al acesteia, acționau și diviziile 18 și 21 infanterie române. Încă de la 10 februarie trupele Diviziei 21 infanterie au eliberat localitatea Krivan, puternic fortificată de inamic.

În 11 zile de ofensivă armatele 4 română și 40 sovietică obținuseră oarecari succese, dar nu reușiseră să-și atingă obiectivele propuse; apărarea germano-ungară nu putea fi înfrântă concomitent pe mai multe direcții. Ca urmare, comandantul grupului de armate sovieto-român a lărgit spre sud fișa de ofensivă a Armatei 4 române, luând și o parte din depresiunea văii Slatina. Intenția sa era să execute o lovitură masivă cu forțele principale ale ambelor armate spre Zvo-

La începutul lunii aprilie, după reîntoarcerea mea în zona de operații a Armatei 1, printr-o iscusită manevră, o parte din unitățile acesteia au trecut Hronul, manevrând pe la sud Munții Nitra și în seara de 2 aprilie au ieșit pe râul cu același nume, pentru ca trei zile mai târziu să elibereze orașul Bánovce. Corpul 7 armată, în cadrul căruia acționa și Divizia 9 cavalerie pe care o urmăream îndeeșebii, depășise creasta masivului muntos Inovoc și ieșise în valea râului Váh. Când plecam din această zonă, Corpul 7 se pregătea să atace frontal rezistențele inamice din Munții Carpații Albi. Până la sfârșitul lunii aprilie, când întreg efectivul Armatei 1 a trecut la vest de râul Morava, lupte aprige s-au desfășurat în masivul împadurit Mandet și pentru cucerirea orașului Uherský Ostroh.

Începând din 7 aprilie, trupele române își făcuseră simțită prezența și în Austria. Vestea aceasta m-a umplut de bucurie.

Am sosit în Austria, pe urmele Regimentului 2 care de luptă român. Sprijinind infanteria sovietică, această unitate trecuse granița austro-cehoslovacă, înaintând pe direcția Viena. În ziua de 9 aprilie tanchiștii noștri au sprijinit operațiile de alungare a inamicului din localitatea Marchegg, continuându-și înaintarea. Două zile mai târziu, Divizia 4 sovietică, aflată în localitatea Hohenrupsdorf, a cerut insistent intervenția tanchiștilor români pentru a putea face față unui contraatac inamic cu tancuri. Ajuns în localitate, regimentul românesc a fost silit să se opună cu înverșunare atacurilor date de inamic din trei direcții și printr-un contraatac crâcnen l-a silit pe adversar să cedeze teren. Supuși unui puternic tir de artilerie și bombardamentelor de aviație, dar folosind cu măiestrie terenul, tanchiștii noștri au reușit să se mențină pe poziție, în ciuda faptului că infanteria fusese obligată să se retragă. Printr-o totală dăruire în luptă, regimentul a reușit să evite încercuirea și lansând un nou contraatac surprinzător, care a antrenat și infanteria sovietică, localitatea a fost complet eliberată. Luptele din zona orașului Hohenrupsdorf au fost dintre cele mai îndrăgite, tanchiștii noștri făcând dovada unei înalte pregătiri.

Nu mă gîndeam însă, atunci, în focul acelor înclăștări, că ceașul victoriei era totuși alt de aproape. La 18 aprilie, Regimentul 2 care de luptă a revenit pe teritoriul cehoslovac, ajungând prin lupte pînă aproape de Brno.

...În ultimele zile ale lunii aprilie cele două armate române au fost angajate în luptele din cadrul operației "Praga". Acțiunile s-au încheiat abia la 12 mai, cînd trupele noastre au ajuns pînă la circa 80 km de Praga.

În ziua de 7 mai 1945 am trecut, împreună cu ostașii Regimentului 26 infanterie, prin localitatea Slavkov. Cîneva mi-a spus că acolo era de fapt celebrul Austerlitz! Iată că acum soarele victoriei strălucise pentru noi.

...Nu mă știu precis prin ce împrejurări, în ziua de 10 mai eram la Dobrič, unde ne-au prins din urmă și alte trupe. Alții m-am reîntîlnit și cu corpul de comandă al Regimentului 2 care de luptă. Împreună cu ofițerii tanchiști am ajuns pînă la Praga, unde am rămas cîteva zile.

Ochii mi se împăienjeniseră de lacrimi și cînd mi-am dat seama că bătăliile se terminaseră, că lumea respira cu fremezie aerul mult rîvnit al PACII, mi-am strîns în grabă bagajele și cu prima ocazie am pornit-o spre țară. În acele clipe cel mai puternic sentiment care îmi încerca sufletul era dorul de-acasă. Nici un drum nu mi s-a părut atît de lung

Capitan în rezervă
Traian POPESCU-TRACIPONE,
veteran din războiul antihitlerist

len; ulterior, tot printr-un efort unitar, să elibereze zona industrială Banská Bystrica. În acest scop, Armata 4 română a deplasat de la flancul său drept la cel stâng două din diviziile Corpului 2 armată, astfel că în valea Slatinei, alături de diviziile sovietice, erau acum patru divizii române.

În dimineața de 25 februarie, ofensiva a fost reluată potrivit noii concepții pe întregul front. Corpul 2 armată, rămas doar cu o divizie, și Sectorul 54 fortificații sovietic au atacat cu îndrăzneală, reușind să elibereze succesiv Podbrezova și Valaska, importante localități industriale pe cursul superior al Hronului. Cele mai grele lupte și mai bogate în rezultate s-au dat în acest timp în valea râului Slatina, unde apărarea inamicului gravita în jurul unor localități amenajate în noduri de apărare capabile să susțină lupte în încercuire. Trupele noastre au cucerit succesiv localitatea Viglas și castelul din apropiere, apoi orașul Zvol-Slatina, deschizându-și drum spre Zvolen. Divizia 21 infanterie s-a remarcat în mod deosebit în cursul acestor lupte, fiind evidențiată de generalul Jmacenko, comandantul grupului de armate, iar comandantul marii unități, generalul de brigadă Petre Antonescu, își elogia vitejii astfel: „Mulțumirile comandamentului aliat trebuie să umple de mândrie sufletul fiecăruia din vitejii Diviziei 21 infanterie, care, deși puțini la număr, au săpat adânc slove de teame în istoria și viitorul țării noastre. Urmașii voștri, viteji ofițeri, subofițeri și ostași ai Diviziei 21 infanterie, vor fi pătrunși de mândrie când li se va povesti despre Krivan, Viglas, Zvol-Slatina”.

În ziua de 14 martie 1945 Divizia 21 infanterie a cucerit înălțimile care domină dinspre nord orașul Zvolen și a obligat pe inamic să-l părăsească, ușurând astfel pătrunderea trupelor sovietice în acest mare centru urban. Pentru succesele remarcabile pe care le-au obținut ostașii săi, Divizia 21 infanterie a fost evidențiată din nou de comandantul grupului de armate sovieto-român.

Eliberarea orașului Zvolen a marcat încheierea primei și celei mai grele etape a operației. Ulterior, prin lovituri convergente, a fost nimicită și gruparea inamică din zona orașului Banská Bystrica. În acest scop, spre oraș au fost îndreptate două divizii și un sector fortificat sovietic și șapte divizii române. Timp de 11 zile, ele au măcinat apărarea inamicului și, la 23 martie, au ajuns în apropierea marelui oraș, eliberat prin luptele date în cursul nopții de 24/25 și în ziua de 25 martie de unitățile diviziilor 42 și 232 sovietice și ale Diviziei 9 română. Pentru contribuția dată de Armata 4 română la obținerea acestui succes, ea a fost evidențiată de Comandamentul suprem sovietic, fiind salutăată și ea la Moscova prin salve

de artilerie: „Astăzi, 26 martie, ora 21, capitala patriei noastre, Moscova, salută prin 12 salve de artilerie trase din 124 de tunuri, vitezele trupe ale Frontului 2 ucrainean, precum și trupele armatei române de sub comanda generalului de corp de armată Dăscălescu, care au cucerit orașul Banská Bystrica”.

În timp ce Armata 4 ducea lupte grele în zona Zvolen-Banská Bystrica, Armata 1 română era angajată cu toate forțele pentru cucerirea Munților Javorina, alt umăr pe care se sprijinea capul de pod deținut de trupele hitleriste la est de cursul mijlociu al Hronului. În fața Armatei 1, inamicul amenajase mai multe poziții, cu lucrări genistice de campanie, completate cu elemente de fortificații permanente. Ca peste tot în Cehoslovacia, la baza sistemului de apărare stăteau localitățile și înălțimile puternic întărite, cum era, de exemplu, zona Oremov Laz, unde inamicul inclusesese în sistemul lui de apărare și cazematele poligonului de tragere al artileriei cehoslovace din timp de pace. Mai la sud, înălțimea cu cota 777 și localitatea Senohrad erau de asemenea puternic întărite cu lucrări circulare.

Armata 1 română, împreună cu Armata 53 sovietică, vecina din stînga, formau un grup de armate aflat sub comanda generalului I.M. Managarov. Ea a primit misiunea să treacă la ofensivă cu începerea de la 10 februarie 1945 pe direcția generală Oremov Laz — Ostra Luka, să cucerească într-o primă etapă Munții Javorina, să dezvolte apoi succesul și să iasă pe râul Hron, la sud-vest de Zvolen. Ofensiva ei urma să se desfășoare în strînsă legătură cu armatele sovietice vecine (40 și 53). Comandantul armatei a hotărît să dea lovitura principală la flancul său stîng, cu Corpul 7 și o lovitură ajutoare, cu Corpul 4, la dreapta sa. O mare cantitate de artilerie, inclusiv toată artileria grea a armatei, urma să sprijine lovitura principală. Ofensiva s-a declanșat în dimineața de 10 februarie, inițial cu Corpul 4 armată, fără pregătire de artilerie. Se conta pe surprinderea inamicului din acel sector și pe faptul că acest atac îi va atrage aici rezervele, ușurînd, astfel, lovitura principală. După aproximativ o oră, a început pregătirea de artilerie pe direcția Corpului 7 ale căruia trupe au pornit și ele la atac. Timp de șase zile trupele Corpului 7 au desfășurat lupte violente, cucerind prin asalt mai multe cazemate inamice, dar rezultatele obținute nu au fost pe măsura eforturilor și sacrificiilor făcute, ele nereușind să cucerească zona Oremov Laz.

În schimb, Corpul 4, deși a pornit la atac fără pregătire de artilerie, a surprins adversarul, a pătruns din prima zi în poziția acestuia și pînă la 15 februarie a cucerit localitățile Tisovnik, Turie Pole, Hrabca, apropiindu-se de vîrfurile principale ale Munților Javorina și depășind zona Oremov Laz. S-au creat astfel condiții favorabile pentru învăluirea pe la nord a acestui principal bastion de rezistență al inamicului. Comandantul Armatei 1 a mutat atunci efortul în sectorul Corpului 4, spre a învăluia pe la nord fortificațiile de la Oremov Laz, în timp ce trupele Corpului 7 urmau să atace frontal și să le învăluie pe la sud. O divizie și toată artileria grea a armatei au fost mutate în sectorul Corpului 4, pentru a sprijini atacurile și manevrele acestuia.

La 16 februarie, ofensiva a fost reluată. Vînătorii Diviziei 3 munte au cucerit a doua zi vîrfurile Javorin cu cota 1 044, punctul dominant al masivului muntos, în timp ce unitățile Diviziei 2 munte au ieșit pe pantele vestice ale acestuia. Succesele Corpului 4 au influențat întreaga situație; gruparea inamică de la Oremov Laz fiind amenințată cu încercuirea, s-a retras și regiunea respectivă a intrat în stăpînirea trupelor noastre, în ziua de 18 februarie. Inamicul s-a repliat pe un aliniament jalonat de vîrfurile cu cota 1 024 și puternicele centre de rezistență de la cota 777 și de la Senohrad, consolidându-și apărarea cu rezerve aduse din alte sectoare ale frontului. Pînă la 21 februarie, cînd generalul de corp de armată Vasile Atanasie, comandantul Armatei 1 române, a ordonat trupelor sale să treacă temporar la apărare, pe acest aliniament s-au desfășurat lupte cu caracter local.

În acest timp, Armata 53 sovietică ducea lupte tot așa de grele în partea vestică a Munților Javorina, realizînd pînă la cucerirea micilor sacrificii însemnate, datorită rezistenței foarte puternice a inamicului. Privind situația în ansamblu, generalul Managarov a hotărît să profite de succesele trupelor de la aripa dreaptă a Armatei 1 române și să mute efortul grupului de armate în acel sector al frontului. În acest scop, Corpul 4 armată română a primit în subordine încă patru divizii, toată artileria grea a armatei și importante întăriri sovietice de la grupul de armate: trei brigăzi de artilerie, patru regimente de aruncătoare, o brigadă antitanc, un regiment de tancuri și două divizii de aviație. Armata 1 română realiza astfel cea mai puternică grupare de forțe din toată durata participării ei la războiul antihitlerist.

Perioada 21-24 februarie a fost folosită

pentru pregătirea noii ofensive, declanșată în dimineața zilei de 25 februarie și continuată în cursul nopții, pentru ca în ziua următoare apărarea inamicului să se prăbușească în întregul sector. Divizia 3 munte a cucerit, prin lupte corp la corp, vîrfurile cu cota 1 024, în timp ce unitățile Diviziei 19 infanterie au pus stăpînire pe centrele de rezistență ale trupelor germane de la cota 777 și de la Senohrad.

Inamicul s-a retras spre o nouă poziție de apărare, dar ostașii noștri au continuat ofensiva cu aceeași vigoare; în ziua de 3 martie au eliberat orașul Pliešovce, și, în cooperare cu tovarășii de arme sovietici, orașul Krupina, desăvîrșind astfel cucerirea Munților Javorina și încheind, cu un succes deplin, prima etapă a acestei grele și îndelungate operații.

Trupele sovietice vecine din stînga au rupt, de asemenea, apărarea inamicului și au pătruns adînc spre nord. Comandamentul hitlerist și-a retras forțele înfrînte pe aliniamentul general jalonat de orașele Dobrá Niva, Ban. Štiavnica.

Orașul Dobrá Niva se află într-o depresiune mărginită de înălțimi împădurite, din care se deschid două direcții de pătrundere, respectiv spre Zvolen și spre Ostra Luka. Pădurile de la est și de la vest de Dobrá Niva, lipsite de comunicații și acoperite de un strat gros de zăpadă în curs de topire erau considerate de comandamentul hitlerist ca inaccesibile. Comandamentul Armatei 1 române a profitat cu iscusință de greseliile săvîrșite de adversar și și-a axat majoritatea forțelor tocmai prin masivii păduroși amintiți, lăsînd în fața orașului fortificat forțe mai puțin, care să angajeze pe inamic prin atacuri frontale, înlesnind astfel manevra forțelor principale. Învîngînd greutatea excepțională de mari, trupele române au pătruns prin pădurile amintite, amenințînd cu încercuirea trupele germane care apărau localitatea. Pentru a le sustrage de la o nimicire totală, comandamentul german le-a retras din Dobrá Niva, localitatea fiind preluată de unități din Divizia 2 infanterie română.

Cu toată evidentă sa înfrîngere, inamicul s-a agățat de ultimele localități de pe malul sudic al Hronului — Koželník, Bacúrov, Breziny —, încercînd să oprească aici înaintarea trupelor noastre. Luptele grele ce s-au dat aici în zilele de 13 și 14 martie s-au soldat cu noi victorii, localitățile respective fiind eliberate, iar forțele principale ale Armatei 1 române ieșind, în seara de 18 martie, pe cursul mijlociu al Hronului.

Cercetările arheologice desfășurate după cel de-al doilea război mondial în ținuturile locuite de geți au dus la descoperirea a numeroase vestigii reprezentative pentru civilizația acestora. Între acestea se numără citeva morminte princiare din perioada imediat anterioară sau contemporană domniei regelui Dromichaetes. Cele mai bogate sînt cele de la Agighiol¹ (jud. Tulcea), de la Peretu (jud. Teleorman)². O impresionantă serie de tezaure de aur și argint, cuprinzînd vase de cult, plese de armură și podoabe de harnașament, atestă nivelul înalt al civilizației materiale geto-dacice și oferă prețioase documente pentru cunoașterea priceperii artistice și a conținutului de idei cărora meșterii geți erau puși să le dea formă artistică.

Săpăturile arheologice efectuate de colegii bulgari începînd din anul 1982, în cadrul unui amplu program destinat cunoașterii civilizației getice din regiunile de la sudul Dunării, aflate pe teritoriul R.P. Bulgaria, au dus la descoperirea unui nou și important mormînt princiar, de o bogăție decorativă excepțională. Echipa de arheologi de sub conducerea dr. Maria Cicikova și a dr. Theophil Ivanov de la Institutul de arheologie din Sofia a avut ca obiectiv excavarea unuia din tumulii necropolei getice din preajma localității Sveštari, regiunea Razgrad, în apropierea graniței cu țara noastră.

MORMÎNTUL PRINCİAR GETIC DE LA SVEȘTARI

PETRE ALEXANDRESCU

Sub mantaua (învelișul de pămînt de deasupra) tumulului s-a găsit o construcție funerară de plan dreptunghiular (7,20 m adîncime, 6,23 m lățime și 2,15 înălțime), compusă din două încăperi și un coridor, acoperite de bolți semicirculare. Maria Cicikova, care a publicat o scurtă dare de seamă asupra descoperirii în revista *Izkustvo*, nr. 4/1983, consideră că acest tip arhitectural

În imagine: detaliu din pictura de pe peretele central al mormîntului getic de la Sveštari.

este pentru prima oară întîlnit în Tracia și că și-ar avea model în tipul de mormînt macedonean din a doua jumătate a veacului IV î.e.n.³ sau în cel întîlnit la necropolele din orașele grecești de pe coasta apuseană a Mării Negre, la Odessos (Varna) sau Callatis (Mangalia).

Camera centrală, care adăpostea mormîntul principal (jefuit încă din antichitate), este somptuos decorată. Constructorii au combinat mai multe categorii de mijloace plastice — arhitectură, relief, stucatură, pictură — pentru a sugera pe pereții încăperii curtea

interioară, cu portic de coloane, a unui sanctuar de tip *héron*. Acest tip de sanctuar este o construcție de cult sub cerul liber, înconjurată de ziduri mici și de portice, menite a adăposti desfășurarea ceremoniilor religioase în jurul unui altar central neacoperit.

Patru jumătăți de coloane în stil corintic, încastate în zid, susțin un antablament de tip corintic (arhitrave suprapuse de triglife și metope). Elementul cu totul excepțional îl constituie însă cele zece figuri feminine (patru pe peretele din fund și cite trei pe cei laterali), care susțin, ca niște cariatide, cu mâinile lor ridicate, antablamentul corintic. Aceste statui de 1,20 m înălțime, poartă un veșmânt lung pînă la pămînt, fără mineci. Statuile păstrează urmă de culoare: ocră, galben, albastru, roșu și liliachiu.

Care era semnificația acestor statui-cariatide? Evident, nu este vorba de o valoare pur funcțională, ci de cult. Motivul figurii feminine cu trupul terminat în șarpe ieșind dintr-un caliciu (potir) de acant sau de floare era binecunoscut în lumea est-mediteraneană. La sciți, zeița-șarpe în caliciu era de asemenea larg răspîndită. Reprezentarea de la Svestari, care din punct de vedere iconografic se apropie de arta greacă, în special de cea macedoneană îmbracă însă un conținut de idei propriu spiritualității getice. Deși textele literare antice nu sînt prea darnice cu privire la divinitățile feminine getice, reprezentările de pe tezaurele getice din a doua jumătate a veacului IV î.e.n. și primele decenii ale celui următor înfățișează cîteva divinități feminine ale pantheonului getic, pe care — deocamdată — nu le putem identifica cu precizie.

Partea principală din decorația mormintului de la Svestari este pictată în partea superioară a peretelui central, deasupra antablamentului corintic. Pe întreaga suprafață este redată o scenă cu valoare simbolică, semnificînd ridicarea mortului îngropat în acest mormînt la rangul unui personaj divin (*héros*). Cel decedat este înfățișat călare, purtînd o haină scurtă și o hlamidă, cu mina dreaptă întinsă către un personaj feminin în picioare, care îi oferă o coroană aurită. Personajul feminin, așezat pe un soclu, reprezintă o divinitate (o zeiță) care, prin acest gest, conferă călărețului rangul de *héros*. Femeia este dispusă chiar în axul vertical al cîmpului și poate fi considerată ca figura centrală a scenei. Cele două figuri, călărețul și zeița, sînt, însoțite fiecare, de cîteva personaje secundare, care le oferă daruri — fronde: patru femei în spatele zeiței și doi bărbați în spatele călărețului.

Scena pictată pe mormîntul de la Svestari readuce în atenția specialiștilor problema actului *heroizării* prin care, după moartea sa, un dinast get era ridicat la rangul de divinitate, ceea ce denotă caracterul sacru al regalității la daco-geți.

Problemele istorice pe care le ridică

această descoperire sînt de cea mai mare importanță pentru cunoașterea istoriei, civilizației și spiritualității getice, în perioada lui Dromichaite. Datarea mormintului în prima jumătate a veacului III î.e.n. deci într-un moment în care puterea politică a geților atinsese un punct foarte înalt, permite o serie de considerații cu privire la structura organizării lor statale. „Descoperirile getice — arată dr. Maria Cicikova în studiul publicat asupra mormintului — nu sînt un fenomen izolat în raionul Svestari. În apropierea satului în care a fost găsit acest obiectiv se află cîteva necropole sub formă de movilă, iar în vecinătatea lor urme ale unor sate getice ce erau puternic întărite; într-unul din acestea trebuie să căutăm capitala stăpînului înmormîntat la Svestari. Avem toate temeiurile să localizăm aici un nou centru politic și cultural important al geților, centru care a fost în strînse legături cu lumea elenistică”. Mormîntul de la Svestari, aparținînd unui principe local, face parte dintr-o necropolă tumulară din preajma unei așezări fortificate. Avem deci de-a face cu un important centru politic, care, împreună cu altele cunoscute pînă acum din aceeași vreme, compunea mozaicul de structuri politice ce alcătuia puterea getică. Dacă Agighiol este necropola princiară a unei formațiuni getice din nord-estul Dobrogei, Svestari reprezintă un asemenea centru în colțul de sud-vest al ținutului dintre Dunăre și mare, după cum cetatea de la Albești cu necropola sa (Peretu) domina centrul Teleormanului, iar cea de la Coțofeni din-Dos cursul mijlociu al Jiului. Datorită unor asemenea descoperiri structura social-politică a civilizației getice din sec. IV-III î.e.n. începe să-și dezvăluie forma sa specifică.

Alături de valoarea pur artistică, motivele decorative și iconografice reprezentate la Svestari deschid o fereastră către cunoașterea ideologiei getice legate de instituțiile dinastice. Izvoarele istorice antice ne-au făcut cunoscute anumite manifestări legate de caracterul sacru al regalității tracice în general și al celei getice în special. Cultul lui Zalmoxis, cu un vădit caracter inițiativ, era strîns legat — după mărturia lui Herodot și, mai tîrziu, de lui Strabo — de aristocrația tribală și de regalitate. Unele morminte princiare getice mai vechi, ca de pildă cele din cuprinsul necropolei cetății Histria, denotau anumite forme de cult a mormintului, devenit loc sacru prin înmormîntarea unui personaj princiar. La Svestari o serie de elemente ale decorației camerei funerare, amenajarea ei ca sanctuar al unui *héros*, reprezentarea principelui mort în actul însuși al ridicării sale la rangul de personaj divin, vin să întărească și să lărgescă ideea sugerată de izvoarele antice. Sintem, astfel, în posesia unui monument nou și plin de semnificații pentru cunoașterea caracterului specific al spiritualității — încă atît de puțin cunoscute — a strămoșilor noștri.

Horățiu despre profilul moral al străbunilor noștri

În lucrarea Oameni care au fost, N. Iorga, inspirat de comemorarea, în 1935, a 2 000 ani de la nașterea lui Horățiu, îi dedică poetului latin câteva pagini intitulate Horățiu al Romei și Horățiu al lumii. „Horățiu este al tuturor — scrie Iorga — fiindcă orice a găsit o expresie la dînsul, harpă răsunătoare melodios”. Cînd istoricul român îl caracteriza astfel pe poet, el avea în vedere, desigur, și versurile din opera lui Horățiu privitoare la tracii, în general, și la geto-daci, în special.

DACUS ASPER, RIGIDI GETAE

IOAN MICU,
profesor eminent

Numai cu cîteva decenii înainte de nașterea poetului, un trac, gladiatorul de origine nobilă Spartacus, condusese, între anii 73-71 î.e.n., una din cele mai mari răscoale de sclavi din antichitate¹, o răscoală care zguduise profund statul roman. Deși trecuseră trei decenii de la înăbușirea ei, cetățenii din Peninsula Italică o păstrau încă vie în amintire, după cum reiese dintr-o epodă a poetului (XVI, 5), compusă în anul 41 î.e.n., în care este pomenit *Spartacus acer* („apri-gul Spartacus”). Și mai tîrziu chiar, la cincizeci de ani după înfrîngerea tracului de către armatele lui L. Licinius Crassus, Horățiu se adre-

sează astfel sclavului său, de data aceasta într-o odă (III, 13, 17-20): „Du-te, băiete, și caută parfumuri și urciorul de vin, dacă a mai scăpat vreunul de Spartacus pe cînd cutreiera Italia”. Cît despre simțămintele lui Horățiu față de geto-daci, înainte de a le analiza din punct de vedere istoric, să ne amintim de felul în care ele au fost evocate de Vasile Alecsandri în drama istorică *Fintina Blanduziei*. În această piesă, scriitorul român — bun cunoscător al operei confratelui latin — a căutat să redea prețuirea lui Horățiu pentru acești, foarte îndepărtați pentru el, oameni de la Dunăre, care erau geto-dacii. Personajul plin de farmec, Geta e simbolul acestei prețuiri.

Luptători geto-daci. Ilustrație din lucrarea *L'Antiquité expliquée et représentée en figures*, apărută la Paris, în 1719. (În imaginea de-sus): un presu-pus chip al lui Horățiu, pe un basore-lief expus la Muzeul de arte frumoase din Boston

Printre cei ce trăiau alături de Horățiu în gospodăria lui de burlac era și un anume *Davus*, adică „dacul”, al cărui nume amintește de așezările străbunilor noștri atît de nu-

meroase pe teritoriul patriei, cunoscute sub numele de *davae*¹: Capidava, Singidava, Sucidava, ca să le menționăm doar pe cele de pe malul dobrogean al Dunării, ca o dovadă a existenței acestora și pe pământul Dobrogei², străvechi spațiu geto-dac. *Davus* apare de două ori în una din satirele horatiane (II, 7, 2, 100), de fiecare dată subliniindu-se caracterul lui deosebit. Astfel, lăsând la o parte sfiala servilă și profitând de libertatea Saturnaliilor (sărbătoare de la sfârșitul lunii decembrie, când, la romani, sclavii se bucurau de unele „libertăți” în fața stăpînilor), *Davus* poartă cu poetul o discuție, pe picior de egalitate, cu privire la deosebirea dintre ei doi, *servus* și *dominus*. Din cele spuse, rezultă că unul nu valorează mai mult decât celălalt, ba dimpotrivă, stăpînul dovedindu-se a fi rob, uneori, viciilor, exceselor de tot felul, desfrîului, cu toate laudele aduse moravurilor antice ale plebei.

Dacul înținit în odele și satirele lui Horațiu este, în primul rînd, *Dacus asper*, „dacul aspru”, în sensul de „om care face față, plin de curaj, dușmanului”, pus în contrast cu *profugi Scythae*, „Sciții nomazi care au în fața lor imensele stepe pentru a scăpa, cu fuga, de primejdii”. Asprimea dacului, trăsătură subliniată de Horațiu, are un sens pozitiv, calitativ superior, de curaj și vitejie deosebită.

Horațiu face o distincție personală între *daci* și *geți*; primii locuind mai în interior, la nordul Dunării, iar ceilalți în ținuturile marginite de Pontul Euxin. Pentru noi, dacii și geții sînt unul și același popor, așa cum sînt, în *Comentariile* lui Cezar, *galii* și *celți* („în limba lor se numesc celți, iar într-o noastră *galii*” — I). Și pe geți, Horațiu îi caracterizează cu un epitet înrudit cu cel acordat dacilor: *rigidi* (*Ode*, I, 35, 9), cu înțelesul de oameni „riguroși în moravurile lor”, trăsătură care implică „asprimea”, acea

neclintite morală, demnă de admirat, cu care, cu bună dreptate, o sublinia poetul.

Comparația între romani și geto-daci nu este în favoarea celor dintîi. În poezia intitulată *In Romanorum vitia*, „Împotriva unor defecte ale romanilor” (*Ode*, III, 24, 9-16), odă civică, în care poetul roman, pornind de la ideea că bogăția nu-l scapă pe om de suferință și moarte, afirmă că popoarele „barbare” și sărace sînt mai fericite, întrucît sînt mai puțin corupte, Horațiu — ca și mai tirziu Tacit despre germani — spune despre geți: „Mai bine trăiesc asprii geți (*rigidi Getae*), care își string laolaltă recolta de pe ogoarele neîmpărțite prin semne de hotar și, după ce le-au cultivat nu mai mult de un an, alții le iau locul, iar sclavul însărcinat cu muncile se bucură de o soartă egală”. Prin urmare, Horațiu vedea o organizare socială superioară în comunitatea de muncă a geților neproprietari de pămînturi, în care toți, pină și sclavii, se bucurau de o soartă egală, *aequalis sors* (V, 16), de o muncă egală și de o egală distribuție a bunurilor pămîntului. Aceste aprecieri se datorau, probabil, faptului că Horațiu, înainte de a fi ajuns întîmîl lui Mecena și apropiatul lui August, fusese o republican convins, ca și marele istoric roman, Titus Livius (c. 59 î.e.n.-17 e.n.), că luptase alături de Brutus și Cassius, pentru înlăturarea lui Cezar, că situația modestă de fiu de libert îl făcuse un nemulțumit față de starea lui socială, că în anii tineretii, după cum mărturisește el însuși: *pauertas me fecit versus scribere*, „Sărăcia m-a făcut să scriu, versuri”. De altfel, poetul nutrea ideea unei fericiri umane, a unor tărîmuri edene și insule bogate, un fel de *Utopie* ca aceea conturată acum cinci sute de ani de Thomas Morus, în care preconiza o societate ideală, capabilă să asigure dezvoltarea armonioasă a tuturor membrilor ei. „Acolo — scrie Horațiu (V, 17-60) — femeia inocentă se poartă cu blîndețe

față de fiii vitregi lipsiți de mamă, iar soția cu zestre nu se domînă bărbatul, nici nu se încrede ademenitorului arătos; dotă mare este virtutea părinților și castitatea bizuită pe un legămint sigur, temătoare de un alt bărbat și a păcătui e nepermis sau prețel e moartea”. Poetul opune, în această odă, societatea romană din timpul lui, în care se manifestau „omori nelegiuite”, „tulburare civilă”, „desmăt nepotolii”, vieții simple, aspre, rigurose morale a geților, aflați în „barbarie”.

Acești oameni de la Dunăre au însemnat, multa vreme, pentru Roma, un pericol amenințător și chiar înspăimîntător. În războiul civil, care a urmat asasinării lui Cezar (44 î.e.n.), geto-dacii au căutat să intervină, ca și pe timpul lui Burebista, în favoarea partidei care se sprijinea pe Orient și împotriva celei ce reprezenta Italia. La Philippi (42 î.e.n.), Brutus și Cassius au avut în oastea lor contingente geto-dace, iar Dicomus, unul din urmașii lui Burebista, s-a declarat gata să intervină de partea lui Antoniu, contra lui Octavian³. În pofida acestor alianțe sporadice, Roma se temea de o eventuală invazie; „Cît pe ce — menționa Horațiu în una din odele sale (III, 6, 13-16) — dacul și etiopul (aici prin «etiop» se înțelege egiptean) erau să darime prin răscoală *seditionibus* [orașul = Roma] ocupat; acesta [egipteanul], înspăimîntător prin flotă, celălalt [dacul], mai bun la aruncarea săgeților”. Îngrijorarea era atît de mare la Roma încît, așa cum relatează Horațiu în *Satire* (I, 6, 53), fiecare întreba cu teamă: *Numquid de Dacis audisti?* „Ce-ai mai auzit despre daci?” Parcă și vedeau Roma ocupată, *paene occupatam urbem*, de daci și egipteni, unii năvîlind pe uscat, victorioși prin superioritatea armelor, alții venind pe mare și biruind prin forța navală. Dar firul istoriei s-a tors altfel: înfrîngerea lui Marc Antoniu în bătălia decisivă de la Actium

(31 î.e.n.) a precipitat sfârșitul războiului înainte ca intervenția getă să se fi făcut simțită. Dar, biziundu-se pe invazia bastarnilor (29 î.e.n.), căroră li s-au alăturat și geții, Octavian a mai făcut o încercare de a pune stăpânire pe situația de la Dunărea de Jos. După lupte care au durat, fără întrerupere, timp de doi ani, relatate pe larg de Cassius Dio în *Istoria romană* (LI, 23-26), armata comandată în numele lui Octavian de H. Licinius Crassus a zdrobit nu numai oștile bastarne, omorându-le și regele în luptă, dar a înfrânt și rezistența populațiilor tracie din Balcani. În schimb, triburile geților din dreapta Dunării au avut o atitudine diferită. Una din căpeteniile lor, Roles, dușmănindu-i pe bastarni fiindcă îi încalcaseră teritoriul, se aliase cu Crassus, devenind *socius et amicus populi Romani*, „aliat și prieten al poporului roman”. Dapxy, alt șef de trib getic, care le era ostil romanilor, a fost înfrânt și s-a sinucis¹, iar un al treilea „rege” get, Zyraxes, stăpânitor al părții de nord a Dobrogei, a fost atacat de Crassus, care, după ce l-a asediat în cetatea Genucia, l-a silit să se refugieze dincolo de fluviu². În amintita cetate — încă neidentificată, dar despre care știm de la Cassius Dio, că era „cea mai bine înțărîtă” (LI, 26, 5) și că se afla undeva pe Dunăre, poate la Noviodunum (după cum presupun Radu Vulpe și Ion Barnea) —, Crassus a recuperat trofee pierdute de romani, cu treizeci de ani înainte, în bătălia de la Histria. După asigurarea autorității romane pe linia Dunării pînă la mare, generalul Crassus s-a întors, în anul 27 î.e.n., la Roma, unde i s-a decretat triumful pentru supunerea acestor regiuni. Frontiera romană a fost fixată, pentru partea răsăriteană, pe Dunăre, așa cum pentru partea apuseană se afla pe Rin. Autoritatea romanilor era însă mai mult formală, căci ei nu s-au gră-

bit să-și stabilească garnizoane pe Dunăre și nici să instituie administrația lor în teritoriile cucerite. S-au mulțumit doar să-și afirme suveranitatea de la distanță, prin reprezentanți care nu se amestecau în treburile daco-geților.

Într-o altă odă (III, 8), scrisă de poet în anul 29, puțin după evenimentele înfățișate mai sus, el i se adresează lui Mecena, îmbindu-l să poftescă la un ospăț dat în cinstea lui: „Departă fie orice larmă și minie. Lasă grijile civice ale orașului! A căzut oastea dacului Cotison...”. Cine era Cotison? În afară de mărturia lui Horațiu că era dac și conducător de oști, să vedem ce mai putem afla despre biografia lui de la istoricii antici. Suetoniu, în biografia lui August (63, 4), vorbește de un rege al geților, Cotiso, căruia Octavian i-ar fi promis-o pe fiica sa Lulia de soție, urmînd ca el însuși să se însoare cu fiica regelui dac. În unele texte manuscrise, cercetătorii au remarcat, în loc de Cotison, forma *Coson*, care pare să fie nu o greșală, ci autentică. După părerea lui H. Daicoviciu, onomasticul *Coson* figurează pe monedele de aur bătute de Brutus în 42 î.e.n., pentru a plăti, în ajunul bătăliei de la Philippi, contingentul de geto-daci trimis împotriva lui Octavian. Profesorul Radu Vulpe consideră — și lucrurile, pare-se, nu au stat altfel — că „acest rege, fie că se numea Cotiso, fie *Coson*, a fost presupus ca moștenitor al lui Burebista în partea dacă, în munți, prin Oltenia și Banat, dar precizarea lui Suetoniu l-ar indica și pentru regiunea getică de la Dunărea de Jos. Totuși faptul că toate monedele cu *Coson* au fost găsite în Transilvania și nici una în spațiul getic ar sprijini, în eventualitatea identității dintre Cotiso și *Coson*, mărturia lui Horațiu, că respectivul Cotiso era dac, și pe a lui Florus (II, 28), că provenea din munții de care „sînt nedespărțiți daci”, *Daci montibus inhaerent*”.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

Ion Popescu-Pușuri • ÎNDEMN LA CREAȚIE

B.P. HASDEU • ISTORIA CRITICĂ A ROMANILOR

• **B.P. Hasdeu — ISTORIA CRITICĂ A ROMANILOR** (ediție îngrijită și studiu introductiv: Grigore Brăncuș; studiu introductiv și note: Manole Neageo). Editura Minerva, București, 1984, 660 pp., 48 lei: reeditarea, la peste o sută de ani de la prima apariție (1873-1875), a celei dintîi lucrări din istoriografia română elaborată ca o ripostă hotărîtă împotriva roeslerianismului.

• **Ion Popescu-Pușuri — ÎNDEMN LA CREAȚIE**. Editura politică, București, 1984, 516 pp., 24 lei: analiza, de la pozițiile gândirii revoluționare și cu o permanentă raportare la experiența istorică a umanității, a problematicei complexe a dezvoltării națiunii române și a lumii contemporane în care transformările, schimbările epocale ce se conturează în prezent tind să modifice radical toate dimensiunile vieții omului și popoarelor.

• **N. Stoicescu, I. Hurdubețu — CONTINUITATEA DACO-ROMANILOR ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ ȘI STRĂINĂ**. Editura politică, București, 1984, 232 pp., 14 lei: prezentare sistematică a bogatei literaturi (cca. 2.000 lucrări de istorie, arheologie, lingvistică, etnografie, geografie etc.) pe această temă.

• **Dumitru Sultan — PRELIMINARII ALE FAURIRII STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN**. Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 152 pp., 5,50 lei: din cronica luptei pentru Marea Unire.

• **Cornelia Cirstea — ANTIOH CANTEMIR**. Editura Scrierilor române, Craiova, 1984, 160 pp., 8,25 lei: viața și opera fiului marelui umanist român Dimitrie Cantemir.

• **Radu Budeanu — CĂLĂTORII SUBIECTIVE**. Editura Sport-Turism, București, 1984, 202 pp., 10,50 lei: însemnări de călător cu pasionante incursiuni în istoria unor celebre locuri din Europa, America, Africa.

• **Mihai Stoian — O ZI PENTRU NEMURIRE**. Editura militară, București, 1984, 544 pp., 25 lei: roman-colaț, bazat pe o vastă documentație, consacrat evenimentelor din nemuritorul august 1944.

• **Constantin Cloșcă — ATENEUL TĂTĂRȘII DIN IAȘI — AȘEZĂMINT DE CULTURĂ NAȚIONALĂ**. Editura Junimea, Iași, 1984, 192 pp., 12 lei: evocarea a două decenii (1919-1940) de activitate rodnică în slujba luminării maselor.

mărturie a identității politice românești

IOAN LUPAȘ

În istoriografia română contemporană, într-o vreme în care cuvântul istoric era asociat de numele lui Nicolae Iorga, Gh. I. Brătianu, Constantin C. Giurescu, P. P. Panaitescu, profesorul universitar clujean Ioan Lupaș (1880-1967) și-a fixat un loc eminent în opinia științifică din țară și de peste hotare. În

rostirea istorică românească el a fost, prin excelență, istoricul Transilvaniei, căreia i-a consacrat în timp pagini substanțiale, pătrunse de originalitate și luminat patriotism.

Situându-se în direcția deschisă de istoriografia romantică liberală, prin Al. Paplu Ilarian și Gh. Barițiu, a încercat de la începuturi să reconstituie fenomenul mișcării de eliberare națională și socială din interiorul arcului carpatic. Lucrările sale din anii tineri, consacrate Supplexului, istoriei bisericilor ardeleni, lui Andrei Țaguna, au contribuit, în spiritul ideii de unitate a vieții românești, exprimată de Iorga în primul an al veacului, la definirea rosturilor Transilvaniei în istoria națională. Ca profesor, între 1905 și 1909, la Institutul Andreian din Sibiu, Ioan Lupaș, într-o semnificativă lecție inaugurală, intitulată Despre originea românilor (1905), socotind „istoria conștiința cugetătoare a neamului omenesc”, s-a ridicat împotriva teoriei imigraționiste. Chemind istoria în sprijinul îndreptărilor naționale, prin pozițiile afirmate și spiritul științific la care aderase prin temeinicia lui pregătire de istoric și latinist redevabil, Ioan Lupaș a colaborat, datorită unei culturi istorice întinse, la ridicarea istoriografiei ardeleni românești la nivelul exigențelor moderne europene. Nicolae Iorga îl socotea drept „cel mai bun scriitor istoric din tinăra generație ardelenă”, în măsură să onoreze Academia română.

Devenit profesor la Universitatea Daciei Superoare (1919-1944), Ioan Lupaș și-a legat definitiv numele de organizarea învățămîntului istoric la noua instituție. A fost, alături de Alexandru Lapeș

datu, organizatorul Institutului de istorie națională din Cluj (1920), reușind să așeze temelia cercetărilor de istorie medievală și modernă. Idealul profesorului și savantului a fost reconstituirea istorică a unității românești. Preluând firul istoriei concepute de Școala Ardeleană, științifică și patriotică prin angajarea în sensul idealurilor naționale, Ioan Lupaș a fost, timp de mai bine de jumătate de secol, un istoric al marilor mișcări obștești, în neistovită mobilizare.

De la catedra Universității din Cluj el a vorbit, în 1919, Despre factorii vieții naționale românești, pentru ca în plină maturitate creatoare, în istoria unirii românilor (1937), să reconstituie drumul inexorabil al națiunii spre statul unitar român. „Unirea națională-politică de la 1918 — scria I. Lupaș, care și participase la Marea adunare națională din 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia — nu se cuvine să fie înfățișată, nici măcar în parte, ca un dar coborît asupra neamului românesc din încrederea și simpatia lumii civilizate, nici ca o alcătuire întâmplătoare..., deoarece Unirea românilor trebuie înfățișată totdeauna — potrivit adevărului — ca urmare firească a unei îndelungate pregătiri istorice”. Carte de căpătâi a istoriografiei naționale, Istoria unirii românilor rămîne și astăzi, dimpreună cu La formation de l'unité roumaine a lui Gh. I. Brătianu, o lucrare de referință.

Director al Institutului de istorie națională din Cluj, membru al Academiei române (corespondent în 1914, titular în 1916) desfășoară, în prelungirea problematicii începuturilor, o sistematică investigare adiacentă istoriei unității românești. Din unghiuri diferite, ca istoric al fenomenului politic sau cultural, el a abordat istoria medievală și modernă a Transilvaniei, dar și a Moldovei și Țării Românești. Venind în cimpul cercetării cu o formație în spiritul tradiției școlii critice, a sintezei istorice, I. Lupaș a dezvăluit universul problematic al trecutului Transilvaniei ca parte integrantă a spațiului românesc. Cunoscător desăvîrșit al istoriografiei europene, stăpînind-o pe aceea a țărilor vecine, în lucrările sale a conturat imaginea unei Transilvanii care, prin structurile ei interne sociale și politice, a avut propria ei individualitate instituțională în raport cu regatul feudal maghiar.

Ioan Lupaș este autorul unuia dintre primele manuale de istorie care au prezentat evenimentele de la 23 August 1944. În a sa Istorie a româ-

La Săliște în decembrie 1918, cu prilejul vizitei generalului Henri Berthelot în Transilvania

nilor pentru cursul superior (Sibiu, 1944, 544 pp.), consemnează „încetarea ostilităților cu Națiunile Unite”, formarea unui nou guvern, citind un fragment din Proclamația de la 23 August 1944. El sublinia faptul că în urma actului de la 23 August — „trupele române în frăție de arme cu cele sovietice au reușit să dezrobească Clujul la 11 octombrie, iar cu două săptămîni mai tirziu întreg Nordul Transilvaniei, zdrobind astfel, cu noi sacrificii de sînge, odiosul act ce-i fusese impus în mod silnic României în ziua de 30 august 1940, în palatul Belvedere din Viena”.

În 1977, Editura Dacia, din Cluj-Napoca a publicat un prim volum de Scrieri alese ale lui I. Lupăș (introducere, ediție îngrijită, note și comentarii de acad. Ștefan Pascu și Pompiliu Teodor).

Dintr-un ansamblu de studii și monografii, publicate sistematic între 1919 și 1946, pot fi remarcate trei direcții principale de investigare: istoria voievodatului Transilvaniei, istoria răscoalelor țărănești (în mod deosebit marea ridicare populară condusă de Horea) și istoria emancipării naționale.

Ca istoric al răscoalelor țărănești, Ioan Lupăș a dedicat marile ridicări la luptă din 1784 o carte reprezentativă (1934), prin care se făcea încercarea de a încadra evenimentul de la sfîrșitul sec. XVIII seriei de mișcări și răscoale precedente și, deopotrivă, în mișcarea reformistă. Cercetînd istoria satelor, ne-a oferit îndemnuri fertile sub aspect metodologic. „S-a rostît și se repetă — scria istoricul — adeseori cuvîntul că satele nu au istorie. Un cuvînt, evident, lipsit de temelul adevărului. Își au și satele istoria lor întemeiată pe nezdruclinate tradiții străvechi, frămîntată de patimi, uneori mari, alteori mărunte, înviorată de superstiții și credințe, izbită nu o dată de flacăra răzvrătirilor singeroase și acoperită, prea adeseori, de valul uitării”.

Ca istoric al voievodatului, plecînd de la studiile generației pozitiviste, în special de la Ioan Bogdan, a conturat istoria instituției ca realitate autohtonă a civilizației, anterioară penetrației maghiare. Publicarea studiului Voievodatul Transilvaniei în sec. XII-XIII (1936) a reprezentat sinteza unor îndelungi și fructuoase cercetări, la capătul cărora s-a cristalizat ideea unui voievodat ardelean „ca instituție prin excelență românească”, care s-a alăturat, în cursul dezvoltării sale, formelor instituționale similare, din Țara Românească și Moldova. Cu acest prilej, Ioan Lupăș a subliniat, pe bună dreptate, unitatea civilizației românești.

Cercetările consacrate de istoric instituției voievodale transilvănene au oferit istoriografiei românești una din temele ei majore. Voievodatul Transilvaniei în sec. XII-XIII și Realități istorice în voievodatul Transilvaniei din sec. XII-XVI (1936-1937) sau numeroase alte studii ale sale, concentrice temei majore, au constituit puncte de sprijin ale istoriei acestei instituții. Deși cercetările istoricului nu s-au finalizat într-o sinteză, studiile publicate au precizat structura problematică a istoriei voievodatului pînă în sec. XVI. Pe calea deschisă de el au continuat cercetările lui Ioan Moga și Ștefan Pascu, care au consacrat istoriei voievodatului fundamentale studii și, în cele din urmă, sinteza pe care a preluminat-o.

Din primul studiu publicat în Memoriile Secțiunii istorice ale Academiei române, seria III, tomul XVIII (1936-1937), reproducem cîteva fragmente semnificative pentru gîndirea istorică a autorului.

Pentru cursivitatea lecturii, am renunțat la majoritatea notelor, fără a mai preciza întreruperile din text. Am păstrat particularitățile stilistice ale autorului. Titlul, subtitlurile, intervențiile în paranteze drepte aparțin redacției.

Pompiliu TEODOR

Între primii demnitari

Înainte cu 34 de ani (2 aprilie 1902), răposatul Ioan Bogdan, în comunicarea sa despre *Originea voievodatului la români*,¹ stăruia să arate drept cea mai interesantă particularitate în organizarea istorică a țărilor române faptul că reprezentantul autorității politice supreme purta titlul de voievod, un titlu care în această accepțiune nu se găsește la nici unul dintre popoarele vecine. Voievodatul apare deci, în lumina cercetărilor lui, ca o instituție prin excelență românească, datînd dintr-o epocă anterioară cuceririi ungurești.

Este de mirare că un cercetător așa de temeinic pregătit, ca regretatul nostru coleg, a trecut cu vederea felul cum a reușit să se afirme vechea instituție românească a voievodatului în organismul regatului ungar, dînd atenție exclusivă voievozilor *mărunți*, ale căror atribuțiuni le înfățișa ca fiind egale cu ale cnejilor, și lăsînd cu totul în afară de domeniul cercetărilor sale rolul important îndeplinit de voievozii *Transilvaniei*, secole de-a rîndul, pînă la transformarea acestei provincii în *principat*, ocrotit la adăpostul suzeranității turcești, deci cu totul *independent de coroana ungară* și, timp de trei jumătăți de secol, chiar în continuă vrăjmășie cu reprezentanții ei.

Organizarea lui înfățișează tot mai aceleași note caracteristice, care se găsesc și în structura voievodatului Țării Românești și în aceea a voievodatului Moldovei. Nici în Transilvania nu era voievodul provinciei întregi un simplu comandant de oaste, ca la popoarele slave, ci era în același timp cîrmuitorul și judecătorul cetățenilor de sub ascultarea sa, din țara „*ultrasilvană*”, concentrînd în demnitatea voievodă toate atribuțiunile militare, administrative și judecătorești, avînd deplină autoritate și putere de stăpînire asupra teritoriului său, întocmai ca și domnul Munteniei sau al Moldovei, doar cu singura deosebire că nu putea să fie, nici să se intituleze autocrat, „singur stăpînitor”, ci era în mai mare măsură dependent de coroana ungară decît domnii din sudul și răsăritul Carpaților, siliți și ei uneori de împrejurări să admită acte de oportunitate politică, recunoscîndu-i o suzeranitate efemeră. Astfel, documentele istorice fac mărturie deplină

că între atribuțiunile acestora și între ale voievozilor Transilvaniei nu era nici o deosebire de esență, ci numai una de grad.

Nicăieri, în teritoriul fostului regat ungar, nu se găsește amintirea vreunei organizații teritoriale-politice la fel cu cea voievodă din cuprinsul Transilvaniei, de unde rezultă că ea trebuie considerată ca un produs specific românesc, pe care penetrațiunea stăpînirii maghiare în această regiune nu a fost în stare s-o dezrădăcească din sol natal, nici s-o împiedice în ulterioara ei dezvoltare, oricît de mult s-a străduit s-o facă, după cum apare în repetatele mărturii ale documentelor vremii. Este deci cu totul lipsită de temei afirmațiunea recentă a unei reviste de la Seghedin² că cel dintîi element etnic, care a organizat viața de stat în Transilvania, ar fi fost elementul maghiar.

Voievodul Transilvaniei deveni cu timpul demnitar numit de însuși regele Ungariei și loctenitor al lui. În această calitate firește era obligat să țină seamă de dispozițiile regelui, întrucît jurisdicțiunea asupra locuitorilor din întreg cuprinsul voievodatului începuse acum a o exercita sub auspiciile lui. Între demnitarii regatului ungar el ocupa loc de frunte, alături de palatinul [prim demnitar] țării și de banul Croației și al Slavoniei.

În epoca Arpadienilor s-a făcut încercarea de a înlocui pe voievod cu un „comite”, „duce” sau „principe”, care nu au fost însă în stare să desființeze instituțiunea tradițională a voievodatului, deoarece ea era atît de înrădăcinată în pămîntul și în trecutul Transilvaniei, încît a putut rezista pornirilor ostile, perpetuîndu-se și afirmîndu-se cu vigoare pînă la jumătatea sec. XVI, cînd cu ajutorul suzeranității turcești s-a putut ridica la rangul de principat.

Istorici maghiari cu bună faimă recunoșteau că *Transilvania nu s-a contopit niciodată deplin cu regatul Ungariei*, că a reușit să-și păstreze de-a lungul veacurilor particularismul ei politic, cultural și economic nezdrcînat. Alexandru Szilágyi afirmă lămurit că Transilvania și Ungaria „nefiind niciodată, contopite deplin”³, nu au format o singură țară, ci două țări deosebite.

Cauzele separațiunii trebuiesc

căutate în împrejurările firești, ale deosebirilor geografice, etnice și social-politice dintre aceste două țări. Ungaria începuse a fi orientată chiar din zilele întîiului rege Ștefan spre Apus, iar Transilvania a rămas cu totul îndreptată spre Răsărit. Dacă voievodatul Transilvaniei a reușit să se mențină secole de-a rîndul cu organizațiunea sa deosebită, aceasta nu s-a întîmplat prin vreo grație sau favoare specială a regilor ungari, ci tocmai dimpotrivă, în urma neputinței lor de a desființa o veche organizație, care se infipsea cu rădăcini atît de rezistente în însăși configurațiunea geografică și în tradiția istorică a acestui pămînt românesc.

În schimb e mai apropiată de adevărul istoric opinia unui cercetător mai recent, care admite că organizarea deosebită a Transilvaniei, cu voievozi *puternici la cîrmă*, regii Ungariei erau siliți s-o încuviințeze sub „*presiunea stringentă a necesității*”, deoarece „*începutul independenței era aci așa de adînc înrădăcinat încît formațiunea, pornită odată, nu mai putea fi oprită*”⁴. Așa se explică faptul constatat și de alți scriitori maghiari că „în tot cursul evului mediu în Transilvania a fost sprijinul permanent, aproape rezerva sigură a tuturor aspirațiilor, revoltelor, pretențiilor și rivalităților îndreptate contra puterii centrale a regatului ungar”⁵.

Perpetuarea acestei organizațiuni ne înfățișează aceiași fenomen de vitalitate excepțională, pe care-l găsim în flința și în toate manifestările elementului etnic românesc, precum și în organizațiunile sale primitive, care s-au putut strecura prin încercările feluritelor stăpîniri străine, adaptîndu-se împrejurărilor fără a-și pierde flința și nota tradițională proprie, dimpotrivă impunînd-o aceasta și elementelor colonizate mai tîrziu în Transilvania: sașilor și securilor, a căror „organizațiune scaună”⁶ apare vădit influențată de a vechilor scaune de judecată, ale populației autohtone [N. Iorga].

Instituție străveche

Cronologia voievozilor transil-

¹ Farczidy Elek. *Az erdélyi vajdak igazságszolgáltatási hatásköre és működése 1437-eltől* (Sfera de jurisdicție și activitatea judecătorească a voievozilor transilvăni dinaintea de 1437) Bu. depesta 1912.

² Népünk és Nyelvünk, an VIII, 1936, p. 27.

³ Szilágyi, Sándor. *Erdélyország története mintettől mívelodésére* (Istoria Transilvaniei cu privire la civilizația ei) Pesta 1866.

⁴ *Analele Academiei române. Memoriile Secțiunii istorice*. Seria II. Tom XXIV, 1901-1902, pp. 191-207.

⁵ Kós Karoly. *Erdély: kulturtörténeti vázlat* (Transilvania, schița cultural-istorică), Cluj, 1929.

vani este anevoie de stabilit cu precizie, întrucât stăpînirea lor a fost adeseori interuptă, fie prin capriciile regilor ungari, fie prin alte împrejurări. Încercările făcute pînă acum în direcția aceasta au izbutit să dea totuși, pe bază documentară, începînd cu anul 1103 [corect: 1013] și pînă în a doua jumătate a sec. XVI, o respectabilă serie de voievozi ai Transilvaniei.

Cel dintîi voievod cunoscut din documente a fost „*Mercurius, princeps Ultrasilvanus*”, amintit în trei diplome din timpul regelui Coloman Cărturarul, la începutul sec. XII. Titlul de princeps nu s-a putut menține la urmașii de mai tîrziu, ci a fost înlocuit cu tradiționalul „voievod”, cum se intitulă *Leustachius*, cel pomenit documentar la 1176, cînd Bela III, înrudit cu bizantinii, trimite ajutor armat împăratului Manuel Comnenul, care lupta în Asia Mică împotriva sultanului Kilis Arslan II.

La 1201 se face amintire de voievodul Iula, fiul lui *Leustachius*, semnat și el la sfîrșitul unei diplome de reconfirmare din 1230. La 1213-1214, e amintit în calitate de voievod al Transilvaniei și comite de Solnoc, aceasta fiind cea dintîi știre documentară despre îmbinarea funcțiunii de comite cu cea de voievod. Ca urmaș al lui în demnitatea voievodală e amintit *Benedict*, fiul lui Conrad (1202-1206 și 1208-1209), cu titlul de *dux* (Herzog), iar la 1223 cu acela de *fost voievod*.

Între 1209-1212 apare la cîrma Transilvaniei voievodul *Mihai din neamul Katiz* care, trebuind să facă loc lui Berthold de Meran-Andechs, fu numit la 1212 ban al Slavoniei, pentru ca să i se piardă urma în același an.

Dacă de la începutul sec. XII pînă la năvălirea tătarilor, știrile documentare, cîte au putut fi salvate din viscolul acestei zdruncinări și transmise posterității, nu dau lămuriri suficiente pentru o cunoaștere deplină a seriei voievozilor de la cîrma Transilvaniei și a rolului îndeplinit de dinșii, de la 1241 înainte situația se schimbă.

După retragerea tătarilor, Bela IV aflat potrivit să încredințeze voievodului *Laurențiu* (1242-1252) misiunea dificilă de a reface regiunile devastate ale Transilvaniei. Pare a fi fost originar din Țara Carășului. După 1252 nu mai este amintit timp de 13 ani, cînd apare din nou ca vîstnicul regelui Ștefan V.

De la 1252-1260 se învește din nou o lacună în seria voievozilor Transilvaniei, iar la 1261 e amîn-

tît într-un document al coregentului Ștefan, fiul lui Bela IV, voievodul Irenu din sîmțînța lui Akos cu titlul de „fost ban al Transilvaniei”.

La 1263 erau simultan doi voievozi la cîrma Transilvaniei, Ladislau conduce împreună cu voievodul Nicolae oștirea trimisă din partea lui Ștefan în ajutorul despotului bulgar Iacob Svetoslav împotriva grecilor. Nicolae a ajutat pe Ștefan și contra tatălui său Bela.

În anul următor, voievodul Ladislau, părăsind pe Ștefan, trece de partea regelui Bela; după 1264 documentele nu-l mai amintesc în calitate de voievod al Transilvaniei. Fiul său omonim apare însă către sfîrșitul sec. XIII, izbutind să ridice în împrejurările tulburi din întîiul deceniu al secolului următor demnitatea voievodală din Transilvania la o culme neatînsă de antecesorii săi în cohtactul lor cu regii Ungariei.

Între 1270-1272 e pomenit *Mattei din familia Csák* pentru prima oară, urmînd ca și între 1274-1275 să ajbă pentru a doua oară demnitatea de voievod al Transilvaniei, iar la 1275-1277 pentru a treia oară, alternîndu-se cu Ladislau II din familia *Borșa* (1275) și cu *Ugrin din familia Csák* (1276).

O altă coroană

La sfîrșitul sec. XIII și începutul celui următor, Ladislau din familia *Borșa* izbuti să întemeieze la cîrma Transilvaniei o stăpînire voievodală cu durată de aproape un sfert de secol.

După stingerea dinastiei arpadiene, regatul Ungariei a fost pradă unor îndelungate certe și frămîntări între partizanii diferiților pretendenți la tron, care împinseseră țara aceasta spre povîrnișul dezmembrării.

Pentru scurtă vreme reuși să urce tronul vacant nevîrstnicul Venceslau, fiul regelui omonim al Boemiei și Poloniei, dar nu se putu menține. Tatăl său, vîzînd situația lui prea dificilă, veni în capitala Ungariei (1304) și-l duse acasă.

După renunțarea lui Venceslau mulți sprijineau pe Carol Robert din familia de Anjou, care fusese încoronat încă din 1301, dar nu cu „sacra coroană”. Alții se grupară pe lîngă pretendentul *Otto Bavarul* (din familia de *Wittelsbach*). Acesta cu ajutorul elementelor germane din vestul Ungariei izbuti să fie încoronat cu „sacra coroană” la sfîrșitul anului 1305. Dar partizanul lui Carol, mitropolitul primat de la

Strigoniu (Toma) excomunică pe Otto; la fel procedea arhiepiscopul de la Kalocsa (Vincentiu) față de voievodul Ladislau, care nu se găsea nici el printre partizanii lui Carol Robert. Excomunicarea nu l-a înspăimîntat însă pe Ladislau, dimpotrivă, drept răspuns el a cuprins o moșie din Almaș (Banat) a arhiepiscopului.

Împrejurările anarhice din primul deceniu al secolului al XIV-lea erau deci potrivite pentru ambițiile voievodului Ladislau, care știa să profite de ele, spre a-și spori cît mai mult puterea și veniturile. Astfel izbuti să devină „cel mai puternic dinast al Ungariei”, puternicul oligarh, care avu, după stingerea Arpadienilor, rol determinant și aruncă în închisoare pe pretendentul Otto Bavarul.

Acesta, în speranța de a găsi la voievodul Ladislau un sprijin, vine în Transilvania la începutul anului 1307, intrînd în tratative matrimoniale cu familia voievodului, spre a se căsători cu fiica lui. Ladislau îl poartă un timp cu vorbe amăgitoare pînă reușește a-i lua „sacra coroană”, pe care Otto, de frica rivalului său Carol, o aduse cu sine. Pe fiica sa, al cărei nume nu e arătat în izvoare, o mărită voievodul Ladislau după Ștefan Uros, fiul regelui sîrbesc Ștefan Milutin (1308). La 1321 ajungînd Ștefan Uros rege al Serbiei, soția sa — ardeleancă de origine — devine mama vestului țar sîrbesc Ștefan Dușan.

Ladislau înțelegea deci să facă din mărișul fiicei sale o problemă de ordin politic, legîndu-i soarta de curtea regilor sîrbi din sudul Dunării, de care se simțea și el apropiat printr-o comunitate de interese politice: prin vrăjmășia și lupta sa contra regelui unggar Carol Robert.

Cu toată vrăjmășia împotriva acestuia, un serviciu l-a făcut voievodul Ladislau, poate fără să vrea, prinzînd pe rivalul Otto și îndepărtîndu-l din calea ascensiunii lui spre tronul Ungariei. La sfîrșitul anului 1308, Carol Robert e proclamat rege, chiar în Dieta Ungariei. Nu poate fi însă încoronat cu „sacra coroană”, care se afla în posesiunea voievodului Ladislau. Se ținu deci în primăvara anului următor (mai 1309) un conciliu la Buda, sfătuiindu-se împreună cu *Fra Gentile*, legatul papal sosit aici cu mandat de a sprijini candidatura lui Carol. Se luară măsuri să pregătească altă coroană în locul celei deținute de Ladislau, declarînd-o pe aceasta lipsită de valoare și amenințînd cu excomunicarea pe cei ce ar încerca să se încoroneze cu ea pe nedrept.

Dănuire multiseculară

Din cele arătate pînă aci rezultă că instituțiunea voievodatu-
lui nu putea să aibă în trecutul
Transilvaniei decât aceeași ori-
gine, pe care Ioan Bogdan o lă-
murise deplin în studiul său cu
privire la trecutul Țării Romă-
nești și al Moldovei, lăsînd-o însă
necercetată în partea relativă la
dănuirea ei seculară ca organi-
zațiune de stat în regiunile dintre
Carpați și Tisa. În nici un caz nu
se poate dovedi că voievodatul
Transilvaniei ar fi fost o crea-
țiune a regatului ungar, ceea ce
nici istoriografia maghiară se-
rioasă nu a cutezat să afirme
pînă acum. În timpul din urmă
s-a făcut însă încercarea de a
căuta legături între organizați-
unea politică deosebită a Transil-
vaniei și între aceea pe care, afir-
mativ, ar fi reușit s-o impună Un-
gariei cel dintîi rege Ștefan, după
model apusean, franco-german.
Orientîndu-se după acest model,
ar fi organizat și regele Ștefan
anume comitate de graniță, ale
căror căpetenii poartă chiar în
textul legilor votate în timpul re-
gelui Ladislau numirea de *comi-
tes confiniorum*. Adevărat că re-
giul Ungariei din epoca arpadiană
au încercat să introducă și în cu-
prinsul Transilvaniei organizați-
unea comitatensă, copiată după
modelul german în restul regatu-
lui lor. Întîmpînd însă nume-
roase piedici tocmai din partea
tradiționalei organizațiuni voie-
vodale a acestei provincii, nu au
fost în stare să-și ducă la înde-
plinire proiectul decît în parte,
reușind să organizeze pînă la ju-
mătatea sec. XIII un comitat un-
guresc la periferia apuseană a
Transilvaniei, sub cîrma comite-
lui de Solnoc, unul secuiască la
cea răsăriteană în frunte cu un
„comes Siculorum” și altul să-
sesc la cea de miazăzi, avînd
conducător pe „comes Saxo-
num”. Dar și în strădania lor de a
organiza aceste comitate, s-au
izbit de rezistența tenace și con-
tinuă a voievozilor, rezistență pe
care n-au izbutit s-o frîgă nicî-
dată deplin în „țara ultrasilvană”,
spre a-și putea întemeia aci o
stăpînire nestîngerită.

După cum elementele de colo-
nizațiune apuseană — cu ajuto-
rul cărora au năzuit regii arpa-
dieni să pătrundă în Transilvania
și să-și asigure aci o domnie,
care să nu rămînă pur nominală
— nu au fost în stare să desfiin-
țeze vechea organizare chene-
zială a populațiunii de baștină, ci
sunt presiunea împrejurărilor din

noile așezări s-au simțit indem-
nate a o adopta ca temelie a vii-
toarei lor „organizațiuni scău-
nale” (Stuhlverfassung), la fel
s-au petrecut lucrurile și cu voie-
vodatul, sîntem în drept să zi-
cem, cu marele voievodat al
Transilvaniei: regatul Ungariei
neputîndu-l desființa, a cazut la
învioială și, vrînd nevrînd, l-a
adoptat în organismul său, fără a
fi reușit să-l contopească și să-l
asimileze vreodată complet.

Dacă nu ar mai fi alte dovezi
despre vechimea elementului et-
nic românesc în Transilvania,
singur faptul rezistenței și dănu-
irii multiseculare aci, a unei or-
ganizațiuni politice identice cu
cea din Țara Românească și din
Moldova, ar fi de ajuns spre a
demonstra — oricui poate și vrea
să descifreze din evoluția institu-
țiunilor un adevăr istoric, — de o
parte însăși vechimea și tenacita-
tea triumfătoare a elementului
românesc, de alta zădărnicia tu-
turor opintirilor regatului ungar
de a-i smulge așezămintele tradi-
ționale, spre a le înlocui cu cele
de import străin.

Știrile documentare puține,
cite s-au păstrat din epoca anterio-
ară invaziunii tătarilor, ne dau
putîntă să cunoaștem chiar nu-
mele unor voievozi ai Transilva-
nii cel puțin cu un secol și ju-
mătate înainte de data cînd înce-
pea a se face amintire precisă de
astfel de voievozi și în sudul Car-
paților. Bineînțeles, aceasta nu
înseamnă că ei nu ar fi existat cu
mult înainte de a li se fi pomenit
și păstrat numele în textul docu-
mentelor, după cum desigur au
existat și în Transilvania înainte
de începutul secolului al XII-lea
— fapt care ne îndreptățește să-i
socotim ca urmași ai „ducilor”
pomeniți în cronică la Anony-
mus Belae regis notarius. Dacă
organizațiunea aceasta voievo-
dală nu a putut fi nici micșorată,
nici înlăturată din istoria Transil-
vaniei, dimpotrivă în anume im-
prejurări, create mai ales de ne-
cesitatea apărării contra turcilor,
i-a fost dat prilejul să se afirme
cu mai multă tărie și cu mai
mare folos pentru creștinătate,
decît aceea a regatului ungar, —
cum a fost cazul în timpul glorio-
sului voievod Ioan Huniade —
este o nouă dovadă, că nu numai
identitatea etnică, de limbă și de
credință, ci în certă măsură și
aceea de organizațiune politică,
administrativă și judecătorească
a format în trecut garanția ne-
zdruncinată a legăturilor de uni-
tate între Transilvania, Muntenia
și Moldova.

Concursul HOREA 200

RĂSPUNSURILE LA ÎNTREBĂRI

PRIMA SERIE

1. 31 octombrie 1784-28 fe-
bruarie 1785
2. Simbolul renașterii Daciei
3. Revoluția franceză
4. Război și societate în Eu-
ropa Centrală și de Est,
1740-1920
5. Lumea Nouă
6. Un vestit iobag
7. Kovacs Istok și Simion
Ferenț
8. Un apărător al poporului
(defenseur du Peuple)
9. Lund
10. 1 noiembrie 1784

A DOUA SERIE

1. Nicolae Bălcescu
2. 11 noiembrie 1784
3. Mor pentru națiune
4. Horea Rex Daciae
5. 1757-1761
6. „Odată cu capul ficii, o-
dată vine Horea cu țara”
7. Frații Magheri
8. Deputatul munților
9. David Prodan; Răscoala
lui Horea
10. Politisches Journal din
Hamburg

Dată fiind complexitatea întrebărilor 1 și 8 din seria I și 4 și 8 din seria II sînt luate în considerare și alte variante de răspunsuri provenind din aceeași bibliografie.

POȘTA CONCURSULUI

Acum, cînd aveți în față aceste rin-
duri, stimăți cititori, prima parte a
concursului Horea 200 s-a încheiat,
odată cu expirarea termenului ultim
de trimitere a scrisorilor cu răspun-
sur, termen care a fost prelungit, la
cererea a mili și mili de cititori, după
cum am anunțat în nr. 2/1985 al revis-
tei, pînă la 20 februarie a.c. A început
acum operațiunea de triere a acestor
scrisori de participare.

La fel ca și la precedentele ediții
ale Concursului Magazin istoric, și ac-
tualul concurs a fost întîmpinat cu un
deosebit interes de cititorii noștri.
Mulți dintre aceștia ne-au trimis,
odată cu cele 20 răspunsuri, și
scrisori prin care își exprimă gîndurile
și aprecierile lor. Iată cîteva dintre
acestea.

(Continuare în p. 63)

Kritika... pe poziții elogiase față de UN TRECUT CONDAMNAT DE ISTORIE

DINU C. GIURESCU, AL. GH. SAVU

Cui folosește? Este întrebarea pe care și-o pune în mod legitim orice om de bună-credință atunci când citește studiul întocmit de Bibó István, *Începuturile democrației ungare* și publicat în revista *Kritika*, nr. 9/1984 sub îngrijirea lui Szilágyi Sándor, cu titlul *Din moștenirea lui Bibó István*. Căci, în adevăr, cui folosește și la ce folosește repunerea în circulație prin acest studiu a unor teze vehiculate de ideologii revizionismului și revanșismului horthyst?

La marea școală a istoriei popoarelor din centrul și sud-estul Europei am învățat că progresul și propășirea fiecăruia în parte sînt condiționate de prețuirea, cunoașterea și respectul reciproc, de dezvoltarea colaborării între ele.

În acest climat afirmat mai ales după cel de-al doilea război mondial, se pune întrebarea legitimă cui folosește efortul unor colaboratori ai revistei *Kritika* de a storce lacrimi pe ruinele monarhiei austro-ungare? Cui folosește aducerea în actualitate a unor teze și concepții manevrate de clasele dominante din Ungaria pentru a ataca la vremea respectivă sistemul tratatelor de pace încheiate după prima conflagrație mondială? Fără îndoială că ele sînt menite să contribuie la menținerea unei stări de agitație, de instigare a poporului ungăr și a altor popoare asupra realității istorice existente astăzi în lume.

Dar cine este Bibó István? Nume puțin cunoscut în România, el este „foarte apreciat”, după cum afirmă Szilágyi Sándor, în sferile publicistice din Ungaria ca politolog, istoric și jurist. Aflăm din introducerea editorului că studiul în cauză a fost scris în martie-aprilie 1946 și este de fapt un „raport oficial” întocmit de Bibó István în calitate de șef al Departamentului de administrație publică din Ministerul de interne la cererea serviciului de pregătire a documentației în vederea Conferinței de pace de la Paris din 1946-1947.

Părerile și judecățile lui Bibó István din acest studiu despre situația internă din Ungaria înainte și după 1944, despre originea și evoluția democrației ungare, sistemul partidelor politice, regimul electoral etc., sînt lucruri care interesează, desigur, pe cititorul din Ungaria. Nu ne vom permite să emitem judecăți față de această problematică. În studiul respectiv sînt însă vehiculate și o serie de teze care denaturează grav momente importante ale istoriei poporului român, ale relațiilor româno-ungare și care nu ne pot lăsa nici pe departe indiferenți. Publicarea unui material întocmit la cererea celor legați de mentalitatea nefastă a trecutului și care sperau că tratatele de pace încheiate după cel de-al doilea război mondial puteau să dea cîștig de cauză Ungariei, în sensul menținerii teritoriilor altor state crotopite de regimul horthyst în anii 1938-1941, aduse în actualitate, fără nici un comentariu și note critice din partea editorului, nu fac decît să profereze idei revanșarde, revizioniste, să propage puncte

de vedere antiromânești, culese din arsenalul politiciilor imperialiste.

Mergînd pe firul istoriei, Bibó István face referiri la revoluția din Ungaria de la 1848-1849 și învătămintele ei, în acest context el afirmă: „După o luptă eroică de un an și jumătate a fost înfrîntă revoluția ungară din 1848-1849 de cele două mari puteri reacționare de atunci ale Europei. Dar pentru dezvoltarea democrației ungare nu înfrîngerea în sine a fost fatală, ci faptul că în momentul respectiv, cînd în Europa de Est ea susținea singura ideile de libertate, democrație și independență statală, s-a găsit în mod automat în fața locuitorilor de altă limbă ai țării, care, datorită nedreptăților de limbă suferite în cadrul statului ungăr, s-au aliat cu Austria și Rusia reprezentînd cauza reacțiunii contra națiunii ungare care se identifica cu cauza democrației... Visul cel mai mare al mișcării democratice ungare a fost un stat independent, democratic, în cadrul Ungariei istorice”. Fără a nega caracterul social progresist al revoluției ungare împotriva aristocrației feudale habsburgice, apare în concluziile lui Bibó István o incompatibilitate clară între „democrație” și menținerea „Ungariei istorice”, incompatibilitate pe care autorul, ca și editorul său, în mod deliberat, o trec sub tăcere. Ce democrație putea să existe pentru națiunile care erau încătușate în granițele „Ungariei istorice”? Iată ce spunea Marx despre acest fel de „democrație” la 1848: „Cînd a izbucnit revoluția din februarie 1848, ungurii au crezut că a sosit momentul de a întemeia pe ruinele celorlalte naționalități marea patrie ungară, puternica și viguroasă națiune ungară” (K. Marx, *Însemnări despre români* [manuscrise inedite], București, 1964). În adevăr, „democrații” de la Budapesta au adoptat o Constituție care hotărîa în articolul 7 anexarea Transilvaniei la Ungaria, bineînțeles nu numai fără consultarea românilor — națiunea majoritară — dar și împotriva voinței lor. Este știut că în mai 1848, la Blaj, națiunea română din Transilvania, pe temeiul principiilor libertății, egalității și frăției, a cerut independența sa națională și „unirea cu țara”. „Cauza națională cîștigă teren”, nota K. Marx; el caracteriza lupta românilor din regatul Ungariei, în 1848, drept un „război național”.

Dar Bibó István este de altă părere, și anume aceea că în 1848-1849 „Ungaria a fost în avangarda luptelor democratice pentru libertate”. Pentru cine libertate și ce fel de libertate? — sînt întrebări la care nu aflăm răspuns nici de la autor, nici de la editorul studiului său.

În realitate, programul de la 1848 preconiza înglobarea în cea mai mare parte a unor teritorii străine, locuite de națiuni mai numeroase decît națiunea ungară, și care în cadrul „regatului apostolic” urmau să fie ținute cu forța și deznaționalizate sub un nou regim opresor instaurat în locul celui habsburgic. Tocmai această concepție politică a determinat creșterea extraordinară a rezistenței și luptei de eliberare națională a românilor, cehilor, slovacilor și a multor națiuni din cu-

prinsul imperiului multinațional. Acest fapt i-a împins pe promotorii și susținătorii „Ungariei mari”, prea slabi pentru a realiza prin forțe proprii acest „ideal”, la înghetarea în 1867 a dualismului austro-ungar, „acel compromis — cum îl denumeste Bibó István — esența căruia a fost o independență parțială, o democrație parțială, dar menținerea unui cadru statal al Ungariei istorice”.

La începutul secolului al XX-lea, lupta de eliberare națională a românilor din dubla monarhie, ca și a celorlalte națiuni oprite de atins apogeul în anul 1918, cînd, pe ruinele Imperiului austro-ungar, s-au constituit sau și-au desăvîșit unitatea națională state suverane, independente și unitare. Așa cum arătase V.I. Lenin, în 1916, monarhia austro-ungară nu era o „organizație politică a unui stat burghez, ci doar o uniune subredă a citorva clici de paraziți sociali”, iar „lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoricește decît o continuare a destrămării Turciei, fiind, ca și aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare” (V.I. Lenin *Opere complete*, vol. 30, București, 1964, p. 8).

Așadar, la sfîrșitul anului 1918, victoria principiului naționalităților și a dreptului la autodeterminare al popoarelor era o realitate ireversibilă, victorie obținută de națiunile asuprite însele la capătul unei îndelungate lupte contra tuturor forțelor interne și externe interesate în păstrarea vechilor stări de lucruri. Această nouă realitate nu mai putea fi schimbată prin decizii de cabinet sau „înțelegeri” la masa tratativelor.

Conferința de pace de la Paris din 1919-1920, ținînd seama de realitățile istorice, de voința popoarelor, de procesele ireversibile ce avuseseră loc, a recunoscut și a consacrat pe plan juridic internațional statele naționale întregite sau constituite în granițele lor etnice. Astfel, Tratatul de pace cu Ungaria, semnat la Trianon, în iunie 1920, a recunoscut revenirea Transilvaniei la patria-mamă — România, în hotarele ei firești, așa cum hotărise poporul român, în virtutea dreptului de autodeterminare, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918.

Bibó István, mergînd pe linia de acțiune a claselor stăpînitoare din monarhia austro-ungară, făcînd jocul aristocrației și marilor latifundiați unguri care trăiau nostalgia pozițiilor ocupate în fostul imperiu bicefal, afirmă că: „Tratatul de pace de la Trianon nu s-a plasat pe bazele ferme ale principiilor etnice și de autodeterminare capabile să înlocuiască principiul istoric, ci în cursul divizării Ungariei istorice a redus Ungaria, în mai multe puncte, la un teritoriu mai îngust decît propriile ei frontiere etnice”.

Ne aflăm de fapt în prezența unei teze de bază a revizionismului horthyist, care trimbată în mod zgomotos concepția depășită a refacerii Ungariei istorice, falsificînd realitatea, răstălmăcind datele cu privire la structura etnică a fostului imperiu austro-ungar. Este cunoscută politica dusă de guvernul de la Budapesta în timpul dualismului austro-ungar pentru maghiarizarea forțată a românilor din Transilvania ca și a celorlalte naționalități. Merită să aducem în atenție opiniile cunoscutului geograf francez Jacques Ancel, care indignat de asaltul organizat al aristocrației ungare contra culturii românești în Transilvania scria: „se maghiarizează școlile primare, inclusiv grădinițele de copii; din anul 1879 copiii români de la 3 la 6 ani sînt obligați să meargă în grădinițe unde se vorbește numai ungurește. Școlile nemaghiare au scăzut de la 58% la 14%. Din 40 596 elevi în școlile secundare în perioada 1880-1890, erau 72% maghiari și 6% români. Din

cei 58 profesori de la Universitatea din Cluj, nu este nici un român, iar la Cluj este singura universitate transilvană; studenții maghiari sînt 72,6% și studenții români 11,6%... Se maghiarizează denumirile geografice, se maghiarizează chiar și numele de familie!” (Jacques Ancel, *Les frontières roumaines. Géographie politique*, 1934). Dar cu toată această politică de deznăționalizare forțată, recensămîntele oficiale efectuate chiar de autoritățile ungare nu puteau să nu recunoască prezența majoritară a românilor în Transilvania. Așa, de exemplu, recensămîntele pînă în relief următoarele date:

	1880	1890	1900	1910
Români	2 290 424	2 556 444	2 763 674	2 909 260
in %	47,4	47,98	47,20	46,20
Maghiari	916 628	1 146 990	1 394 647	1 617 231
in %	18,94	21,50	23,80	25,70

(Cifrele au fost calculate luîndu-se ca bază recensămîntul din 1910, *Magyar Korona országaibank 1910 énépzsambalasa II. rész.*, Budapest, 1912).

Pe ansamblul monarhiei bicefale situația era mult mai disproporționată. Pe bună dreptate, încă în secolul trecut, Fr. Engels, referindu-se la imperiul habsburgic, aprecia că „acest complex peștit rezultat din moșteniri și furtisaguri, acest talmeș-balmeș organizat în care se învâlmăsc zece limbi și zece națiuni, acest amestec intimplător de obiceiuri și legi dintre cele mai contradictorii, începe în sfîrșit să se destrame” (K. Marx, Fr. Engels — *Opere*, vol. 4, București, 1958, p. 511).

Iată, astfel arătau așa-zisele „principii etnice” și „frontiere etnice” pe care le invocă Bibó István în plîngerea lui.

Aceste adevăruri ar trebui să se spună poporului ungar, acesta să știe că niciodată Transilvania nu a fost pămînt unguresc, ci teritoriu cucerit de regatul ungar. Este adevărat că pe teritoriul Transilvaniei s-a stabilit în ultimul mileniu și populație de origine maghiară. Aceasta și-a legat soarta de destinul poporului român, contribuind la făurirea bunurilor materiale și spirituale, luptînd împreună cu românii în momentele decise ale istoriei pentru libertate și dreptate socială.

După 1918 reacțiunea ungară, clasele exploatare au încercat să transforme problema națională într-un principiu politic folosit în scopul redobîndirii teritoriilor ce nu le aparțineau. Guvernul de la Budapesta au contestat legitimitatea actelor de autodeterminare ale popoarelor din fosta monarhie; au contestat legitimitatea principiului naționalităților ca fundament al noii ordini politice și teritoriale în Europa Centrală și de Sud-Est; au contestat valabilitatea și viabilitatea sistemului tratatelor de pace de la Paris, inclusiv ale Tratatului de la Trianon. Pe această bază, arsenalul argumentelor revizioniste ungare contra ordinii stabilite de popoare în 1918 s-a îmbogățit mereu în perioada interbelică.

Bibó István, în analiza făcută regimului horthyist, nu găsește nimic de criticat în politica externă agresivă a Ungariei, ci, mai mult, o justifică, arătînd că pretensele nedreptăți ale Tratatului de la Trianon au legitimat revizionismul guvernului de la Budapesta, au „împins Ungaria pe drumul fascizării... Nedreptățile făcute ungarilor care au rămas dincolo de frontierele de la Trianon au susținut iluzia Ungariei istorice intacte”.

Escamotind legile ireversibile ale istoriei, Bibó István acreditează ideea că alunecarea Ungariei spre fascism s-a datorat, chipurile, Tratatului de la Trianon. Nu Tratatul de la Trianon a determinat instaurarea fascismului în Ungaria, ci politica claselor exploatare, încercarea lor disperată de a-și reface pozițiile economice și politice avute în timpul monarhiei austro-ungare, de a continua aspirarea și anexiunea altor popoare și teritorii. Dovada grațioasă a acestei situații o constituie faptul că după încheierea păcii, survenită în urma celui de-al doilea război mondial, ca urmare a existenței la cîrma statului ungar a clasei muncitoare, a forțelor democratice și patriotice, Ungaria nu a mai alunecat spre fascism și revizionism, ci a pornit pe o cale democratică, progresistă, de colaborare cu țările vecine, cu toate statele lumii.

Este cunoscut faptul că în întreaga perioadă interbelică Ungaria horthyistă a promovat o politică de forță și dictat, de revizuire a tratatelor de pace, a frontierelor. Pe această bază, Ungaria horthyistă, neputînd să-și atingă scopurile prin propriile ei forțe, s-a transformat într-o agență a Germaniei hitleriste, pion înaintat al imperialismului nazist și al reacțiunii internaționale în centrul și sud-estul Europei. Ea a întreținut o psihoză de insecuritate în această zonă geografică, de discordie și de înveninare a relațiilor internaționale, constituind o amenințare continuă la adresa independenței și integrității statelor limitrofe. Refuzînd colaborarea în primul rînd cu popoarele vecine, avansurile prietenești făcute de acestea de-a lungul a două decenii, Ungaria horthyistă s-a integrat activ, în schimb, în politica agresivă, expansionistă a Axei, care o împingea spre dezastru. În 1938, sub patronajul Germaniei hitleriste, Ungaria horthyistă a cîștigat părți din teritoriul Cehoslovaciei, în 1940 a cîștigat partea de nord-vest a României, iar în 1941 a ocupat părți din teritoriul național al Iugoslaviei. Caracterul politicii de forță și dictat duse de Ungaria horthyistă, actele ei agresive, ca și participarea ei nemijlocită la distrugerea păcii, securității și stabilității internaționale au exercitat o influență negativă asupra climatului european, ceea ce a situat-o incontestabil printre forțele care au pregătît și declanșat ce-l de-al doilea război mondial.

În vîltoarea celei de-a doua mari conflagrații mondiale și a războiului hitlerist contra Uniunii Sovietice, Ungaria horthyistă a deținut un rol însemnat alături de puterile Axei și în special de Reichul german. Subliniînd acest aspect, istoricul ungar Gyula Kallai scrie: „Horthy sprijinea toate acțiunile puterilor fasciste ale Axei. Imediat după atacul Germaniei hitleriste asupra Uniunii Sovietice, el s-a alăturat acestui război jefuitor. Obținerea revizuirii Tratatului de la Trianon, acesta a fost principalul argument avansat de reacțiunea ungară în fundamentarea alianței sale cu fascismul hitlerist” [Gyula Kallai, *Mișcarea pentru independența Ungariei (1936-1945)*, ediția a 5-a, Budapesta, 1965, p. 30].

Pe aceeași linie, șeful Marelui Stat Major al armatei ungare, H. Vert, într-un memorandum adresat guvernului argumenta că a sosit momentul să se angajeze cu întreaga forță economică și militară de partea Germaniei naziste în războiul contra U.R.S.S. „Dacă vom întîrzi cu intrarea în război, într-un asemenea caz vom fi nevoiți să renunțăm, poate pentru vecie, la viitoarele pretenții teritoriale față de România și putem chiar să primim din tot ceea ce am obținut pînă în prezent”

(*Istoria diplomației*, vol. IV, sub redacția lui A.A. Gromiko, ministrul afacerilor externe al U.R.S.S., Moscova, Editura pentru literatură politică, 1975, pp. 104-105).

În examinarea evenimentelor care au marcat ultima parte a celui de-al doilea război mondial, Bibó István trage concluzia falsă că dacă regimul horthyist, succesorul lui nemijlocit sau eventual altul travestit în haine democratice ar fi reușit să opereze scoaterea Ungariei cu un ceas mai devreme din alianța cu Reichul, atunci poate că ar mai fi fost posibil să se păstreze cel puțin o parte din teritoriile vecinilor nedrept ocupate de Horthy. În acest sens, Bibó István scrie: „Ieșirea Ungariei din cel de-al doilea război mondial a fost pregătită jalnic atît din punct de vedere tehnic, cît și diplomatic. Prăbușirea într-o singură după-amiază a fost deplină. Patrioții unguri care suferau sub dominația germană au așteptat disperăți, după 15 octombrie, să primească pe calea undelor vreo știre care să le aducă la cunoștință că una din reprezentantele legitime ale guvernului ungar va alcătui, undeva pe teritoriul ungar, ocupat de armata roșie, acel guvern menit să încheie armistițiul. Dar posturile de radio din străinătate — continuă el — anunțau doar trecerea de partea cealaltă a unor generali și soldați, îndemnau la rezistență națională, dar niciăieri nici o știre despre formarea vreunui guvern. După cîteva săptămîni de așteptare deznădăjduită, patrioții unguri au constatat cu uimire că prăbușirea Ungariei este mult mai gravă decît prăbușirea Italiei, României, Bulgariei, Finlandei...”

Punînd pe același plan situații istorice atît de diferite, autorul extinde termenul de „prăbușire” asupra unor evenimente de anvergură națională și europeană, cum a fost Revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antimprialistă din România, spre a-și crea tacit șafodaj pentru ideile pe care vrea să le acrediteze. Din premise false, el ajunge la concluzia la fel de falsă că Ungaria ar fi avut șansa să salveze ceva din „zestrea” cuceririlor lui Horthy dacă ar fi reușit să facă și ea în timp util o „cotitură” de felul aceluia care a avut loc la 23 August 1944 în România: „Opinia publică ungară — scrie în acest sens Bibó István, — pomeneste cu amărăciune de faptul că românii, care au participat în război în număr mult mai mare alături de germani, prin organizarea politică mai abilă a ieșirii lor din război au dobîndit multe avantaje care nu pot fi o răsplătă numai pentru faptul că au fost mai abili”. Această afirmație aberantă denotă din partea autorului o răsălmăcire voită, tendențioasă a adevărului privind momente cruciale din istoria partidului și poporului nostru, din lupta sa pentru libertate și unitate, pentru dreptul de a fi stăpîn în propria țară.

Este cunoscut faptul că Partidul Comunist Român a militat de la început, cu toată consecvența, pentru o politică de pace și colaborare, unind forțele naționale împotriva politicii agresive a fascismului și războiului. Cercul progresiste, masele largi populare, în frunte cu comuniștii, au luat poziție hotărîtă față de acțiunile cîmpăcitoare ale Germaniei lui Hitler, față de agresiunea dezlănțuită de aceasta împotriva Uniunii Sovietice, condamînd cu tărie angajarea României în acest război, contrar intereselor poporului român. Partidul Comunist Român a mobilizat și unit cele mai diverse pături ale populației împotriva războiului hitlerist, organizînd lupta formațiunilor de partizani și a detașamentelor patriotice pentru sabotarea mașinii de război hitleriste, realizînd rezistența națională a poporului român care a permis

răsturnarea dictaturii militare-fasciste și alăturarea României la coaliția antihitleristă.

În substanța lui, mobilul real și principal al întregului păienjenis de falsuri comis de Bibó Istvan cu bună știință este să acrediteze teza că anularea Diktatului fascist de la Viena, revenirea părții de nord a Transilvaniei la patria-mamă — România —, recunoașterea acestei realități de către puterile coaliției Națiunilor Unite, de toate statele lumii, nu au constituit fapte necesare și firești de justiție și echitate, în acord cu drepturile imprescriptibile ale poporului român, ci s-au datorat hazardului, românii devenind în „abilitate” pe vecinii lor de la vest și obținând, ca pe un trofeu ce ar fi putut tot atât de bine să fie și al celorlalți, pământul aflat în dispută. „Prima și cea mai importantă sarcină în ce privește problema în sine a unui tratat de pace — arată Bibó Istvan — ar fi să se tragă învățămintele efectelor psihologice ale Tratatului de la Trianon, încheindu-se un tratat de pace care să respecte principiile ferme pe baza cărora a fost elaborat”, amenințând că fără obținerea unor teritorii, psihoza inoculată poporului ungar de Tratatul de la Trianon se va menține.

Se știe că fascismul german, puterile Axei, împreună cu Ungaria, și-au pus ca program răsturnarea granițelor, înrobirea Europei, a popoarelor lumii. Împotriva acestor forțe ultrareacționare și a acestui program nimicitor s-au ridicat la luptă popoarele lumii, toate forțele antihitleriste dând uriașe jefte materiale și umane pentru cauza libertății, pentru distrugerea fascismului, acest flagel al omenirii. Ca urmare, aceste forțe au reușit să înfrângă fascismul, să-i distrugă pretențiile oarbe. Cum își putea închipui Bibó Istvan că era posibil, după această înfrângere, ca popoarele eliberate, coaliția Națiunilor Unite să restabilească și să consfințească amputările teritoriale făcute de fascism și revizionism? Numai niște oameni depășiți de realități, fără logică elementară mai puteau spera la o răsturnare a realelor raporturi de dreptate și libertate. Granițele statornicite după al doilea război mondial nu reprezintă o chestiune de psihologie, cum afirmă Bibó Istvan. Acestea reprezintă o realitate, o dreptate istorică, dobândită prin voință și lupta popoarelor, iar uniunea Transilvaniei cu patria-mamă — România — a fost un proces ireversibil, pe care nici un nou tratat nu-l mai putea schimba.

A pune astăzi în circulație problema unui nou tratat, indiferent cine l-a formulat și cînd, înseamnă a promova un spirit revanșard, a face jocul cercurilor reacționare imperialiste.

Să ne adresăm din nou faptelor, pentru a restabili adevărul în aceste probleme. Și adevărul este că în decursul celui de-al doilea război mondial — exceptînd regimul lui Horthy și cele două puteri fasciste în slujba cărora acesta s-a aflat — toate statele și toate popoarele din tabăra antihitleristă au continuat să aprecieze nul și neavenit Diktatul fascist de la Viena și să considere că partea de nord a Transilvaniei aparținea României, că nu era vorba de „abilitate” sau „ju-teală politică”, ci era vorba de un drept istoric, de un teritoriu românesc. Anularea Diktatului de la Viena a avut loc între 30 august și 25 octombrie 1944, cînd, dînd expresie voinței întregului popor român, armata română, în cooperare cu armata sovietică, a zdrobit trupele de ocupație hitleristo-horthyiste din nord-vestul țării și a reunit par-tea de nord a Transilvaniei la patria-mamă.

România nu „a cîștigat” așadar un teritoriu — partea de nord a Transilvaniei —, căci nimeni nu „cîștigă” ceea ce-i aparține de jure și de facto — ci a reîntors în posesia acelei părți a pămîntului strămoșesc ce-i fusese răpită de regimul horthyist; Ungaria nu „a pierdut” un teritoriu al ei, ci a fost silită cu forța armelor să părăsească acest pămînt românesc invadat în urmă cu patru ani, prin Diktatul fascist de la Viena.

Prezentarea deformată a actului istoric din august 1944, al întoarcerii armelor de către România ca o chestiune de „abilitate”, într-un fel de competiție cu Ungaria, este o jignire la adresa forțelor democratice, antifasciste din țara noastră și, totodată, o profanare a memoriei sutoelor de mii de militari și patrioți români care au luptat și și-au jertfit viața în luptele pentru eliberarea pămîntului strămoșesc, ca și al Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, pînă la obținerea victoriei finale asupra fascismului.

Conferința de pace de la Paris din 1946-1947 a anulat Diktatul fascist de la Viena, restabilind drepturile firești ale României, a declarat nule și neavenite toate cuceririle teritoriale obținute de agresorii fasciști și revizionisti. Statele participante la Conferința de pace au condamnat unanim revizionismul horthyist și au respins ferm toate tentativele delegației ungare de a se țirguli cu națiunile care făcuseră supreme jefte materiale și umane pentru înfrîngerea fascismului în scopul smulgerii din nou a unor părți din teritoriile statelor vecine. Iată de ce apare stranie inițiativa revistei *Kritika* de a difuza prin intermediul studiului lui Bibó Istvan falsuri istorice prin care se încearcă revitalizarea politicii revizioniste și revanșarde.

Indiferent de motivele și substratul care au putut ghida redacția revistei *Kritika* atunci cînd s-a decis să publice studiul lui Bibó Istvan, această inițiativă nu poate decît să trezească legitima întrebare: Cui prodest? Căci în mod evident, prin acest studiu sint relansate teze nocive, revizioniste și antiromânești în flagrantă contradicție nu numai cu adevărul istoric, dar și cu principiile relațiilor și normelor internaționale stabilite între state și națiuni după cel de-al doilea război mondial.

Publicarea unor asemenea teze false, reacționare, revanșarde nu slujește scopurilor nobile ale adevărului, justiției istorice, nu poate să ducă decît la încordarea între două state vecine, fiind în contradicție cu interesele popoarelor noastre de a trăi în pace. Oamenii muncii, comuniștii, orice om cinstit, patriot, atît din România cît și din Ungaria, trebuie să militeze ferm pentru a pune capăt politicii de învrăjpire promovată de clasele exploatoare în trecut și să acționeze pentru apropierea popoarelor noastre, pentru întărirea prieteniei și colaborării dintre ele.

Prin politica sa, Partidul Comunist Român a asigurat condiții pentru ca toți cetățenii patriei noastre să se bucure de deplina egalitate în drepturi, de cuceririle civilizației, să se afirme nestîngheriți în toate domeniile de activitate. Această politică a fost urmată cu consecvență și va fi continuată în scopul înfloririi patriei noastre, al cauzei păcii și apropierii între popoare.

În acest spirit, presa din țările noastre să-și facă un titlu de onoare de a acționa împotriva stărilor de lucruri din trecut, de a milita pentru dezvoltarea continuă a raporturilor de concurență și bunăvecinătate, de a promova tot ceea ce unește popoarele noastre pe drumul progresului și civilizației, al edificării societății socialiste și comuniste.

de cealaltă boierii buzoleni, nu mai puțin avuți și ambițioși.

În această situație, „sfârșindu-să” Vlad voievod Înecatul, „boierii — relatează Constantin Căpitanul Filipescu în cronică sa — sfătuiindu-să pentru domn pre cine ar pune, au găsit cu socoteala lor să pule pe Vintilă, județul de la Slatina, și s-au dus cu toții de l-au luat și l-au pus domn”.

Septembrie 1532. Din București, Vlad Vodă (fiul lui Vlăduț, domn al Țării-Românești între 1510 și 1512) pornea cu întreg alaiul domnesc „la Popești, den jos de București în primblare”. Plimbarea a fost însă de scurtă durată, căci trebuind să treacă riul Dimbovița și fiind domnitorul după o petrecere „acolo s-au înecat în Dimbovița”. În acest fel sfârșea, după numai doi ani de domnie, acest Vlad (al VI-lea cu acest nume pe tronul Țării Românești), lăsând în analele țării doar numele (Vlad) și cognomenul ce amintea tragica sa moarte (Înecatul).

Erau vremuri grele pentru țările române. Sub autoritatea mină a sultanului Soliman Magnificul (1521-1566), otomanii își îndreptau atenția tot mai stăruitor spre centrul Europei, năzuind să aducă sub autoritatea Semilunii noi teritorii. Poarta viza și țările române, al căror statut de autonomie era minat alt de ambițiile din afară ale celor ce năzuiau să le transforme în pașalic, cit mai ales de lupta dintre facțiunile boierești interne: de-o parte boierimea olteană, în frunte cu puternicii Craiovești,

O domnie puțin cunoscută

VLAD-VINTILĂ DE LA SLATINA

Prof. DUMITRU BOTAR

Din nou, după ani de imixtiune în treburile interne ale țării, când domniile fuseseră impuși fie de viziri, fie de intrigile beilor de la Dunăre (între care se distingea Mahamet-beg — pașa de Nicopol), țara uza de dreptul său de a-și alege singură domnii, așa cum de altfel îl statuau Capitulațiile încheiate cu Poarta otomană. Încă din debutul său, noua domnie se înscrisă, așadar, pe linia păstrării statutului de autonomie a țării, a exercitării prerogativelor interne și externe ale domniei.

Cine era noul domn?

În imagine: portretul lui Vlad-Vintilă așa cum apare pe steagul său — primul steag al Țării Românești care s-a păstrat.

Imediat după înscăunare, Vintilă vodă și-a luat numele dinastic de Vlad, frecvent la Basarabi, pentru a-și sublinia în felul acesta apartenența la familia domnitoare. În documente își spunea fiu al lui Radu cel Mare (fiu natural, de bună seamă), iar într-un hrisov datat 29 decembrie 1532 și redactat de „Coresi scriitorul” menționa „zilele bunicului domniei mele, Vlad vodă Călugărul”. De altfel, evocarea vechilor Basarabi și cu deosebire a lui Mircea cel Bătrîn apare frecvent în documentele eminate din cancelaria lui Vintilă: într-un act, din 18 aprilie 1533, amintește pe „strămoșii noștri, Io Mircea marele voievod”, ca și într-un hrisov de dănie către Cozia — „pe care a ridicat-o și a înfrumusețat-o sfânt ră-

posatul Mircea voievod cel Bătrîn” (27 decembrie 1534).

Dacă originea basarabească a apărut certă (și necontestată de nimeni), mult discutată și disputată a fost localitatea de proveniență a lui Vlad-Vintilă.

Constantin Căpitanul Filipescu arată — după cum am văzut — că Vintilă ar fi fost „județ la Slatina”, opinie în-sușită de A.D. Xenopol, Nicolae Iorga și de G. Poboran, autorul unei *Istории a orașului Slatina*, în care scrie că „după moartea lui Vlad al VII-lea [numărătoare eronată], alegătorii prinților, ca să înceteze neunirea ce domnea între ei, deteră tronul acelui boier din Slatina”.

În absența unor documente certe care să probeze totuși că locul de naștere al voievo-

dului era orașul Slatina, încă din 1862 Primăria din localitate s-a adresat starețului mănăstirii Menedic (azi Vintilă vodă, din județul Buzău), zidită de voievod, în speranța că în arhiva acesteia s-ar găsi dovezile locului de băștină al domnitorului. Dar la 12 mai 1862, egumenul răspundea că „în această mănăstire nu se găsesc niște asemenea hrisoave... pentru motivul că pe timpul lui Matei Basarab s-au călcat de hoți egumenul acestei monastirii... și între celelalte ce i s-au luat au fost și toate hrisoavele și orice hîrtii ale monastirii, care crez și eu ca dv. că întrînsele vor fi fost asemenea hîrtii atingătoare de aceea chestiune, însă este oare și care bănuială [nedumerire] că istoria zice pentru Vintilă vodă că este din Slatina, căci în condica monastirii ce este făcută de alți domni după omorîrea egumenului se găsește locul nașterii sale, în comuna Jurești, ce astăzi se numește Izvorul Dulce. Încă vă mai pot arăta ceva: este acum un an cînd a venit la mine un bătrîn ce au fost trăitor în Vrancea, arătîndu-mi că el a văzut hrisoave de la Vintilă vodă la care din locuitorii vrînceni, unii, pe mine neinteresîndu-mă, nu am făcut nici o mișcare pentru dovedirea lor”.

Iată, așadar, că, după orașul Slatina, zona buzoiană revendică și ea dreptul de a fi locul de origine al lui Vlad-Vintilă, bîzîndu-se nu numai pe existența unor cîtorii ce ar fi fost zidite de el, ci și pe documente, ce-i drept, alcătuite la mai bine de un secol după moartea voievodului. Potrivit unor cercetări mai recente (I.I. Georgescu, I. Donat), Vlad-Vintilă ar fi trăit înainte de a fi ales domn în părțile Buzăului, numele „de la Slatina” fiind în legătură cu Sărata-Monteoru, unde Vintilă va fi avut moșii.

În absența unor mărturii edificatoare, problema rămîne neelucidată, pe de o parte pentru că atît Sărata cît și Monteoru (Munteoru) apar în documentele vremii cu aceste toponime (deci nu sub

numele de Slatine); pe de altă parte, importanța localităților buzoiene era prea mică pentru a justifica conducerea lor de către un „judet”, care să fie în același timp mare boier.

Esențial ni se pare însă nu locul de naștere al voievodului, ci activitatea sa, linia politică internă și externă pe care a urmat-o. În această privință trebuie spus că, originar sau nu de pe meleagurile oltene, Vlad-Vintilă s-a arătat un adversar al Craioveștilor, cel puțin în prima parte a scurtei sale domnii: pînă în martie 1534, dregătoria de mare-ban (ereditară în familia Craioveștilor, sau Pîrvuleștilor cum li se mai spunea, după Pîrvu Craiovescu, primul mare ban) a fost încredințată lui Hamza, dintr-o încrengătură colaterală a familiei; abia de la 17 martie 1534 s-a produs o împăcare, dregătoria fiind atribuită lui Barbu III Craiovescul.

De altfel, voievodul a avut mereu de înfruntat opoziția cînd a unui grup de boieri, cînd a altuia; în consecință, a fost nevoit să adopte măsuri forte față de ei, fapt ce i-a atras calificativul de „tiran și vîrsător de sînge” (C. Păbran în *Istoria orașului Slatina*).

Intervalul stăpînirii lui Vlad-Vintilă — 1532-1535 — a fost prea scurt pentru a ne face o imagine completă asupra liniei politice interne urmată de el. Se cuvine sublinia că a acordat atenție culturii (vădită prin grija ce a purtat-o unor locașuri religioase, precum Cozia). De altminteri, a avut el însuși cunoștințe în domeniul culturii. Este primul voievod a cărui semnătură ni s-a păstrat pe hrisoavele emise din cancelaria sa. A fost, de asemenea, un sprijinitor al popoarelor balcanice: la 27 aprilie 1534 îl întîlnim în calitate de donator către mănăstirea Hilandar de la Muntele Athos, căreia îi dăruiește 10 000 aspri anual, dintre care 800 pentru „bolnița [spitalul] care va fi pentru trebuința bolnavilor”. Marea Lavră de la Muntele Athos s-a bucurat, de aseme-

nea, de ajutorul voievodului, cum reiese dintr-un hrisov, în care este amintit și fiul său, Mircea. Mănăstirea Cutlumuz, din același loc, adăpostește și ea două remarcabile broderii realizate de doamna Rada, soția lui Vlad-Vintilă. Una din aceste broderii, steagul domnului (se numără printre cele mai remarcabile opere de artă feudală) îl înfățișează pe voievod (cu plete negre, ochi rotunzi, șprîncene scurte, mustață și pe cap cu o coroană cu cinci ramuri), alături de doamna Rada și de copil, care însă aici se numește Drăghici. Încă o enigmă a acestei destul de puțin cunoscute domnii.

Solia din toiul nopții

Înscăunat fără asertimen-tul Porții, Vlad-Vintilă trebuia, ca o primă măsură de politică, să-și reglementeze relațiile cu Imperiul otoman. Reglementare care, în condițiile date, nu putea însemna decît recunoașterea suzeranității sultanului. În chip expres, domnul trebuia să dovedească buna sa credință și bunele intenții față de Poartă. Prilejul i s-a oferit chiar la începutul anului 1533, la reîntoarcerea de la Istanbul a solului polon Petre Opalinski, castelanul de Lodz. La 2 octombrie 1532, acesta mersese la Poartă pentru a încheia o „pace perpetuă” între regatul polon și Imperiul otoman. La reîntoarcere (în ianuarie 1533), Vlad i-a trimis în întîmpinare la Nicopole pe Petre pitarul, cu misiunea de a-l însoți pînă la reședința voievodă și apoi mai departe pînă în Polonia, unde urma să-l asigure pe regele Poloniei de devotamentul lui Vlad-Vintilă și de ralierea sa la politica polono-otomană din acel moment.

În capitală (București sau Tîrgoviște, nu putem ști), Vintilă vodă a avut, în afara recepției oficiale, și o întrevvedere secretă cu solul. Iată-o, de altfel, în versiunea lui Opalinski: „Din Nicopole — scrie el — am mers de-a

dreptul la palatul Țării Românești, Vlad voievodul, cu care am tratat multe lucruri, după săvârșirea cărora a trimis la mine dorind să se poată întâlni noaptea cu mine sau la el, 'sau la locul meu de găzduire. Eu m-am arătat gata să merg la el și am fost în taină în ora a treia a nopții... Am venit pe întuneric, fără luminare, în cămăruța sa, unde l-am găsit — fiind doar noi doi — șezînd cu buzduganul și sabia înaintea sa și [cu] doi cîini [alături]".

„Regizată” astfel, întâlnirea trebuia să-l impresioneze pe sol, dînd și mai multă greutate destăinuirilor. Și acestea erau cu adevărat senzaționale. Vlad-Vintilă i-a mărturisit lui Opalinski — arătîndu-i „spre întărire” și trei scrisori (care fiind în slavonă n-au putut fi desluite de emisarul polon) — că Petru vodă Rareș, domnul Moldovei, l-ar fi îndemnat pe Vlad să-l suprima pe sol, pentru ca astfel tratatul turco-polon să fie anulat. În ceea ce îl privește însă — a continuat Vlad-Vintilă destăinuirile —, nu numai că nu urmează sfatul lui Petru, dar, iată, se arată chiar gata să-i dea oameni pentru protecție, ajutîndu-l să ajungă nevătămat în țara sa. Și, într-adevăr, conchide Opalinski „sub paza strălucitului domn Vlad voievodul am străbătut în siguranță Țara Românească”.

Stratagema dovedește o deosebită iscusință diplomatică din partea lui Vlad-Vintilă. La data respectivă, Petru Rareș avea tot interesul să împiedice încheierea unui tratat, care nu numai că se făcea peste capul Moldovei, dar și în dauna intereselor ei. Este însă puțin probabil că Rareș ar fi recurs, pentru aceasta, la sprijinul lui Vlad-Vintilă. Urmîndu-i lui Vlad Înecatul (care fusese ginerele lui Petru Rareș), era firesc ca noul domn să fie privit cu suspiciune de voievodul Moldovei, mai ales că existau unele zvonuri că înecarea lui Vlad n-ar fi fost tocmai un accident; Petru Rareș nu ar fi făcut în nici un caz

imprudența de a-i adresa lui Vintilă vodă scrisori atît de compromițătoare. Pe de altă parte, dacă scrisorile ar fi fost reale, iar Vlad-Vintilă ar fi „trădat” scopurile urmărite de domnul Moldovei, atunci

Petru Rareș, aliatul lui Vlad-Vintilă

bunele relații constatate în perioada următoare între cele două țări ar fi greu de înțeles. Cea mai plauzibilă dintre ipoteze este așadar aceea că, în chip deliberat, Vintilă vodă a creat o stare de falsă primejdie pentru solul polon, ca acesta la rîndul lui să-și convingă suzeranul (și prin intermediul lui pe aliații acestora — otomani) de buna credință a voievodului Țării Românești.

Front comun al țărilor române

De altfel, foarte curînd cei doi voievozi și, împreună cu ei, transilvănenii aveau să-și dea mina pentru înlăturarea unei primejdii mult mai reale și grave care amenința existența țărilor române. La baza ei stăteau planurile de mărire ale lui Aloisio Gritti.

Descendent din dogii venețieni, acesta se stabilise de mai multă vreme la Istanbul, unde acumulasă o avere uriașă și își făurise relații dintre cele mai sus-puse, căpătînd favorurile marelui vizir Ibrahim pașa și pe ale însuși sultanului Soliman Magnificul.

Însoțind oștile sultanului în bătălia de la Mohács (1526), Gritti a obținut ulterior numirea sa în postul de guvernator al Ungariei, fiind unul din factorii cei mai activi ai luptelor ce s-au desfășurat între gruparea ferdinandistă (sprijinitori ai lui Ferdinand de Habsburg) și cea turcofilă (adeptii lui Ioan Zápolya).

Dar ambițiile lui Gritti erau departe de a se mărgini doar la rolul de „arbitru” în acest conflict. Intenția sa — cum rezultă dintr-o serie de izvoare contemporane — era de a reuni cele trei țări române sub sceptrul său, creînd un regat al Daciei sub egidă otomană; în cadrul acestui sistem politic preconizat de el, Moldova și Țara Românească urmau să fie guvernate de fiii lui Gritti, firește sub autoritatea părintelui lor.

Petru Rareș a sesizat primejdia ce se ivise în acel moment pentru țările române. Prevenit de Cizibac, episcopul de Oradea, asupra planurilor lui Gritti, el i-a comunicat și lui Vlad-Vintilă intențiile venețianului renegat, cei doi voievozi hotărînd să se opună și să dejoace aceste scopuri. *Este momentul în care între cele două principate românești se conturează o alianță de luptă comună, ce se înscrisă astfel pe linia firească de colaborare a acestora împotriva primejdiei externe.*

Existența acestei alianțe (asupra căreia nu ni s-au păstrat indicii directe) este confirmată de un document datînd din intervalul noiembrie 1534-mai 1535, prin care Vlad-Vintilă dăruiește mănăstirii Humor cîteva sâlăse de țigani. *Este cea dintîi danie (în lumină actualelor stiri documentare) a unui domnitor*

muntean către un lăcaș moldovenesc și de bună seamă că ea a fost făcută cu prilejul perfectării tratativelor dintre Petru Rareș și Vlad-Vintilă.

Din păcate însă, gruparea boierească ostilă lui Vlad-Vintilă a făcut cauză comună cu forțele otomane de sub conducerea lui Gritti. La 4 august 1534, senatul cetății Sibiu înștiința pe Nicolae Gherendi, episcopul Transilvaniei: „Noutățile ce vi le putem scrie... sînt următoarele... că dl. Tibak [Czibák — adversar al lui Gritti] a ocupat cetatea Hunedoara și că Ludovic Gritti, plecînd din Turcia, se află acum în Țara Românească, așezîndu-și tabăra la Pitești.

La el s-au refugiat cîțiva boieri necredincioși voievodului Țării Românești, vrînd să facă voievod pe un altul. Pe acești boieri necredincioși, voievodul actual al Țării Românești pe la spate i-a luat prizonieri și la 75 le-a tăiat buzele și nasul, iar pe cinci mai de frunte i-a dus prizonieri la Cetatea Poienari și nu știm ce se va mai întîmpla cu ei”.

Între-adevăr, încă la intrarea lui Gritti în Țara Românească, care se purta aici ca un adevărat stăpîn (dispuînd, între altele, executarea boierului Elia, care nu se îngrijise de numărul corespunzător de luntrei pentru trecerea Dunării), un grup de boieri, în frunte cu Vilsan, marele logofăt, și cu Dragomir, spătarul, i se alăturase. Vintilă vodă nu a intervenit din prima clipă, lăsîndu-l pe Gritti să ajungă la Pitești. Aici, potrivit relatării lui Tranquillo Andronico, secretar al lui Gritti, Vlad voievod i-a înconjurat cu oastea sa tabăra, cerînd extrădarea boierilor hicleni: „Czibák — spune Andronico — a stăruit prin dese solii la Vlad, voievodul Țării Românești, și l-a determinat să se arunce în facțiunea sa [habsburgică], căci îi strecurase teama în suflet să nu fie lipsit de domnie, născocind că guvernatorul umbilă să-și facă fiul domn al Țării Românești și că acest lucru l-ar duce la împlinire

mai mulți nobili (ei își zic boieri) pentru că l-ar dușmăni pe voievod. Din care cauză s-a întîmplat că atunci cînd veneau ai noștri [adică oastea lui Gritti] prin Țara Românească le-a ieșit înainte însuși voievodul cu foarte mare oaste și ne-a impresurat ziua și noaptea în tabăra noastră”.

Tranquillo Andronico prezintă acuzațiile lui Czibák drept „născociri”, dar în mod cert ele constituiau realități, dovadă că Vintilă vodă a găsit boierii hicleni în tabăra lui Gritti — avînd astfel dovada peremptorie a trădării lor. Măsurile nu au întîrziat: atît Vilsan, marele logofăt, cît și Dragomir spătarul, au fost executați (așa cum precizează două documente, din 11 ianuarie 1535 și, respectiv, 7 mai 1535). După prinderea boierilor, Gritti a fost lăsat să-și continue drumul în Transilvania, dar practic soarta lui era pecetluită, deoarece în felul acesta a fost izolat de ajutorul ce l-ar fi putut primi din partea otomanilor prin sudul Dunării. Atacat de oștile lui Petru Rareș și de partida ferdinandistă, Gritti se găsea într-o situație extrem de dificilă. Același Tranquillo Andronico relatează că la întrebarea lui Gritti „ce să fac?”, secretarul i-ar fi răspuns să fugă la Dunăre, căci „moldoveanul [Petru Rareș] în care te încredeai cel mai mult a trimis mari oști împotriva ta și îndeamnă pe unguri prin dese solii să ducă la capăt cele începute. Cel din Țara Românească [Vlad-Vintilă] îți este fie dușman declarat [s.n.]”.

Pînă la urmă, fuga lui Gritti n-a mai fost posibilă. Asediat la Mediaș, la 28 septembrie 1534, el a fost ucis, iar fiii lui Gritti au fost predați lui Petru Rareș.

O vinătoare dramatică

Misiunea lui Vlad-Vintilă în cadrul acestui plan fusese de a opri ajutoarele otomane ce ar fi venit în sprijinul lui Gritti. Un document tîrziu, din 3 august 1579, din vre-

mea lui Mihnea II, evocă împlinjurările legate de acest moment: „Apoi, cînd a fost în zilele răposatului Ventilă voevod... într-aceasta s-au întîmplat atunci... greu și nevoile de către Begu Oglu, de au fost venit cu oaste pînă Țara Românească, să treacă la Țara Ungurească [Transilvania], apoi Pîrvulești... au mers spre întîmpinarea lui Begu Oglu, pentru că a fost cu Beg Oglu un domn, dar în taină. Și... [Vintilă] voevod a luat pînă acel domn din mîinile lui Beg Oglu și pînă toți boierii carii au fost hicleni și le-a tăiat capetele lor pentru faptele lor... lar Beg Oglu a zis că va să pîrească pînă Ventilă voevod la cîinstita Poartă. De aceia, Ventilă voevod a trimis pînă Fîrtat dvornicul la cîinstita Poartă și a venit cu slujbă bună și dreptă. lar Fîrtat dvornic a cerut carte, ca să-i fie lui satul Islazul [în litigiu, în document] în pace și moștenire precum i-au fost moștenire și miluit și de Vlad voevod”.

Așadar, cu grele sacrificii Vlad-Vintilă reușise pe rînd să înlăture și gruparea boierilor alăturați lui Gritti și pe Craioveștii care, cu ajutorul lui Oglu-bei, voiau să înscăuneze un nou domn. Cu toate acestea, numărul adversarilor săi era în creștere, aceștia așteptînd momentul potrivit pentru a-l suprima. Acest moment s-a petrecut la începutul verii anului 1535, cînd, în pădurea Leamna de lîngă Bucovățul Craiovei, Vlad-Vintilă a organizat o vinătoare de cerbi, vinătoarea fiind una din pasiunile sale: „lar cînd au fostu al treilea an din domnia lui — se scrie în *Letopisețul Țării Românești* — s-au dus la Craiova să vineze cerbi pe Jiu și s-au sfătuit în taină cu oamenii lui să tae pre cumnatu-său și pre alți boieri. lar cumnatu-său prinzîndu-i de veste, se sfătui cu boierii ca să omoare pre Vintilă vodă și învăță doao slugi ale lui, unul arvat și altul ungurean, cînd vor merge ei cu Vintilă pe malul Jiului vorbind, iar ei să se repezească cu caii și să-l ia în sulite, să-l omoare și așa pîzîră ei acea

vreme. Și mergînd Vintilă vodă împreună cu toți boierii, iar slugile acele începură a repezi caii și într-o parte și într-alta și căutînd Vintilă înapoi zise: «cine aleargă cu caii?» Iar cumnatu-său zice: «cei nebuni ai mei ungureni». Și așa-i păru că vor să treacă pe lângă dînsul înainte, iar ei se alăturară și-l înjunghiară cu sulitele și muri¹.

Astfel s-a sfîrșit această vînațorie la care, potrivit expresiei regretatului istoric al culturii Al. Alexianu, prada a constituit-o „marele cerb cu panaș în frunte”, doborît în „pădurea întunecoasă a rivalităților pierzătoare de țară”. În locul lui Vintilă, domn deveni Petru de la Argeș, care și-a luat numele domnesc de Radu, iar poporul i l-a adăugat pe cel de călugărie, Paisie. Un domn slab, pe placul boierilor. Cîțiva ani mai tîrziu, cronicarul sas și, în același timp, organistul Hyeronimus Ostermayer, venit la curtea acestui Radu Paisie pentru a susține concerte timp de cîteva luni (dovadă a vieții artistice ce se desfășura odinioară la curțile domnești), avea să noteze: „În această vreme domnea în Țara Românească Vlad vodă... După acest Vlad vodă a devenit domn Vintilă, un bărbat viteaz [s.n.]. Pentru că el pe-depsise pe boieri pentru nedreptățile săvîrșite, aceștia au corupt cu bani pe un «cavaler» care a străpuns cu o lance (Copy) pe vodă în timpul unei vînațorii”.

Ca și domnia lui Radu de la Afumați¹, cu care se aseamănă în multe privințe (atitudinea general antiotomană, opoziția față de tendințele centrifuge ale marilor boieri), domnia lui Vlad-Vintilă de la Slatina a luat sfîrșit în mod tragic. În pofida intervalului scurt (nici trei ani), ea se impune ca un moment important în prima jumătate a sec. XVI, atît prin afirmarea autonomiei interne a Țării Românești, cît și prin frontul comun pe care l-a realizat cu celelalte două principate în apărarea statutului aparte pe care țărilor române îl aveau.

Prof. univ. dr. ROBERT ETIENNE

Istoria — păstrătoarea experiențelor umane

Activitatea și lucrările din domeniul istoriografiei ale prof. univ. dr. Robert Etienne (cunoscut cititorilor noștri datorită articolului *Ultimele ore ale orașului Pompei*, publicat în nr. 12/1979) îl recomandă ca o autoritate a vieții științifice internaționale. Membru al unor prestigioase instituții din Franța și din străinătate, autor a numeroase lucrări, dintre care, *Viața cotidiană la Pompei*, scrisă în 1966, a fost tradusă, pînă acum, în nouă limbi, inclusiv în românește, prof. R. Etienne a participat, în 1980, la lucrările celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, care a avut loc la București. Am profitat de prezența sa în capitala României pentru a-i adresa cîteva întrebări.

— Vă rugăm să vă referiți, pe scurt, la interesul cititorului francez față de istorie.

— În a doua jumătate a secolului XX a avut loc o dezvoltare considerabilă a științelor istorice, urmată de o pasiune nestăvilită a publicului față de lucrările de popularizare a istoriei și arheologiei. În Franța, ca și în România după cîte mi-am dat seama, această tendință este ilustrată și de interesul cu care sînt întimpinate revistele istorice de mare tiraj, ca *L'Histoire* în Franța, sau *Magazin istoric* în România.

— Există preferințe pentru o anumită perioadă?

— Nu există nici un fel de antagonism — din acest punct de vedere — între diversele epoci ale istoriei. În căutarea adevărului, fiecare cercetător trebuie să-și facă vocea auzită.

— Deși specialist în istoria antichității romane, sinteți interesat, în aceeași măsură, de trecut, ca și de prezent sau viitor?

— Atît prezentul cît și viitorul nu se pot concepe fără a ține seama de faptul că istoria este păstrătoarea experiențelor umane. Fiecare dintre acestea este prețioasă dacă este bine pusă în lumină prin contextul epocii în care s-a petrecut. Antichitatea, de pildă, a cunoscut toate formele de stat, toate sistemele de distribuție economică, toate concepțiile de religie și de cultură.

— Ce îndemnuri ne transmite istoria veche?

— Știința istoriei, în ansamblu, presupune, întotdeauna, o anumită etică. Departate de la perpetua cultul războiului, ea ajută, dimpotrivă, la cunoașterea condițiilor care favorizau pacea între oameni, conducînd omenirea pe calea către o bună viațuire universală.

— Cum s-au reflectat aceste probleme în lucrările Congresului de la București?

— Reuniunea mondială de la București a marcat un progres al reflecției istorice.

Studierea unor aspecte ale păcii, ale condiției femeii în societate — pentru a da numai două exemple — integrează, și mai pregnant, cercetarea adevărului istoric într-un umanism necesar; și aici lumile antice oferă soluții și invită la o oarecare detașare față de concepția liniară a progresului uman. Ar fi zadarnic să atribuim lumii contemporane virtuți necunoscutе lumii antice.

— Ce credeți despre școala istorică românească?

— Istoricii din România oferă un exemplu impresionant: reevaluarea și îmbogățirea continuă a cunoștințelor arheologice și istorice din trecutul lor cel mai îndepărtat sînt remarcabile. Savanți de notorietate internațională, colegii noștri români, au știut să-și regăsească rădăcinile patriei lor atît la daco-geți cît și la daco-romani, și au intuit cît de fecundă este calea întrepătrunderilor dintre culturi și civilizații — fenomen care face ca un latin ca mine, de pildă, să se simtă minunat în mijlocul lor, și să aducă, în gîndul lui, un prinos de admirație față de suma cunoștințelor oferite de istoria românească, istoriei universale; astfel ei participă din plin la ceea ce rămîne, cum afirma istoricul grec Tucicide, „un bun pentru eternitate”.

Interviu consemnat de
Ana Maria ȘERBĂNESCU

¹ Magazin istoric, nr. 6/1975.

PE URMELE STRĂMOȘILOR (II)

ION POPESCU-PUTURI

În numărul de față prezentăm în continuare, după lucrarea *Mémoires sur la chronologie et l'iconographie des rois Parthes Arsacides* (Memorii asupra cronologiei și iconografiei regilor parți ai arscizilor), de Adrien de Longpérier (1816-1882), numismat și restaurator la Muzeul Luvru, Paris, 1853-1882, câteva imagini ale altor regi arscizi ai înfloritorului stat part care a dăinuit în ultimele secole înaintea erei noastre și în primele secole din era noastră în teritoriile Asiei Centrale și de Sud.

Bazându-se pe lucrarea monumentală, în 2 volume, a savantului francez Saint Martin, intitulată *Istoria arscizilor*, Adrien de Longpérier face o prezentare cronologică, cu unele adaosuri, a tuturor regilor parți.

Printre imaginile acestor regi se află și aceea a regelui Vologese sau Volăges I, care a domnit 22 ani, începând cu 52 e.n., considerat și unul dintre legistarii Armeniei, care făcea parte din imperiul parților. Volăges a avut contacte directe cu Imperiul roman.

Numele lui, așa cum apreciază Saint Martin, se scria diferit la armeni, perși, greci și romani. La perși se scria de Balas, Balasch, Palasch sau Valasch; la armeni Valarsch, Vagharsch, Valarsace și Vagarschag, iar autorii bizantini și romani îl scriau Balas, Blase, Bologesès, Bolagesis și Vologes.

Se pare că această denumire păstra numele trunchiului pelasgo-vlah, din care s-au descins parții cu milenii în urmă.

Semnificativ este faptul că vlahii, blahii și numele lor s-au păstrat în Asia multă vreme. Marco Polo, în lucrarea despre călătoriile sale, *Le Livre de Marco Polo*, pe care *Petit Larousse* o apreciază ca fiind „un document prețios”, pomeneste de existența populației vlah, blahi în partea apuseană a Asiei și aceasta în secolul al XIII-lea. Consemnarea a fost contestată pe nedrept de către unii cercetători, care considerau că denumirea de vlahi sau blahi nu o poartă decât populația romanizată din peninsula balcanică, venită în contact cu germanii.

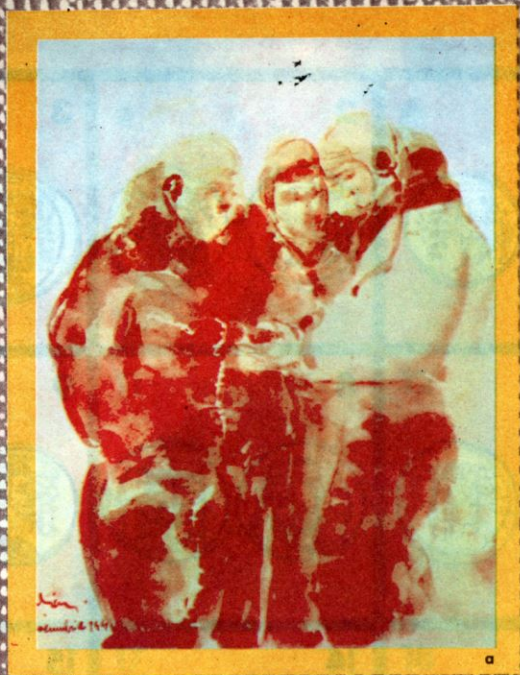
Învățul român Bogdan Petriceicu Hasdeu, analizând sensul dat noțiunii de *vlah* de către semintile germane, punind egalitate între termenul de *v + l + h* și *romanus* sau *latinus*, aprecia că la acestea sensul era de *stăpîni de a domni*, iar la slavi pe lângă cea de imperiu, „s-a mai brodit aceea de colosalitate”.

Semnalam, de asemenea, că pe reversul monedei regelui part Camnascires sînt gravate aceleași semne din alfabetul dacic descoperit de Torma Zsófia și publicat în *Anuarul societății de istorie și arheologie din județul Hunedoara* în anul 1882 (vezi *Anale de istorie*, nr. 6/1982, pp. 138-141).

PLANSELE NOASTRE

① ④ Prezenți pe frontul de luptă împotriva hitlerismului, artiștii plastici ne-au lăsat nume roase mărturie despre vitejia și eroismul ostașilor români, din care o parte au apărut în numerele trecute ale revistei. Iată în continuare câteva din aceste imagini artistice inedite: a) P. Suteanu: **Grup de piloți**, b) Al. Ciucurencu: **Avioane românești în acțiune**, c) I. Hagiu: **Observator la post**, d) Al. Ciucurencu: **Convoi militar trecînd un pod**. Schițele respective ne-au fost încredințate din colecțiile Muzeului militar central (**Contribuția României la înfrîngerea fascismului**, p. 8).

② ③ În continuarea articolului **Pe urmele strămoșilor** și a imaginilor publicate în numărul trecut al revistei noastre, prezentăm noi efigii monetare, înfățișînd chipurile unor regi parți din dinastia Arscizilor, după seriile monetare realizate de savantul francez Adrien de Longpérier, reluate în lucrări de largă circulație, între care și **La Grande Encyclopédie** în 31 volume, 1895-1901, Paris, vol. 26. Imaginile reprezintă monede emise de regi: 1) Phriapatios (191-176 î.e.n.), 2) Phraates I (176-171 î.e.n.), 3) Mithradates I (171-138 î.e.n.), 4) Phraates II (138-128 î.e.n.), 5) Artaban I (127-124 î.e.n.), 6) Mithradates II (124-88 î.e.n.), 7) Mnaskiras și Artaban II (88-76 î.e.n.), 8) Sanatrokos I (76-69 î.e.n.), 9) Phraates III (69-58 î.e.n.), 10) Mithradates III (58-57 î.e.n.), 11) Orodos II (57-38 î.e.n.), 12) Pacorus I (38-37 î.e.n.), 13) Phraates IV (37-30; 29-28; 26-2 î.e.n.), 14) Tiridates II (30-29; 28-26 î.e.n.), 15) Phraataces (2 î.e.n.- 4 e.n.), 16) Orodos III (4-7 e.n.), 17) Vonones I (7-12 e.n.), 18) Artaban III (12-38 e.n.), 19) Vardanes I (39-47 e.n.), 20) Vologes I (51-76 e.n.), 21) Vologes II (77-78; 89-90 e.n.), 22) Pacorus II (77-86; 92-95; 113-114 e.n.), 23) Vologes IV (148-190 e.n.), 24) Vologes V (190-206 e.n.).

a

b

1

2

3

7

8

9

13

14

15

19

20

21

4

5

6

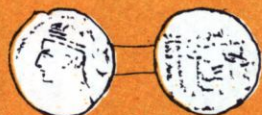
10

11

12

16

17

18

22

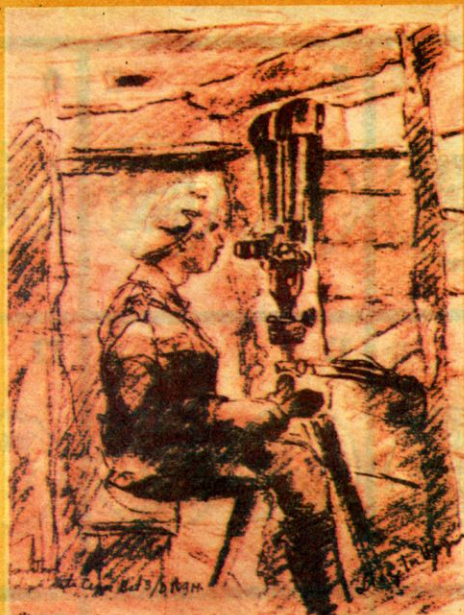

23

24

c

d

Potrivit unei tradiții instituite încă de la înființarea sa, la 1 aprilie 1866, Academia română a acordat cinstirea cuvenită — primindu-i în rindurile sale — multor savanți și cărturari care, într-un domeniu sau altul, au dat strălucire vieții științifice și culturale românești, au adus o contribuție de seamă la promovarea științei și culturii naționale, la afirmarea ei în lume, la schimbul mondial de valori.

Printre aceștia s-a numărat și Nicolae Titulescu. La 28 mai 1930, pe biroul sesiunii generale a Academiei era depusă „propunerea pentru alegerea de membru onorant al d-lui N. Titulescu, distinsul jurist și ministrul României la Londra”. Propunerea era subscrisă de 17 din cei 23 membri titulari și a fost prezentată plenului academic, reunit la 31 mai 1930, de Andrei Rădulescu. Întrunind toate cele 23 voturi, Titulescu a fost proclamat „în unanimitate membru onorant”.

NICOLAE TITULESCU LA ACADEMIA ROMÂNĂ

ALEXANDRU DOBRE

Nu era doar un simplu gest de cinstire și recunoaștere a activității marelui diplomat, ci și unul prin care înaltul for de cultură al țării se declara solidar cu ceea ce întreprindea Nicolae Titulescu pentru apărarea intereselor vitale ale poporului român, ale unității sale național-statale. Pentru Titulescu, care va păstra tot timpul vieții sale sentimente de aleasă prețuire pentru Academia română, alegerea a constituit o încurajare în aplicele confruntări pe care le-a avut în acei ani.

Pentru triumful ideii de pace

Prin încetarea din viață, la 22 septembrie 1934, a reputatului istoric al artei vechi românești, Gheorghe Balș, a devenit vacant un loc de membru titular la Secțiunea

istorică. Secțiunea respectivă, a cărei alcătuire în acel moment era următoarea: I. Lupaș (președinte), Al. Lapedatu (vicepreședinte), N. Popescu (secretar), S. Dragomir, D. Gusti, N. Iorga, S. Mehedinți, I. Nistor, Andrei Rădulescu, Radu R. Rosetti și G. Vălsan, n-a reușit să cadă de acord asupra unui candidat. În această situație, potrivit procedurii instituite de Statutul Academiei în vigoare la acea dată, Secțiunea istorică, împreună cu Delegațiunea (formată din Ludovic Mrazec — președinte, I. Bianu, Al. Lapedatu, I. Simionescu — vicepreședinți și Gh. Tițeica — secretar general), s-a întrunit în *Colegiu extraordinar de candidare*. În cadrul ședinței secrete care a avut loc la 24 mai 1935 sub conducerea președintelui Academiei, L. Mrazec, cu participarea a 14 membri, primele două propuneri făcute de N. Iorga n-au întrunit voturile necesare. Cea de a treia propunere a fost a lui

Andrei Rădulescu, indicând drept candidat pe Nicolae Titulescu. 11 din cei 14 participanți au votat pentru. Procesul-verbal prin care se admitea hotărârea de a înainta această propunere plenului academic a fost semnat de L. Mrazec, A. Rădulescu¹, I. Nistor, I. Simionescu, S. Dragomir, Al. Lapedatu, Gh. Tițeica, G. Vălsan, R.R. Rosetti², D. Gusti și N. Popescu.

Peste numai câteva zile, pe adresa Academiei sosea din Geneva următoarea telegramă: „Exprim Secțiunii istorice adâncă mea recunoștință pentru marea onoare ce-mi face propunându-mă membru activ al Academiei române și vă trimit consimțământul meu odată cu mulțumirile mele”.

Andrei Rădulescu a fost și acela care, din însărcinarea Colegiului extraordinar de candidare, a prezentat plenului academic propunerea

¹ În imagine: Nicolae Titulescu în ultimii ani ai vieții.

¹⁻² Magazin istoric, nr. 4/1981; 3/1972, 7-8/1979.

pentru alegerea lui Titulescu ca membru activ. În baza expunerii sale motivate, plenul a decis, în ședința din 28 mai 1935, alegerea lui Titulescu ca membru titular, cu 28 voturi din cele 30 exprimate. Iată textul propunerii prezentată de Andrei Rădulescu plenului academic:

„În baza art. 3 din Statutele Academiei, din care rezultă că Secțiunea istorică cuprinde în cadrul ei și științele sociale, unde intră — necontestat — și dreptul, am onoare să vă propun ca în locul de membru activ, vacant la această secțiune, să alegeți un jurist.

Printr-o astfel de alegere vom satisface, măcar în parte, dorința aproape unanimă de a lua în considerare în alegerile noastre — într-o proporție mai justă — diferitele forme de cultură și vom face și o operă de dreptate față de drept, care — în acest chip — va putea avea în Academie încă un specialist, membru activ.

În acest loc vacant vă propun să alegem pe dl. Nicolae Titulescu, membru onorar al Academiei noastre.

Personalitatea d-lui Titulescu este așa de cunoscută și așa de elogios apreciată, atât în țară cât și în străinătate, încât cred că nu este necesar să stăruiesc asupra valorii activității și lucrărilor sale.

D-sa este, fără discuție, un mare învățat și unul dintre cei mai distinși juriști ai noștri. Încă din tinerețe, lucrarea sa *Essai sur une théorie générale des droits éternels* l-a așezat între cercetătorii de seamă ai chestiunilor juridice. De atunci a dezvoltat o activitate continuă și de mare importanță în acest domeniu. Profesor de drept civil, conferențiar, publicist a adus contribuții originale în specialitatea dreptului. Chemat de timpuriu la înalte demnități în stat, a lucrat intens în cîmpul științelor sociale. Reformele sale financiare, expunerile de motive, susținerea lor, împreună cu feluritele sale manifestări, sînt dovezi prețioase despre

concepțiile sale și despre valoarea lor din punct de vedere științific.

Cea mai însemnată activitate însă a desfășurat-o pe terenul dreptului internațional, unde s-au ivit — după război — atîtea greutăți și probleme, de a căror cercetare și rezolvare numele său este strîns legat.

Situația înaltă și foarte măgulitoare pentru noi — pe care a avut-o la Societatea Națiunilor, expunerile așa de documentate în chestiunea optanților¹, apărarea noastră, cu o energie neîntrecută, în lupta dată pentru această chestiune și — în genere — strălucita sa activitate, dezvoltată în acea instituție, precum și la atîtea conferințe internaționale, activitate constatată și în publicațiile oficiale, l-au consacrat — pe bună dreptate — ca unul din cei mai valoroși specialiști în dreptul internațional.

Pentru marile sale merite a fost ales membru în diferite instituții și organizații științifice din străinătate.

Pe lângă valoarea sa ca om de știință și activitatea-i rodnică în domeniul vieții internaționale, pe lângă participarea la mari acte istorice, trebuie să menționăm și pasiunea cu care muncește pentru triumful ideii de pace și, îndeosebi, pentru apărarea drepturilor sfinte ale neamului românesc.

Socotesc — dar — că Academia Română trebuie să-l onoreze, chemîndu-l în rândurile membrilor ei activi”.

Ca un pămîntean

Dragostea de patrie a fost, cum se știe, una din dominantele personalității lui Titulescu. Ea răzbate și dintr-una din scrisorile trimise de el înaltului for academic în ultimul an al vieții sale, consemnînd o emoționantă profesiune de credință, dorînd să se știe că „sub haina internățională am purtat flamura românească, simțînd, cugețînd și vorbind ca un pămîntean”.

Ni se pare deosebit de semnificativ și faptul că, în 1941, după dispariția, la 17 martie, a marelui patriot, deși țara și poporul român trăiau anii întunecați ai dictaturii militar-fasciste și ai dominației Germaniei hitleriste, în incinta Academiei române s-au rostit cuvinte de înaltă omagiere a celui care prin întreaga lui activitate se opusese din răspuneri politicii de cîmpire și agresiune a celui de-al III-lea Reich.

Figura de strălucit patriot a lui Titulescu a fost evocată în două ședințe ale înaltului for. Iată cîteva fragmente din discursurile rostite, în ședința din 21 martie 1941, a vorbit *Ion Petrovici*: „Oricine a avut prilejul să-l apropie, a rămas vrăjît de ceea ce ar putea să se numească o autentică strălucire intelectuală. O vitează uluitoare a procesului cugetării, o aptitudine de-a prinde îndată relațiile ideilor cu tot ce-ar putea să șadă în legătură cu ele, o promptitudine neasemănată a replicii care se făcea cu perfecțiunea unui lucru îndelung pregătît, un dar torrențial de expresie care totuși găsea termenul cel mai propriu — fie în formă jucăușă, fie în formă lapidară — un glas de fanfară care străbatea departe și dădea cadența pasului acelora din apropiere...”

Cariera sa în țară a sărit toate etapele, ajungînd dintr-o dată pe planul întîii al baroului și pe acel al politicii, unde într-o vreme de selecție mai aspră, cînd nu se făcea loc tinerilor decît cu mare zgîrcenie, iar aceștia nu dădeau brînci generațiilor dinaintea lor, Titulescu și-a cucerit fără zăbavă un loc de primul rang, fiind introdus în guvernul național din 1917, ca ministru de finanțe, la vîrsta de 34 de ani...

O precisă conștiință a forțelor sale excepționale, neconținut verificate în comparație cu alții, l-au făcut să dozească o scenă cît mai vastă de manifestare, care nu puteau să fie nici zidurile unei camere de lucru, nici estrada unei catedre universitare...

¹ Magazin Istoric, nr. 11/1981.

Împrejurările, după războiul de întregire națională, i-au pus la dispoziție o arenă incomparabil mai vastă: aceea a reuniunilor internaționale, care deveniseră continui, permanente, în străduința colectivă a țărilor, mari și mici, de-a organiza continentul așa de zdruncinat de pîrjolul abia trecut și pentru a-l păzi în viitor de-o catastrofă similară.

Pe această arenă răsunătoare, unde se întruneau cu gândiri generoase și așteptări optimiste frunțași ai mai tuturor popoarelor, Titulescu, ca delegat al țării sale, a atins momente de adevărată glorie internațională...

Am avut ocaziunea să-l văd la Geneva, unde în două rînduri Societatea Națiunilor l-a ales președinte. Mi-au rămas vii în aducerea aminte cuvîntul său decisiv în situațiile cele mai incurcate, elocvența lui ascultată și așteptată cu emoțiune — ca producerea unui mare solist — și mai ales tonul său mîndru, ca între absolut egali, ceea ce era de natură să ne încinte pe toți compatrioții săi, constatănd că un reprezentant al poporului nostru poate adopta o ținută deosebită de aceea de care e plină istoria noastră și la care ne-a constrîns prea des vitregia vremurilor: de concesi, de resemnări și înclinare.

Desigur, realitatea a dezmințit multe din calculele acestui om, îmbrăcat de spiritul genevez... Aceste lucruri — asupra cărora istoria nepărtinitoare se va pronunța complet mai tîrziu — nu ne pot face să uităm strălucirea cu care am fost reprezentați neîntrerupt în aceste dezbateri și dispute internaționale... De altfel, poate un viitor mai îndepărtat va vedea în Nicolae Titulescu mai puțin stîlpul unei clădiri prăbușite, cît precursorul unei instituții care va trebui să vie. Că opera de la Geneva a fost prematură și nădejile aceleora care au crezut într-însa au trebuit să se risipească, aceasta este evident...

Aceea ce a încercat fără succes Geneva, rămîne, ori-cum, un țel de viitor.

O maximă a înțelepciunii antice ne înștiințează că nu trebuie să zici de nimeni că a fost fericit înainte de a muri. Vieți îndelung răsfatate de soartă pot să sfîrșească totuși cu suferințe și nenorociri. Nu se poate spune despre Nicolae Titulescu că n-a fost un răsfatat al norocului și al oamenilor, în cea mai largă parte a vieții sale, — însă totuși finalul ființării sale a fost umbrat de decepții, iar ochii i s-au închis pe o imagine cumplită: iocana țării sale mutilată de hotare, cu care sufletul nostru nu se va împăca niciodată. Ziua dreptății naționale, pentru a cărei contemplantare nu există nimeni, oricît de împovărat de viață, să nu mai ceară zile de trăit, — ziua aceea nu va mai lucii și în ochii lui Nicolae Titulescu.

Cu adînc respect pentru această durere supremă și pentru tot ce el a procurat ca recunoaștere și faimă, în bălălia deschisă, virtualităților spirituale ale neamului românesc, să-i înovărim o clipă umbră pe drumul fără întoarcere, cufundîndu-ne într-un minut de pioasă tăcere".

"O vie și recunoscătoare amintire"

Al. Lapedatu, la 15 mai 1941:

"Nicolae Titulescu a încetat din viață în noaptea de 17 spre 18 martie, în străinătate, unde se afla de mai mulți ani, ținut departe de țara sa de vitregia vremurilor...

Luminat și condus de o adîncă dragoste de patrie, a dat viguroase și răsunătoare lupte în aceste adunări [internaționale] pentru apărarea drepturilor și cauzelor românești, cum a fost aceea în chestiunea optanților unguri, înfrîngînd adversarii valoroși și atrăgîndu-și, prin strălucitele-i calități de mare jurist, eminent diplomat și strălucit orator, nu numai stima Adunării de la Geneva, dar și voturile ei unanime la alegerea, în două rînduri, ca președinte al acelei adunări.

Aceeași dragoste de patrie

unită cu grija — din care nu vor fi lipsit și preziuniri future — de a-i păstra intacte granițele întregite, l-au hotărît să militeze pentru o pace europeană prin înfrățirea popoarelor și pentru menținerea sau formarea unor «antante» politice, pe care neînduplecatele realități de mai tîrziu aveau să le dovedească iluzorii sau în orice caz premature.

În Academia română, unde mult regretatul coleg a fost ales ca jurist de mare reputație, mai întîi, la 1930, ca membru de onoare, iar în urmă, la 1935, ca membru activ, discursul său de recepțiune n-a ajuns, din nefericire, să răsunе în incinta ei. Totuși dorința sa cea mai vie din ultimii ani ai vieții a fost ca, revenind în patrie, să se dedice cît mai mult lucrărilor culturale ale instituției noastre. Căci «pînă în ziua cînd voi putea colabora cu colegii mei la lucrările lor, — ne scria dînsul în mai 1939 — moment ce simt mai apropiat decît aparențele ar permite-o să se creadă, compensez în sufletul meu absența mea cu o prețuire atît de adîncă a Academiei române și a cîinstei de a fi unul din membrii ei, încît înțelegerea misiunii acestei instituții și respectul ce-i port înlocuiesc provizoriu acțiunea ce sînt nerăbdător a pune în slujba ei».

Academia română îi va păstra o vie și recunoscătoare amintire".

Cuvintele rostite atunci la adresa lui Nicolae Titulescu pot fi considerate veritabile acte de protest antifascist ale intelectualității românești, ale Academiei române care, în spiritul unor vechi și luminoase tradiții, și-a făcut un titlu de glorie din apărarea intereselor fundamentale ale poporului român, a libertății și independenței sale. Ele prevesteau acțiunile pline de demnitate și patriotism ale intelectualității române care, răspunzînd apelurilor Partidului Comunist Român, s-a încadrat activ în lărgul front al rezistenței antihitleriste din anii celui de-al doilea război mondial.

RASPUNSURI LA INTREBARI

Moscova, 19-30 octombrie 1943.

Conferința miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (II)

La 19 octombrie 1943, la Moscova s-au deschis lucrările Conferinței miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii, Viaceslav M. Molotov, Cordell Hull și Anthony Eden. Guvernele coaliției antihitleriste au importante și acute probleme de discutat: scurtarea războiului, grăbirea înfringerii Germaniei și, prin aceasta, salvarea a numeroase vieți omenești, deschiderea celui de-al doilea front etc., etc. Cel trei miniștri urmează să pregătească întâlnirea la nivel înalt între

I.V. Stalin, F.D. Roosevelt, W. Churchill, care va avea loc peste o lună, la Teheran, ale cărei documente Magazin istoric le-a publicat în nr. 6-8, 10, 11/1968.

În numărul trecut al revistei, am prezentat primele două ședințe ale Conferinței de la Moscova; în cel de față, continuăm publicarea — pe baza documentelor apărute în U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie — a conținutului tratativelor reuniunilor din următoarele trei zile ale conferinței.

Ședința a treia

21 octombrie
(orele 16.15-20.05)

Molotov mulțumește lui Hull și Eden pentru transmiterea textelor informărilor prezentate de generalii Ismay și Deane și își rezervă dreptul să revină asupra lor, dacă vor mai apărea neclarități sau probleme după studierea lor.

El anunță acordul de principiu al guvernului sovietic cu propunerile formulate de generalul Deane privind stabilirea unor baze pentru avioanele de bombardament americane pe teritoriul sovietic, îmbunătățirea schimbului de informații meteorologice și a liniilor de comunicație aeriană între U.R.S.S. și S.U.A.¹

¹ În protocolul secret de importanță deosebită se consemnează acest acord de principiu, ca și asentimentul sovietic de a începe tratative între experții militari pentru traducerea în viață a acestor propuneri. După mai multe schimburi de scrisori și demersuri diplomatice, inclusiv un mesaj al lui Roosevelt în timpul Conferinței de la Teheran, tratativele au început, în februarie 1944.

Urmează o nouă discuție scurtă asupra propunerilor sovietice privind scurtarea războiului, care se încheie cu următorul dialog:

Molotov. Propun să ne oprim și să nu dezvoltăm această problemă.

Eden. Dacă domnul Molotov este mulțumit cu răspunsul primit.

Molotov. În general, această problemă mi-a rămas neclară. Mai sînt alte întrebări în legătură cu aceste probleme? Nu.

S-a trecut la discutarea Declarației cu privire la securitatea generală, propusă de S.U.A. Participanții s-au declarat de acord cu principiile generale ale proiectului american, care și-au găsit expresia în următoarele prevederi principale ale documentului final, semnat la sfîrșitul conferinței:

— acceptarea principiului capitalării necondiționate, ca unicul principiu admisibil pentru încheierea războiului împotriva Germaniei, Japoniei și aliaților lor;

— hotărîrea puterilor semnatare ca acțiunea lor unită din

timpul războiului să fie continuată pentru organizarea și menținerea păcii și securității;

— recunoașterea necesității instituirii în termenul cel mai scurt posibil a unei organizații internaționale universale, pentru menținerea păcii și securității internaționale, bazate pe principiul egalității suverane a tuturor statelor iubitoare de pace, ai cărei membri pot fi toate statele de acest fel, mari și mici.

Unele puncte ale proiectului american au stîrnit discuții.

Punctul 6 al proiectului american prevedea crearea unei comisii tehnice a semnatarilor Declarației, menite să facă recomandări în problemele militare care apar, inclusiv privind componența și efectivele forțelor armate de care se va putea dispune în cazul apariției unei amenințări la adresa păcii.

În legătură cu aceasta, V.M. Molotov a spus:

Molotov. Aș dori să mă opresc asupra acestei probleme. De fapt, aici există, după cum mi se pare, încă un argument în sprijinul ideii ca această Declarație să fie o Declarație a celor trei, iar nu

Dupa-amiaza zilei de 19 octombrie 1943: Cordell Hull și Anthony Eden, sosind în clădirea de pe strada Spiridonovka, unde avea loc conferința, la care participau împreună cu V.M. Molotov (de la stînga la dreapta)

a celor patru state¹. Cînd aliații noștri îi bat pe japonezii care i-au atacat, noi, oamenii sovietici, ca să vă spun un secret, salutăm acest lucru. Dar dacă va participa China într-o asemenea comisie tehnică, aceasta va oferi prilejul pentru obiecții față de Uniunea Sovietică din partea Japoniei². De aceea, ar fi mai

bine să nu dăm un asemenea prilej. Eu propun să nu adoptăm acum o hotărîre definitivă la acest punct.

Hull. Eu propun să excludem cu totul punctul 6, din respect personal față de președinte.

Molotov. Vă sînt foarte recunoscător. Care este atitudinea d-lui Eden în această privință?

Eden. Nu am obiecțiuni.

Molotov. Deci, excludem acest punct. Trecem la următorul. Sînt observații la el?

(Punctul următor din proiectul american se referea la înfăptuirea unui acord general cu privire la reglementarea înarmărilor după război).

Eden. Nu am un mare entuziasm față de acest punct. Am mari temeri că, atunci cînd se va sfîrși războiul, iar ne vom cufunda într-o conferință mondială de dezarmare. Mă tem de acest lucru. Sper că vom avea suficiente forțe pentru a-l evita.

Hull. Care este părerea d-lui președinte?

Molotov. Nu cred că acest punct ar dăuna, dacă îl lăsăm pe agendă. Este vorba de o înțelegere generală în privința reglementării înarmărilor. Oamenii care vor trăi în această perioadă vor avea

suficiente puteri să discute și această problemă, alături de celelalte probleme complicate. Există, fără îndoială, mulți oameni în toate țările pentru care dezarmarea este o cauză apropiată și care nutresc speranțe că povara înarmărilor va fi diminuată.

Eden. Eu mi-am expus considerentele, cu toate acestea sînt de acord să menținem acest punct.

Molotov. Ce crede dl Hull? Eu sînt pentru păstrarea acestui punct.

Hull. De acord.

Punctul a fost păstrat. Definitivarea declarației a fost aminată pentru o ședință ulterioară, ca urmare a cererii lui Eden, care avea nevoie și de asentimentul dominicanelor britanice.

Extrase din convorbirea lui I.V. Stalin cu A. Eden

21 octombrie

La Kremlin, în ziua de 21 octombrie 1943, a avut loc o primă convorbire Stalin-Eden¹, cu prilejul primirii ministrului de externe britanic de către seful gu-

¹ La convorbire au fost de față V.M. Molotov și ambasadorul A.C. Kerr.

¹ S.U.A. a insistat în mod deosebit pentru atragerea Chinei la semnarea Declarației. U.R.S.S. a avut rezerve mai ales de ordin juridic și procedural și și-a dat acordul numai după insistențe deosebite din partea lui Hull. Marea Britanie, deși a sprijinit poziția S.U.A., a făcut-o fără entuziasm. Averell Harriman relatează: „Admiterea Chinei în rândurile marilor puteri dobîndise o importanță copleșitoare în gîndirea lui Hull, ca și a lui Roosevelt. Guvernul britanic nu împărțasea acest angajament sentimental față de China lui Chiang-Kai-Si (Jiang Jie Shi). „În ce privește China, nu pot să consider că guvernul de la Chungking (Chongqing) reprezintă o mare putere mondială — scrisese Churchill într-o minută adresată lui Eden, datată 21 octombrie 1942. Cu siguranță, ea va vota mecanic de partea Statelor Unite, în orice încercare de lichidare a imperiului britanic de peste mări. Totuși Eden l-a sprijinit pe Hull ca un aliat loial”.

² Participarea U.R.S.S. la o comisie militară din care făcea parte și China, care nu era în război decât cu Japonia, putea fi interpretată ca incompatibilă cu relațiile diplomatice normale care existau încă între U.R.S.S. și Japonia.

vernului sovietic¹. Convorbirea a fost consacrată problemei convoaielor britanice, care aveau ca misiune transportarea furniturilor anglo-americane pentru U.R.S.S., prin Oceanul înghețat de Nord (principala cale prin care livrările aliaților occidentali puteau ajunge în U.R.S.S.) și care au creat, mai ales în perioada 1942-1943, perioade de tensiune în relațiile sovieto-britanice.

În primul rând, suspendarea rețetată a convoaielor britanice (întil din cauza pierderilor prea mari, apoi din cauza concentrării forțelor navale britanice pentru operațiile din Africa de Nord și Italia) au stîrnit nemulțumirea sovietică.

În al doilea rând, au apărut fricțiuni în legătură cu numărul și tratamentul personalului militar britanic care, la cererea britanică, a fost dislocat în porturile nordice sovietice.

Inițial, cererea britanică a fost întemeiată pe necesitatea de a asigura personal, în special pentru navigație și telecomunicații, în vederea protejării convoaielor cu furnituri pentru U.R.S.S. Ulterior, a reieșit că Amiralitatea britanică avea nevoie de acest personal mai ales pentru pregătirea unor operații împotriva flotei germane, care opera în apele din nordul Europei. Inițial, britanicii dispuneau de aproximativ 330 militari (200 din marină și 130 din aviație). Partea britanică a mai solicitat 400-500 aviatori pentru operațiile unor escadre de protecție a convoaielor. Autoritățile sovietice au ridicat obiecții față de cererile britanice și chiar față de prezența britanică, în general².

¹ „Cabinetul lui Stalin — scrie Beriev în lucrarea sa *Pagini de istorie diplomatică* — avea un aer de lucru. Pe birou, așezat în partea opusă ușii de la intrare, se aflau mai multe telefoane, divers colorate. Lipse de el — o masuță și două fotolii adînci, tapitate cu piele maro închis. În lungul peretelui, pe care era fixat un dulap mare, cu hărți pe el, care se pliau ca jaluzelele, se afla și o masă lungă de sedințe, acoperită cu postav verde. În jurul ei — multe scaune pentru participanți. De obicei, la masa asta Stalin își primea oaspeții străini. Deasupra biroului, atîrna o fotografie marită a lui Lenin, citind *Pravda*. Pe ceilalți pereți — portretele unor străluciți comandanți de oști ruși: Suvorov, Kutuzov, Nahimov”.

Bohlen a văzut în cabinet și un portret al lui Marx.

² În întrevederea Stalin-Eden, potrivit istoricului britanic Llewellyn Woodward, Stalin ar fi spus: „Dacă britanicii ar trata pe ruși ca egali, britanicii ar putea să trimită oricîți militari ar dori”.

În momentul întrevederii Stalin-Eden, convoaiele erau suspendate, iar problema numărului și a regimului personalului britanic din porturile nordice ale U.R.S.S. era în suspensie. Un ultim mesaj al lui Stalin fusese considerat de Churchill ca ofensator, fiind înapoiat ambasadorului sovietic la Londra.

Eden a fost însărcinat deocrul său să caute o soluție printr-o întrevedere personală cu Stalin. Ca urmare a acestei întrevederi, s-a ajuns, ulterior, în tratativele Eden-Molotov, la o formulă reciproc acceptabilă.

După ce expune dificultățile concrete pe care le ridică pregătirile și mai ales protecția convoaielor, Eden arată că:

Eden. Churchill nu dorește să dea promisiuni în privința convoaielor, pentru a nu-l dezamăgi apoi pe mareșalul Stalin. Guvernul britanic va depune însă toate eforturile pentru a înlăptui expedierea convoaielor. El, Eden, roagă să fie crezut că guvernul britanic are intenții serioase. El este pe deplin conștient de greutatea, însă are intenții ferme.

Stalin răspunde că disputa dintre el și primul ministru nu s-a referit la faptul dacă se poate efectua necondiționat expedierea transporturilor. Disputa se referea la faptul că Marea Britanie nu și-a îndeplinit angajamentele și nu promite că le va îndeplini, ci face numai declarații. „Noi am înțeles aceasta — spune Stalin — în sensul că englezii se consideră liberi de obligațiile asumate în baza acordului stabilit cu noi, iar trimitea transporturilor o consideră drept un dar sau o pomană. Noi nu acceptăm așa ceva. Nu vrem nici daruri, nici pomeni, rugăm numai să se îndeplinească angajamentele, pe măsura posibilităților”. Cea de-a doua latură a disputei constă în faptul că

Churchill s-a supărat și nu a acceptat mesajul. El, Stalin, a înțeles aceasta, în sensul că Churchill nu mai vrea să corespundă cu el³.

Eden declară că lucrurile nu stau așa. Churchill i-a telegrafiat că va fi mai bine ca el, Eden, să se ocupe de această chestiune la Moscova. El a trecut pe umerii mei toată răspunderea în această problemă. Churchill nu s-a supărat, mai curînd a fost iritat. Mareșalul Stalin — spune Eden — știe să dea lovituri puternice cînd vrea.

Stalin observă: „Dacă și astăzi sint lovituri...” și arată că nu a avut o asemenea intenție.

Eden spune că, în orice caz, guvernul britanic nu ar dori ca intențiile sale de a trimite convoaie să fie privite drept un cadou. Guvernul britanic consideră aceste convoaie un ajutor acordat unui aliat. Dar trebuie reținut motivul pentru care guvernul britanic nu a dorit să facă promisiuni, și anume că expedierea convoaielor necesită scoaterea unor distrugătoare din Oceanul Atlantic. Cu toate acestea, dacă mareșalul Stalin dă crezare guvernului britanic, acesta va face totul pentru reluarea convoaielor.

Stalin răspunde că el crede și nu are îndoieli în acest sens.

Eden declară că guvernul britanic ar dori să înceapă expedierea convoaielor cit mai curînd, folosindu-se de scoaterea din luptă a navei Tirpitz⁴. Dar guvernul britanic are nevoie de un anumit număr de personal pentru deservirea convoaielor. Aceste nevoi nu sint mari; ele se cifrează la 320 oameni, inclusiv

³ În memoriile sale, Eden adaugă încă o frază a lui Stalin: „Dacă așa stau lucrurile, așa sa fie” și Eden comentează: „Stalin vorbea cu figura întințată, ca și cum noi nu vroiam să ducem războiul ca aliați”.

⁴ Cuirasatul german Tirpitz, cea mai puternică navă angajată în al doilea război mondial, a fost scufundat, în toamna anului 1942, de către britanici, ajutați de membri ai mișcării de rezistență norvegiană, în fiordul Tromsø, din nordul Norvegiei (*Magazin istoric*, nr. 11-12/1974).

cei ce se află deja în Uniunea Sovietică. Se poate considera că acțiunile noastre sînt acceptabile marelui Stalin pe baza propusă? În caz afirmativ, el îl poate imputernici pe Molotov să poarte convorbiri mai amănunțite cu el, Eden. Guvernul britanic nu vrea să condamne oamenii la inactivitate. Ei sînt necesari guvernului britanic în alte locuri. Dacă marelui Stalin are îndoieli în privința efectului de personal aflat în nordul Uniunii Sovietice, necesar pentru deservirea convoaielor, Eden este gata să dea lămuririle corespunzătoare.

Stalin declară că are îndoieli dacă va fi posibil să fie sporit numărul acestui personal. Am putea și noi — spune el — să asigurăm deservirea convoaielor. Dar această chestiune trebuie, desigur, să fie discutată cu Molotov.

Eden observă că sporierea personalului este nesemnificativă, cu numai 70 oameni.

Molotov remarcă faptul că și în prezent mulți dintre englezii aflați în nord nu au nimic de făcut.

Eden spune că acum, cînd vor începe să sosească convoaiele, acești oameni vor avea ce face. Dacă el, Eden, va explica ce nevoi de personal are guvernul britanic, se va putea stabili unde sîntem și unde nu sîntem de acord.

Stalin răspunde că Eden poate discuta aceste probleme cu Molotov.

Ședința a patra

22 octombrie
(orele 16.09-19.23)

La începutul ședinței, a fost numită o comisie de redactare a documentelor conferinței.

Eden a prezentat — supunînd conferinței și un document scris — propunerile sale cu privire la crearea aparatului politico-diplomatic pentru examinarea problemelor care necesită o colaborare permanentă între aliați, sugerînd, în esență, două organe: Comisia consultativă pentru Europa, pentru toate problemele europene rezultate din desfășurarea războiului, cu excepția aspectelor pur militare, și un organ separat

pentru supravegherea armistițiului cu Italia.

Discuția asupra propunerilor lui Eden a fost amînată pentru o ședință ulterioară.

S-a trecut la examinarea situației din Italia și Balcani, schimbul de vederi concentrîndu-se, în această ședință, asupra situației politice din Italia, prima țară care a capitulat, pe teritoriul ei apărînd probleme noi în domeniul colaborării între aliați. Discuția va fi continuată în ședințele următoare. Înregistrăm aici următorul episod: La un moment dat, cînd discuția s-a concentrat asupra atitudinii care trebuie avută față de conducătorii fasciști și față de perspectiva instaurării unor regimuri democratice în țările Axei și în Japonia, secretarul de stat al S.U.A. a spus:

Hull, în privința faptului cit de departe vor merge aliații pe linia creării în aceste teritorii a unor guverne de genul pe care l-am dori înstaurat acolo, lucrurile nu sînt încă prea clare. Nu este o treabă ușoară și ea va reclama eforturi imense și o mare organizare. Dacă aș putea face ceea ce doresc, atunci aș defer asemenea oameni ca Hitler, Mussolini și Tojo¹ curții marțiale, iar în dimineața următoare s-ar petrece un eveniment istoric².

¹ Generalul japonez Hideki Tojo (1884-1948), atașat militar în Germania, ministru de război, apoi prim-ministru (din 16 oct. 1941), a promovat o politică de ample cuceriri teritoriale, în timpul mandatului său Japonia declanșînd atacul de la Pearl Harbor, care a marcat începutul cuceririi de către japonezi a Asiei Orientale. Obligat să demisioneze, în iulie 1944, în urma înfrîngerilor suferite de țara sa, Tojo a fost arestat de către americani, care l-au considerat criminal de război. Tradus în fața unui tribunal aliat, el a fost condamnat la moarte și spînzurat (Magazin istoric, nr. 2-12/1983).

² Cordell Hull își amintește, în memoriile sale: „De îndată ce a fost făcută traducerea (cuvintelor mele), Molotov și întreaga sa delegație au izbucnit în aclamații zgomotoase de aprobare și, pentru un minut, liniștea conferinței a fost tulburată”. Hull opune punctul său de vedere celui al lui Eden, care argumenta că „toate formele legale trebuie respectate”. „Nu vreau totuși adăuga Hull, să fiu înțeles ca ostil procesului de la Nürnberg. Am sprijinit din toată inima această formulă cînd ea a fost, ulterior, adoptată. Gîndul meu avea în vedere numai unele diferențe în procedura procesului... dar nu vroiam ca acest proces să tulbure rezolvarea promptă a situației acestor șefi de bandă”.

Ședința a cincea

23 octombrie
(orele 16.10-18.21)

Discuția s-a concentrat, în prima parte a ședinței, asupra situației din Balcani. S-a început cu o expunere a lui Eden. Intervenția lui Eden la acest punct conține prima referire la România din cadrul conferinței.

Eden arată că România a abordat, recent, guvernul britanic în legătură cu posibilitatea unei păci separate, dar el sugerează ca această chestiune să fie luată în considerație în cadrul discuției privind sondele de pace.

Generalul Deane a prezentat, în linii mari, acțiunile pe care Oficiul serviciilor strategice americane (O.S.S., precursorul C.I.A.) le execută în Balcani, unde, după părerea Statului major american, „existau mari posibilități de organizare de centre de rezistență, sabotaje, acte de diversivne, mai ales în lunile de iarnă”. El și-a exprimat speranța că guvernul sovietic va fi de acord cu toate acestea și a dat asigurări că scopul acestor operații este pur militar.

Molotov a spus că ar dori să amine discuția asupra acestei teme, pentru o altă ședință, deoarece ar dori să capete mai multe informații în legătură cu operațiile în discuție.

A fost reluată discuția privind Comisia consultativă pentru Italia, apoi anunțînd pauza obișnuită de ceal, Molotov spune că mai are de făcut o comunicare: „După cum se știe, în ultimele săptămîni, s-au dat lupte pe străzile orașului Melitopol. Pot să vă comunic că azi orașul Melitopol este în minile trupelor noastre”. În sala de ședințe au răsunat aplauzele tuturor delegațiilor.

După pauză, a fost discutată propunerea britanică privind Comisia consultativă pentru Europa. În legătură cu examinarea problemelor politicii militare, care se puneau aliaților în cadrul desfășurării operațiilor militare, a fost prezentată și o propunere americană, care sugera ca aceste probleme să fie examinate de reprezentanții celor trei puteri într-una din capitalele res-

³ Berejkov menționează că în sala a intrat, în acel moment, unul din secretarii tehnici ai delegației sovietice, care l-a înmînat un bilețel comisarului poporului. El adaugă că „în glasul lui Molotov se simțea emoția” și că, după aplauze, „Hull și Eden au felicitat calduros delegația sovietică”.

(Continuare în p. 47)

1719: DIN BUCUREȘTI CĂTRE PARIS ȘI ISTANBUL

VALERIU BUDURU

● Prețuirea lui Voltaire ● Trimisul regelui Ludovic XIV în conflict cu marele vizir ● În slujba lui Nicolae Mavrocordat și Grigore II Ghica ● Informații despre țările române într-un larg circuit european

În vremea domniei sale, vodă Constantin Brîncoveanu, avînd de rezolvat unele treburî în capitala împărației otomane, printre cei cărora li se adresa se afla și medicul Daniel Fonseca. Ceva mai tirziu îl găsim pe același medic în strînse legături cu marele dragoman al Porții, Nicolae Mavrocordat, care, ulterior, ajungînd domn al Țării Românești, îl ia în serviciul său. Timp de mai mulți ani, Daniel Fonseca va rămîne la București în slujba voievodului țării. De serviciile lui Fonseca se va folosi și Grigore II Ghica, la urcarea sa pe tronul Moldovei, ca și după aceea. Pentru că Fonseca este un personaj cu mare influență la Poartă, are strînse legături la Ambasada franceză din Istanbul, ca și în cercuri înalte din capitala Franței, este

apreciat de Voltaire, poartă o vie corespondență cu Maurepas, membru în guvernul din Paris, cu contesa de Caylus, vara doamnei de Maintenon una din favoritele regelui Ludovic XIV. „Bărbat savant și subtil, capabil de afaceri și filozof al națiunii sale; profesia sa îl înlesnește intrările la Poarta otomană și adeseori încrederea vizirilor”, scrie Voltaire. Marele scriitor și filozof afirmă că după înfrîngerea regelui Suediei, Carol XII, în bătălia cu Petru cel Mare, la Poltava¹, Fonseca ar fi ajutat solia regelui suedez la Poartă, pentru a obține sprijin împotriva țarului.

Dar cine este Daniel Fonseca? Cine este acest personaj a cărei activitate se desfășoară o vreme la curțile domnești din țările române și ale cărui cunoștințe s-au bucurat de prețuirea unor înalți demnitari și cărturari de seamă ai Franței și ai Imperiului otoman?

¹ În imaginile de sus: București, Paris și Istanbul, în prima parte a veacului XVIII: cele trei capitale europene între care circulau mesajele lui Daniel Fonseca.

¹ Magazin Istoric, nr. 9/1983.

La curtea lui Ahmed III

Printre pasagerii care, într-una din zilele anului 1702, se imbarcau pe un vas ce pleca din Marsilia spre Istanbul, se afla și un tânăr în vîrstă de 25 ani, îmbrăcat în sutană de preot catolic. Era Daniel Fonseca. Venea de la Bordeaux, unde studiasse medicina. Cu cîțiva ani mai înainte plecase pentru totdeauna din țara de origine, Spania¹, stabilindu-se în Franța. Ceea ce îl determinase să-și părăsească pămîntul natal fusese nu atît dorința de a cutreiera lumea, ci

ecleziastice a fost pregătit în acest scop într-o mănăstire de călugări. Dar după ce a devenit preot catolic, urmărirea și hărțuirile au reînceput, fiind suspectat că practică în ascuns religia părinților săi. Într-una din zile, în timp ce agenții Inchiziției îi scotoceau casa, Fonseca fuge în Franța, iar de aici, după un timp, la Istanbul.

În capitala Imperiului otoman, găsește o atmosferă mult mai tolerantă în comparație cu aceea din occidentul european. La curte se află nu puține minți luminate, dornice de schimbări și înnoiri. Sultanul Ahmed III, urcat pe tron în 1703, nu se bucură de

fi admirat și astăzi în palatul Topkapî².

O pătură importantă a elitei otomane în această vreme o reprezintă medicii. Prin natura profesiei lor, ei intră în relații cu marii demnitari, le cunosc secretele, intimitățile. Unul din consilierii englezi la Alep, doctorul A. Russel, într-o lucrare scrisă în 1750, redă în detaliu o „vizită” medicală, descriere pe care o găsim reprodușă în articolul *Occidentali la curtea sultanului*, de Anne-Marie Moulin și Pierre Chuvin. Medicul poate pătrunde, de exemplu, pînă în inima haremului, pentru a examina pe favorita pașăului. În timpul vizitei,

Domnul Țării Românești, Nicolae Mavrocordat

Regele Ludovic XIV

Sultanul Ahmed III

teama de „Inchiziție”. Născut într-o familie de evrei, Daniel Fonseca cunoscuse încă din copilărie cruzimile acestei instituții medievale. „Inchiziția — arată el — a pus să-l ardă pe bunicul și pe unchiul meu. Tata s-a salvat din ghearele lor prin fugă. M-au luat [agenții Inchiziției] și m-au botezat fără ca eu să-mi dau seama”. Destinat carierei

¹ Izvoarele nu concordă în privința locului de origine a lui Fonseca. În articolul *Occidentali la curtea sultanului* de Anne-Marie Moulin și Pierre Chuvin, apărut în revista franceză *L'histoire*, nr. 40 din decembrie 1981, și pe care l-am folosit în alcătuirea acestei reconstituiri, se menționează că s-ar fi născut în Portugalia, în timp ce în altă sursă, pe care, de asemenea, am folosit-o, *Un agent politic al Țărilor noastre: Daniel Fonseca*, de istoricul V. Mihoedea, articol apărut în numărul din ianuarie-iunie 1943 al *Revistei istorice*, se argumentează pentru varianta spaniolă.

popularitate, trece drept „crud, avar, iubitor de plăceri”, dar nu este lipsit de inteligență. Îi place să fie înconjurat de slujitori luminați, mulți din ei veniți din diferite țări europene. Unii istorici apreciază că perioada domniei lui Ahmed III, — deși marcată de o serie de războaie costisitoare — se înscrie ca începutul secolului luminilor în Orient. Sultanul sprijină înființarea de manufacturi, dezvoltarea științei, îndeosebi a celei militare, dar și a geografiei, lingvisticii, încurajează traducerea din persană și greaca veche, precum și din limbile europene, se ocupă de înființarea de biblioteci. Pentru bibliotecă sa, pe care o îmbogățește, Ahmed pune să se construiască un elegant pavilion, ce poate

aparențele sînt salvate: sînt de față numeroși martori, voalurile se ridică doar pe jumătate. Dar, la plecare, cînd medicul străbate lungile coridoare ale palatului, curioasele deschid ușile, îl rețin pe doctor, îi cer un sfat, un leac, i se destăinuie. Medicul intră astfel în miezul diverselor lucruri mai puțin știute, devine un interpret bine informat al comunității.

Audiența ambasadorului se întrerupe

Din primele zile ale prezenței sale la Istanbul, grație și recomandărilor cu care vine de la Paris, Daniel Fonseca

² Magazin istoric, nr. 4/1976.

este angajat de marchizul de Ferriol, ambasadorul Franței în capitala Imperiului otoman, ca medic al ambasadei. Cunoștințele sale sînt prețuite, de vreme ce, în calitate pe care o are, primește și unele atribuții cu caracter oficial. O primă atestare în acest sens este relevată de un incident petrecut la sfîrșitul primăverii anului 1709 între marele vizir și marchizul de Ferriol, incident care va avea urmări neplăcute pentru ambasadorul francez.

De altfel, încă de la începutul activității sale, ca reprezentant al regelui Franței, Ludovic XIV, la Istanbul, marchizul — intrat în corpul diplomaților din rîndul militarilor — se comportă destul de rigid în îndeplinirea misiunii încredințate. După ce-și ia în primire postul, refuză să se înfățișeze în fața sultanului fără sabie, așa cum cere protocolul Curții otomane, din care cauză audiența de prezentare nu va avea loc nicio dată. Primit în audiență de marele vizir la data amintită, pentru a negocia livrarea unei importante cantități de grâu către Franța, ambasadorul se arată foarte irascibil și nu-și cumpănește cuvintele. Comportarea sa îl determină pe interpret, care nu este altul decît „tinărul și înțeleptul Nicolae Mavrocordat”, cum îl numesc cei doi autori francezi în articolul din *L'histoire*, pe care l-am amintit, să traducă grelele cuvinte rostite de înaltul demnitar otoman la adresa ambasadorului: „Se cătură necuviincioasă. Vorbești vrute și nevrute”. Negocierea eșuează. Ambasadorul pleacă fără să mai respecte regulile cerute de ceremonial — cafea, dulceturi, spălarea mîinilor — în vreme ce marele vizir se face că se uită pe fereastră.

În continuare, de Ferriol se comportă deosebit de bizar. Delirează, își biciuiește una din rude pentru că a îndrăznit să-l contrazică. Administrația otomană, ca și funcționarii Ambasadei franceze, intră în alertă. Belin, primul secretar al ambasadei, organizează o adunare a funcționarilor coloniei franceze de la

Istanbul, întrunire care hotărăște ca de Ferriol să fie desărcinat de atribuțiile sale și închis. Dar judecînd lucrurile la rece, Belin își dă seama că a mers prea departe. O asemenea măsură nu poate fi luată decît din ordinul sau cu aprobarea regelui Franței. Pentru a o legitima, secretarul face apel la consultul a patru medici, între care și Daniel Fonseca. Aceștia întăresc măsura luată printr-un act medical, în care menționează că de Ferriol este bolnav psihic.

Peste o lună, ambasadorul este eliberat și, după un nou consult al celor patru medici, își reia funcția. O vreme îi va urmări cu înverșunare pe cei patru medici și îndeosebi pe Daniel Fonseca, pe care-l socotise printre apropiații săi și pe urmele căruia pune spadasini, să-l prindă, „să-l jupoaie de viu și să-i trimită pielea marelui vizir”. Cu timpul însă, diferendul dintre cei doi se aplanează și Fonseca devine chiar confidențial lui de Ferriol. El, de altfel, și mediază reabilitarea ambasadorului față de conaționali săi, și față de autoritățile otomane.

În timpul cît se află la Istanbul, Daniel Fonseca își dezvăluie și aptitudini de om politic și diplomat, motiv pentru care i se încredințează diferite misiuni în tratativele care se duc în capitala imperiului între reprezentanții otomani și cei ai diferitelor state. Pătrunzînd tot mai mult în cercurile politice și diplomatice, el își cîștigă prețuirea unor înalți demnitari, între care învățatul Alexandru Mavrocordat, una din marile personalități ale imperiului, și a fiului acestuia, Nicolae Mavrocordat, viitorul domn¹.

La Ambasada franceză îl cunoaște pe Dimitrie Canteмир², cînd acesta se refugiază aici, într-un moment de conflict cu unii demnitari otomani. Leagă, de asemenea, strînse relații cu oameni de știință din Apus, care vin în

Orient pentru investigații arheologice și cercetarea de manuscrise și îi ajută să depisteze și să ducă la Paris o serie de comori istorice și artistice. Este prieten intim cu patriarhul Ierusalimului.

Ascensiunea sa în capitala Imperiului otoman nu-l împiedică să-și intensifice legăturile cu Franța. Poartă — cum am mai arătat — o vie corespondență cu o serie de personalități din Franța, i se cere sfatul în diverse treburile politice, este consultat la alegerea ambasadorilor francezi la Istanbul. Cînd, în 1727, după decesele ambasadorului D'Andrezel, se pune problema găsirii unui succesor, ministrul Maurepas îi scrie de la Paris și-i cere sfatul în legătură cu calitățile pe care trebuie să le îndeplinească persoana destinată postului vacant pentru a cîștiga considerația turcilor. Recomandările lui Fonseca determină numirea marchizului de Villeneuve ca succesor al lui D'Andrezel. De altfel, din 1723, el primise și însărcinarea de interpret al regelui la Istanbul.

Activitatea sa îl impune tot mai mult în ochii autorităților otomane. În 1732 este numit medic al marelui vizir. Prețuirea de care s-a bucurat se vede și din faptul că la moartea sa, petrecută în 1733, marchizul de Villeneuve, anunțînd această veste lui Maurepas, adaugă că este o mare pierdere pentru Franța, dată fiind importanța serviciilor sale în atîtea cazuri.

În capitala Țării Românești

În 1719, ajungînd pentru a doua oară domn al Țării Românești, Nicolae Mavrocordat îl ia pe Daniel Fonseca în slujbă sa. Calitatea în care își începe activitatea la curtea domnească de la București este aceea de medic. O patență din 20 martie a titularului Ambasadei franceze la Istanbul, din acea vreme, confirmă acest lucru. La București, medicul francez are și

¹⁻² Magazin istoric, nr. 10/1977.
9/1973.

însărcinarea de profesor de limbile italiană și franceză pentru copiii domnului. Printre aceștia s-a aflat, desigur, viitorul domn Constantin Mavrocordat¹, care a domnit de șase ori în Țara Românească și de patru ori în Moldova, ilustrându-și domnia printr-o serie de reforme de mare însemnătate pentru progresul

tit-o pînă în 1730, cînd Nicolae Mavrocordat a încetat din viață, deci și în perioada după ce Fonseca plecase din București, reîntorcîndu-se în capitala otomană.

O subsidie anuală îi acordă și Grigore II Ghica pentru ajutorul dat de Fonseca în obținerea tronului Moldovei, în 1726. De altfel, după lua-

cu domnul Țării Românești și, începînd din 1726 — cum am văzut — și cu domnul Moldovei. În corespondența sa cu Maurepas, ca și cu alte personalități din Franța, din Imperiul otoman și din alte țări, el se va referi deseori la țările române. Desigur că o parte a acestei corespondențe către demnitari și oa-

Ambasadori occidentali la o festivitate la Curtea otomană

societății românești din acea vreme.

În același timp, Fonseca are și rolul de consilier politic și diplomatic al domnului. Potrivit unor mărturii ale vremii, Nicolae Mavrocordat s-ar fi folosit de serviciile sale pentru a-și consolida domnia, mai ales în confruntarea cu rivalii săi care unelteau la Istanbul pentru a-i lua tronul. În orice caz aceste servicii trebuie să fi fost foarte importante, de vreme ce domnul a asigurat consilierului său o subsidie anuală de 1 000 livre, pe care i-a plă-

rea domniei, Grigore Ghica îl va folosi și el pe Fonseca în calitate de consilier politic, astfel că, timp de patru ani, acesta se va afla în slujba ambilor domni ai țărilor române.

Nu se știe exact cît timp a rămas la curtea domnească din capitala Țării Românești. Poate pînă în 1722, cînd a făcut și o călătorie la Paris, unde s-a întîlnit cu Voltaire, căruia i-a dat o serie de informații despre regele suedez Carol XII, a cărui istorie marele savant tocmai o scria. Dar și după ce și-a mutat domiciliul din București, Fonseca a păstrat strînse legături

menii de cultură din Paris și Istanbul, ca și din alte centre ale Europei din acea vreme, a plecat din București. Nu de puține ori în scrisorile respective, el a transmis și o serie de informații despre vasta bibliotecă a Mavrocordaților, reflectînd curiozitatea cu care numeroși oameni politici și de știință ai vremii se interesau de valorile cuprinse în această celebră colecție. Dar dincolo de valoarea în sine a acestor date, important este faptul că — date fiind activitatea și legăturile lui Fonseca — aceste informații despre țările române au fost puse, la vremea respectivă, într-un larg cîrcuit european.

¹ Magazin istoric, nr. 11/1981.

File de istorie egipteană

REGATUL MAMELUCILOR

CODRUȚA MATEI

În anul 1858, la București, sub îngrijirea lui Al.I. Crețescu, profesor de istorie la Colegiul „Sf. Sava” și la Școala militară, apărea lucrarea Elemente de istoria generală, prelucrare după manualul istoricului francez Victor Duruy. Tomul III al lucrării, consacrat „istoriei timpurilor moderne”, cuprindea și câteva referiri la regatul medieval al mamelucilor din Egipt: „Sultanul [este vorba de sultanul otoman Selim I: 1512-1520] atunci întoarse activitatea sa în contra mamelucilor, care domina de mai mult de două secole asupra Egiptului și asupra Siriei. Această putinte [puternică] republică militară era

pentru turci un obiect de neliniște și de invadare. Selim trecu Taurul în fruntea a o sută cincizeci de mii oameni: mamelucii fură învinși lângă Alep și pierdură pe sudanul [sultanul] lor, eroicul Kaps-al Guri [Kansuh al Gauri]... Siria se supuse sultanului. Victoriile de la Gaza și de lângă Nil, îi dădură Egiptul... Selim se văzu constrins să păstreze o parte din beli mameluci în noua organizare administrativă ce dădea Egiptului, și coptii, precum și felahii nu ciștigă cu coprierea otomană decât o îngreunare a re-
lelor [greutăților] lor”.

Robi și sultani

Astfel lua sfârșit una din cele mai originale alcătuiți statale ale lumii medievale, care, datorită structurii interne de organizare — neobișnuită pentru contemporanii lor europeni —, a stîrnit în chip deosebit interesul acestora. Dintre nenumărații călători în Orient, Emmanuel Piloti — negustor, de origine venețiană care a trăit aproape douăzeci de ani la Cairo — pelerinii Joos van Ghisele, cavaler flamand, și Felix Fabri, nobil german călugărit, au lăsat descrieri amănunțite asupra regatului mameluc din a doua jumătate a secolului XV, ce ne oferă o imagine cuprinzătoare asupra istoriei și modului de viață în Egiptul medieval, constituind prețioase surse de informații pentru reconstituirea acelei epoci.

Mameluc, în arabă, *mamluk*, înseamnă *slav*, *rob*. Vreme de aproape trei secole — și aceasta a fost una din particularitățile statului din

Valea Nilului —, sultanii Egiptului au fost aleși dintre soldații din corpul de elită, cantonat pe insula Al-Rawda, situată pe Nil, nu departe de Cairo. Acești soldați erau denumiți mameluci deoarece proveneau din rîndul robilor cumpărați de statul egiptean și destinați carierei militare. Ei erau educați în cazărmi și școli special instituite, denumite *tabaka*. Educația se făcea atît în planul religios, urmîndu-se convertirea la Islam, cît și pe cel al pregătirii fizice și militare. În luna august a fiecărui an, o dată cu serbările creșterii Nilului, după un ritual bine stabilit, robii pregătiți în aceste cazărmi speciale erau primiți în rîndul mamelucilor.

Sistemul acesta de alcătuire a unui puternic corp de oaste nu era nou în lumea islamică, fiind întîlnit încă din sec. VIII în cuprinsul califatului abbasid, care își sprijinea autoritatea militară pe ostașii proveniți din rîndul robilor cumpărați din Asia Centrală. În Imperiul otoman, corpul

ieșnicilor¹ alcătuia, de asemenea, o categorie militară similară. Rațiunea unui asemenea sistem era impusă de nesfîrșitele lupte din sînul aristocrației arabe, care, din această pricină, nu putea alcătuia o bază de susținere suficient de solidă pentru autoritatea centrală. Constituind „mîna forte” a sultanului în exercitarea autorității interne, cu timpul, în chip firesc, rolul mamelucilor a crescut, încît de la deținerea formală a puterii la stăpînirea ei efectivă nu a mai fost decît un pas. În anul 1250, Turanșah, ultimul sultan ayyubid — dinastie ilustrată cîndva de personalități ca Salah al Din (Saladin)² — dar care la jumătatea sec. XIII marca o epocă de decădere — a fost depus de o coaliție de emiri și apoi executat. Văduva lui s-a căsătorit cu emirul mameluc Aibeg; care a devenit primul sultan mameluc al Egiptului.

Între 1250 și 1517, timp de 267 ani, pină la căderea Egiptului sub dominația oto-

¹⁻² Magazin istoric, nr. 3/1972
3/1975.

Arcași mameluci în două ipostaze:
călăreți și...

mană, conducerea statului a fost aleasă numai dintre membrii corpului militar al mamelucilor, ceea ce, firește, a făcut ca apartenența la această categorie militară să fie mult rivnită. Dar, pe de altă parte, tradiția era atât de puternică, încât fiul unui mameluc nu putea urma tatălui în corpul mamelucilor, decît cu condiția să devină rob! Firește, s-a găsit o soluție și în această privință. Cum povestește Felix Fabri, părintele își creștina copiii, ceea ce însemna că puteau deveni sclavi (conform obiceiului din lumea arabă, musulmanii, avînd statut de oameni liberi, nu puteau fi reduși la starea de robie). Apoi, cînd copiii ajungeau la vîrsta potrivită, erau predați unui om influent care îi aducea la curte pentru a-și renega public credința, putînd fi admiși, așadar, în corpul mamelucilor. Identic, procedau cu copiii lor și unii dintre emiri, ceea ce avea drept efect o creștere impresionantă a concurenței pentru tron. „Dacă sultanul moare — scria Ghistele — mamelucii numesc un altul, ceea ce se poate face fie prin elecție, fie prin forță, fie prin cumpărare, în așa fel încît devine sultan cel mai puternic sau cel mai bogat, iar nu cel care este mai capabil sau a cîștigat sufragiile majorității prin elecție”. În mod formal însă alegerea era făcută de emiri, menținîndu-se astfel (fictiv) numirea lui de către comunitatea musulmană.

Îndeminatici în toate meseriile posibile

În pofida acestui sistem, stăpînirea mamelucilor a însemnat — cel puțin în prima

etapă a exercitării dominației lor — o perioadă de puternică dezvoltare a statului și de mare avînt economic și cultural.

Cel mai însemnat progres l-au cunoscut îndeletnicirile agricole. Datorită așezării sale geografice, Egiptul este supus unor influențe climatice tropicale și subtropicale care l-ar transforma într-un deșert, dacă nu ar fi Nilul și munca neobosită a omului, care, încă din antichitate, a reușit, prin lucrări de irigații, să-l transforme într-o adevărată grădină roditoare. În sec. XV, irigarea pămîntului se făcea printr-un sistem de canale și ecluze, supravegheate de mamelucii sultanului. Canalele principale erau în grija puterii centrale, iar cele de mai mică importanță erau întreținute de comunitățile rurale. Cînd nivelul apei era optim (22 august-10 septembrie), canalele se deschideau în urma unor semnale cu focuri, apoi se închideau cînd întreaga suprafață era inundată. Zona căpăta un aspect lacustru. Peste milul roditor lăsat de Nil, era suficient să se arunce semințele, pe care oile le călcău și le-acoperneau, pentru ca, într-un răstimp foarte scurt, semințele să înlocască și în trei-patru luni recolta să se coacă. Datorită condițiilor favorabile, se puteau obține două recolte pe an. Culturile predilecte erau: grîul, mazărea, bobul, lîntea, orezul, orzul, susanul, bumbacul, inul. Se cultivau, de asemenea, fructe tropicale: roșii, portocale, lămii, migdale, curmale, smochine, fistic, banane, pepeni verzi.

Creșterea animalelor (cai, cămile, oi, capre) era ocupația de bază a beduinilor, a căror viață nomadă urma zo-

nele acoperite de pășuni. O mare extindere a luat-o și creșterea păsărilor domestice: la Cairo, călătorii europeni au văzut cu uimire imense clocotiri artificiale, în care ouăle, așezate în cavități speciale, erau încălzite de cuptoarele amenajate dedesubt. Ei au remarcat, de asemenea, promptitudinea funcționării sistemului de irigații, în special originalul tip de semnalizare, care făcea ca pe întinse suprafețe de pămînt zăgazul apelor să fie ridicat dintr-o dată. Firește însă că producția nu satisfacea întotdeauna și întru totul nevoile de consum ale populației. Aspectul luxuriant al vegetației putea crea impresia de abundență, dar dincolo de ea masa producătorilor — *fella-hii*, supuși la mari impozite și la grele condiții de subarendare a pămîntului — suferea adesea ca urmare a foametei sau a epidemiilor datorate grelelor condiții de viață.

„Orientalul — spunea un mare specialist în istoria popoarelor răsăritene, profesorul turc Halil Inalcik¹ — are în general o mare încredere în tradiție, care constituie pentru el garanția bunei funcționări”. Meșteșugurile reflectă, poate, în chipul cel mai complex această mentalitate. Cadrul organizat de desfășurare — atît al activității comerciale, cît și al celei meșteșugărești — era *suk-ul*, loc de producție și de desfacere, în același timp. În general, un corp de meserii se grupa fie într-o zonă din *suk*, fie pe o stradă, și asupra acestor formații vegheau atît regulamentele proprii cît și autoritatea centrală, prin

¹ Reputat istoric al sud-estului european, fost președinte al AIESEE și statornic prieten al istoricilor români.

muhtasibii numiți de administrația mamelucă. Cumpărătorii puteau vedea adesea cum mărfurile se produc sub ochii lor, ceea ce, firește, era de natură să îi convingă asupra calității produselor, cit și a execuției lor.

Poate de aceea produsele europene, mai ieftine dar mai puțin bune, se impuneau greu. O deosebită dezvoltare au căpătat-o mai ales produsele artisanale de lux: orfevrăria, sticlăria, ceea ce îl determină pe Ghisteles să-i considere pe egipteni „cel mai îndemânatic în toate meseriile”.

Ala-Bala și curse de cămile

E drept, în perioada în care autorul amintit făcea aceste constatări — a doua jumătate a sec. XV — producția meșteșugărească înregistra un regres tot mai accentuat, ca urmare a concurenței produselor europene și mai cu seamă a taxelor mari și a monopolului de stat care acționau restrictiv asupra atelierelor particulare, încât aceiași Ghisteles adăuga că „în prezent nu se mai găsesc artizani, excepțind pe cei ce vin din străinătate”.

Totuși producția era variată și abundentă, astfel că în afara *suk*-urilor, călătorul flamand remarcă, la Cairo, „două mari și minunate străzi numite *Bazar Kebir*”, pline cu dughene din care negustorii îi imbiau pe cumpărători.

Dar ponderea cea mai importantă în economia statului mameluc o constituia — cum a subliniat istoricul francez J. Cohen — comerțul de tranzit, Egiptul posedând, în această perioadă, monopolul relațiilor maritime spre est. Pe drumuri de caravane sau maritime veneau din Orient mirodenii, fildeș, pietre prețioase, lemn de santal, mătăsuri, oțeluri de Damasc; la rîndul său, Occidentul trimitea metale brute și prelucrate, lemn, stofe de lînă, brocarturi, argintărie, cristale, blănuri prețioase, ceară, miere. O parte însemnată din veniturile acestui in-

tens trafic comercial rămânea sub formă de taxe vamale în Egipt, taxele ridicîndu-se, adesea, pînă la o zecime din valoarea mărfii.

Civilizația islamică este în primul rînd o civilizație urbană¹. Orașele Egiptului mameluc erau asemenea unui furnicar, unde puteai întîlni oameni de cele mai variate etnii (musulmani veniți din toate colțurile Orientului, creștini

aveau acoperișul plat, adesea găurit, pentru a permite aerișirea, scop căruia îi foloseau și ferestrele, fără geam, prevăzute doar cu un grilaj. Structura locuinței era determinată de numărul mare al membrilor familiei musulmane: mai multe soții, și, la casele avute, un număr considerabil de slujitori. Femeia avea atribuțiile obișnuite de supraveghere a treburilor

...întro barcă de tip egiptean

orientali sau occidentali, evrei, tătari, beduini ș.a.) și categorii sociale (robi, cerșetori, meșteșugari, negustori, oșteni, artiști etc.).

Exemplul cel mai elocvent îl constituia Cairo, pe care Fabri îl estima ca avînd „de șapte ori întinderea Parisului și de trei ori cea a Kölnului”, adăugînd că „nici unul nu-l egalează ca întindere, populație, putere, bogăție, edificii și temple”. Numărul locuitorilor fiind mult mai mare decît spațiul locuibil, mulți oameni trăiau în jurul orașelor în corturi și pavilioane. Străzile — cu două-trei excepții — erau extrem de înguste și întunecoase, pentru a feri oamenii de arșița zilei. Tot pentru a diminua căldura, ele erau udate de trei-patru ori pe zi. Casele oamenilor de rînd

casnice și creștere a copiilor; ea nu gătea însă, deoarece marea majoritate a populației se aprovizionă de la bucătării care țineau dughene în *suk*.

În contrast cu locuințele de rînd, edificiile publice erau impunătoare, construite din marmură și foarte frumos împodobite. Băile — de exemplu — erau adevărate bijuterii de arhitectură. Cea din Gaza era în întregime din marmură albă, cu cupole boltite și ferestre cu vitralii. Moscheile impresionau călătorul prin delicata ornamentație de mozaicuri strălucitoare. Cea mai renumită era moscheea ridicată de sultanul Kaitbay. În sfîrșit, palatul sultanului era unul din cele mai atractive puncte ale capitalei egiptene. Situat pe înălțimea Mokkattam, era alcătuit dintr-un conglomerat de clădiri, la care se ajungea prin galerii și săli minunate ornamentate cu picturi de aur și azur, arabes-

¹ Sugestivă, în acest sens, civilizația dezvoltată de mauri în Spania; vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1985.

curi, marmură, incrustații cu pietre prețioase, mozaicuri. Între aceste clădiri se întindeau grădini înmiresmate și bogate în fructe, fântini, havuzuri cu pești. Pentru a-și etala magnificența, sultanul ieșea uneori la plimbare în afara orașului sau la vânătoare, fiind urmat de întreaga curte. Emirii încercau să copieze modul de viață al suveranului; o parte dintre ei se numărau în anturajul imediat al acestuia, împărtaşind cu el orele de răgaz, jucând șah, *Ala-Bala* (un joc cu crosa asemănător poloului european, dar jucat de pe cal) sau concurând la cursele de cămile. Fastul strălucitor de la curte și rafinamentul oriental izvorau parcă din 1001 nopți.

Declin și prăbușire

Statul mameluc și-a dovedit tăria și pe plan extern, inițiind campanii de cuceriri, firească având în vedere concepția predominantă a vremii și mai ales structura militară a conducerii regatului. Rînd pe rînd, au fost înglobate în stăpînire sa Siria, Palestina, apoi rămășițele posesiunilor occidentale din Asia Mică (ducatele, principatele și regatul cruciat). Această primă fază a culminat în anul 1261 cu instaurarea dominației asupra califatului abbasid și mutarea sa de la Bagdad la Cairo, ceea ce era de natură să confere puterii militare a Egiptului și prestigiul religios în lumea islamică. În același timp, regatul mameluc își vădea puterea și prin faptul că a fost singurul stat arab care a rezistat ofensivei mongolilor. Cuceririle au continuat și în sec. XV, cînd statul mameluc și-a extins frontierele în Asia Mică, a cucerit Cipru și și-a stabilit protectoratul asupra „orașelor sfinte”, Mekka și Medina.

Rigiditatea politică a sultanilor mameluci, fiscalitatea excesivă și neîndurătoare, politica de monopol aplicată tot mai riguros în activitatea comercială (asupra mîrodenilor în primul rînd, negustorii

fiind obligați să cumpere marfă numai prin depozitele sultanului) au început, încet-încet, să macine tot mai accentuat edificiul statal din Egipt. O scriere arabă relativ contemporană consemna succint pricinile declinului: „Ruina... a fost cauzată de creșterea prețurilor; de marele număr și durata epidemiilor [din care ciuma făcea cele mai mari ravagii: mureau uneori 10-15 000 oameni într-o singură zi]; de deprecierea și alterarea monedei; de extinderea revoltelor armate; de ruina Egiptului de Sus golit de locuitori, în timp ce aceiași dezastru amenința să se producă în Egiptul de Jos, la est și la vest; de degradarea puterii centrale; de situația grea a supușilor care cad în sărăcie, nevoie, mizerie; de procedeele vexatorii cum sînt confiscările; de îndîrjirea în depistarea oamenilor bogați pentru a li se lua averea”.

Semnele acestei decăderi se vedeau pretutindeni: lăudînd canalele de irigație, călătorii europeni consemnează, totodată, că multe dintre ele sînt pline cu nisip și, ca atare, inutilizabile. Ca urmare a foametei și a epidemiilor, fellahii fugeau în masă, încît, cum menționează aceiași observatori, multe orașe și sate se depopulasera sau chiar rămîneau pustii. Declinului intern i se adăuga un context internațional defavorabil, care izola Egiptul mameluc: întărirea puterii otomane, dușmănia Persiei safavide, deplasarea Maghrebului (Tunisul, Algeria, Marocul) în sfera de influență economică a statelor europene mediteraneene. De această situație a profitat Imperiul otoman, care, în urma victoriei de la Mardj-i-Dabik (1516) și a confruntărilor ulterioare, a înlăturat puterea sudanilor mameluci, transformînd Egiptul în provincie otomană. Se încheie, astfel, o fază a civilizației islamice a Egiptului — cea mai importantă din istoria sa feudală — și una dintre cele mai originale și mai pline de strălucire între civilizațiile vremii.

CONFERINȚA MINIȘTRILOR AFACERILOR EXTERNE

(Urmare din p. 39)

pective, după cum se va cădea de acord, de la caz la caz. Delegația britanică, care dorea să acorde Comisiei consultative pentru Europa, al cărui sediu urma să fie la Londra, un mandat foarte larg, practic atotcuprinzător, aprecia că propunerea americană nu mai are obiect, în condițiile în care s-a convenit crearea Comisiei consultative.

Reprezentantul american a arătat că există și vor exista totuși probleme care nu intră și nu pot intra în competența Comisiei consultative, chemate să se ocupe în special de problemele armistițiului și că, de aceea, trebuie adoptată o procedură și pentru asemenea probleme. Hull a prezentat o propunere scrisă în acest sens.

Molotov inclina să sprijine propunerea americană, socotind că nu trebuie dat Comisiei consultative un mandat prea larg. „Ce vor mai face atunci ministerele de externe?”, a întrebat el. Totuși, Molotov a căutat să fie mai curînd un mediator între americani și britanici.

Molotov... Ar fi oare posibil să cădem de acord asupra unei asemenea propuneri care să constituie o combinație a proiectelor englez și american? (Risete).

Eden. Cred că da.

Molotov. Restul poațe fi încredințat comisiei de redactare, iar noi vom reveni la această problemă, atunci cînd ea va avea o formă mai elaborată. În acest caz, putem afirma dinainte că încredințăm comisiei noastre de redactare o sarcină relativ ușoară. Ce crede dl Hull despre aceasta?

Hull. Mi-aș permite să întreb: pentru ce să nu procedăm așa? (Risete).

Introducere și prezentare științifică
Corneliu BOGDAN
Traducerea documentelor
Sergiu CELAC

(Va urma)

! Punctele de suspensie marchează întreruperile în cuvîntul vorbitorilor, operate de redacție, din considerente de spațiu.

MARTIE
1935

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

...sau — cum am mai putea intitula această parte a cronicii noastre din numărul de față al revistei — Tudor Teodorescu-Braniște — inedit sau în București, acum 70 de ani.

De ce facem aceste precizări: în primul rând, pentru că paginile care urmează aparțin lui Tudor Teodorescu-Braniște (1899-1969)¹. Ele fac parte din scrierile inedite ale cunoscutului ziarist și scriitor.

În al doilea rând, pentru că ele se referă la fapte și întâmplări nu din București de acum cinci decenii, ci din urmă cu șapte decenii. Este vorba despre o sumă de fapte și întâmplări din perioada de amplă însuflețire națională ce a precedat marea unire din 1918 și pe care revista noastră a evocat-o în repetate rânduri, reliefând amplele ei dimensiuni (Magazin istoric, nr. 1/1973, 1, 7-9/1976, 11/1979, 3/1981, 9/1982). În sula memoriilor sale, pe care n-a apucat să le termine și care, în cea mai mare parte, au văzut lumina tiparului postum, în 1976, Braniște a considerat de interes să consacre, alături de capitolele despre această perioadă, capitole ce evocă câteva personalități din anii neutralității României și citeva pagini evocării unor figuri mai mult sau mai puțin pitorești din lumea acelei perioade, personaje care s-au înscris pe poziții lătrălnice în raport cu suflul general, dominant al societății românești care exprima cu ardore necesitatea unității românilor.

Întâmplările minore pe care autorul le descrie aici nu și-au lăsat — și nici nu și puteau lăsa în nici un fel — amprenta asupra cursului istoriei. Ele își au însă rostul lor în înțelegerea într-o viziune mai cuprinzătoare — inclusiv pe planul moravurilor proprii claselor exploatare — a împrejurărilor diverse în care trăia Capitala în primii ani de războiul mondial. În această lumină le facem loc în coloanele care urmează.

„În 1915, o parte din oamenii noștri politici, în frunte cu N. Filipescu, Take Ionescu, Barbu Delavrancea, N. Titulescu etc., cărora li se adăugaseră Octavian Goga și preotul [Vasile] Lucaci, ca reprezentanți ai Ardealului, au alcătuit o organizație politică pe deasupra partidelor, numită «Acțiunea națională», care cerea intrarea României în război pentru dezrobirea Ardealului. Lupta se ducea în parlament și în adunările pu-

Primăvara în acest an 1935 a venit — cum scriu ziarele — mai devreme ca de obicei. „Pe străzile Capitalei năvălesc florărele cu coșurile pline de ghiocel și vioarele. Pe Calea Victoriei, la prinz și seara — puhoale de lume plimbându-se încet și cam înghesuit pe trotore, pe mijlocul străzii, peste tot”¹.

„Înghesuia” și pe scena politică, pe care continuă să se desfășoare confruntările dintre și din interiorul partidelor burgheze. Mai ales că în această perioadă au loc o serie de grupări și regroupări între diversele formațiuni politice, ca și în sinul acestora, îndeosebi al celor două principale partide burgheze, Partidul Național-Liberal și Partidul Național-Tărănesc. „Aproape nu mai există partid, grupare sau grupuleț politic — scria Lupta din 11 ianuarie — în care să nu se manifeste între frunți divergențe asupra programului, asupra tacticilor, asupra acțiunilor politice interne, ba chiar sint «efi» care au și propria lor politică externă”.

Cele mai multe dispute continuă să se manifeste în sinul partidului de guvernământ. Cum arătam și în numărul trecut al revistei, la guvernare se află, de la începutul anului anterior, o formațiune a Partidului Național-Liberal, condusă de Gheorghe Tătărescu, a cărui prezență în fruntea cabinetului nemulțumește pe însuși șeful P.N.L., Dinu Brătianu. Dar pe ciți alții nu nemulțumește activitatea guvernului! Bineînțeles, nu în ultimul rând pe cei din opoziție. Iată, de exemplu, ce scria în însemnările sale cunoscutul gazetar și om politic național-tărănist Grigore Gafencu, în paginile ce poartă data de 23 septembrie 1934: „Opt luni de regim Guță — regim de vorbe sonore și de nenumărate «complezențe». Tî-nărul prim-ministru se străduiește să împace toată lumea cu neașteptatul său noroc. Cu o stăruință uimitoare plimbă ramura de măslin prin toate colțurile vieții noastre publice. Întinde punți de împăcire spre opoziție, silindu-se îndeosebi să păstreze o binevoitoare neutralitate din partea Partidului Național-Tărănesc. Întrebuințează toate argumentele pentru a-și asigura sprijinul presei din Sărandar și câștigă concursul hotărât al lui Blumenfeld, al lui Fagure și al lui Șeicar. Mulțumește ambițiile tinere din partidul liberal cu făgăduieli seducătoare și împacă vechile cadre cu trei por-

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie intreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

¹ Magazin istoric, nr. 7/1970, 11, 12/1971.

Primii
ghiocei

Un transport
mai puțin
obișnuit
pe străzile
Capitalei:
lăzi cu bani

tofolii ministeriale. Grijă sa deosebită însă o consacră «tronului». Guță cel cumplit, executorul neiertător al actului de la 4 ianuarie 1926¹, devine Guță cel leal, slujitorul plecat al restaurației. E, vorba lui Vaida, homo regim, în cel mai desăvârșit înțeles al cuvintului: ride când regele ride, plînge când regele e întristat. Cîrmuirea sa e plină de bune intenții. La Finanțe, Victor Slăvescu se străduiește cu o blîndă îndrăgire de om miop, peltic și foarte cumsecade să împace capra cu varza, — contribuabilul cu fîscul, stabilitatea monetară cu dezechilibrul bugetului și convingerile sale financiare clasice cu dezordinea care bîntuie mai rău ca nicio dată în gospodăria țării. La Instrucție, doctorul Angheliescu, pentru care nu există buget, nici criză financiară, aruncă armate noi de institutori nepregătiți în statele de plată ale unui stat falimentar. Manolescu-Strunga, cea mai activă excelență, plimbă fructele naționale cu aeroplanul, prin țările nordice. Ministrul său, V. Sassu, nu a atins la Agricultură decît două probleme, problema de a veni și problema, care pare mai grea, de a nu pleca. N. Teodorescu, la Industrie, de teama de a nu fi, în calitate de mare industriaș, cu desăvîrșire imparțial, prigonește pe industriași și nu aprobă nici una din afacerile partidului. La Comunicații, Franasovici ține locul lui Mirto și Auschnitt pe cel al lui Malaxa.

Guță și-a rezervat, pentru sine, problemele constituționale — cum ar zice Maniu —, adică raporturile cu regele².

Venit la cîrma țării — cum am arătat — la scurtă vreme după asasinarea lui I.G. Duca și după o guvernare de numai cîteva zile a unui cabinet prezidat de C. Angheliescu, Gh. Tătărescu a promis că va lua măsuri ferme privind asanarea vieții politice de excesele mișcării legionare. Treptat însă, înhamat la carul intereselor regale, a lăsat ascuțitul măsurilor represive — starea de asediu, legislația excepțională și cenzura — îndreptat în primul rînd împotriva partidului comunist. Dar să-l lăsăm pe Grigore Gafencu să dedereze filmul evenimentelor, așa cum le-a surprins el în însemnările sale zilnice și în propria sa optică personală acum cinci decenii cînd erau calde: „Cînd a venit la putere, călcînd peste o baltă de sînge — e o expresie care îi place și pe care o repetă des — a încercat să răzbuie pe Duca și

blice, care aveau loc aproape în fiecare duminică la București și în principalele orașe din țară. În presă, această luptă era sprijinită de zările Adorării și Dimineața ale lui Constantin Mille, de Epoca lui N. Filipesco, de Facla lui N.D. Cocea, care din revistă săptămînală se transformase în gazetă zilnică etc.

Partidul social-democrat, sub conducerea luminată și fermă a marelui luptător care a fost I.C. Frimu, susținea, credincios doctrinel sale, neutralitate.

Celelalte foli fuseseră etichetate «germano-fille» și erau foarte puțin citite.

În toate perioadele de mari ciocniri politice, apar și unii agitatori de rînd, care nu urmăresc decît realizarea unor beneficii personale. Astfel apărî în 1915 un oarecare Drumar, ardelean de felul lui, care întemeliase o așa-zisă organizație cu pomposul nume «Garda Demnității Naționale» sau pe scurt G.D.N. În realitate, Drumar și «ghedeniștii» săi, cîinci-sase la număr, alcătuiau o mică bandă de scandalagii, care ridicau cu forța de la chioșcuri gazetele neutraliste sau germanofile, îi băteau pe bieții vinzători și așa mai departe. Seara, Drumar se prezenta la o anumită firmă străină pentru care lucra, își primea plata, dădea cițiva lei «ghedeniștilor», iar grosul banilor intra în punga lui.

Dintre zările germanofile, cel mai bine scris era Seara lui Bogdan-Pitești, om inteligent, mare colecționar de artă, dar, în același timp, escroc și șantajist. Cu o statură impozantă, lat în umeri, cu un barbișon «Napoleon III», cu o inteligență clinică, elegant fără ostentație, pronunțînd pe r cu o greselere firească, Bogdan-Pitești fusese poreclit de foile umoriste Bogdan-Ciupești din cauza escrocheriilor pe care, de altfel, le află cu emfază.

Viața lui Bogdan-Pitești ar fi un admirabil subiect de roman. Descindea dintr-o familie de boierăși. Își petrecuse tinerețea în străinătate. Fusese expulzat din mai multe țări, «totdeauna pentru escrocherii, niciodată pentru motive politice», cum îi plăcea să spună, aflînd o vădită mîndrie.

În 1915, Bogdan-Pitești conducea ziarul Seara, adunînd în redacție cițiva scriitori de mina intil. Unul din ei a publicat, într-o zi, un pamflet împotriva poetului Gregorian. Poetul Gregorian era însă lute din fire, vișos la trup și cu pumn tare. S-a dus furios la redacția Serii, a intrat în biroul lui Bogdan-Pitești, i-a tras o preche de palme și a trecut mai departe, în camera redactorilor, ca

¹ La 4 ianuarie 1926, Parlamentul a votat îndepărtarea prințului Carol de la succesiune și recunoașterea fiului său — prințul Mihai — ca moștenitor al tronului României. La guvern se afla atunci cabinetul liberal prezidat de I.I.C. Brătianu.

MARTIE
1935

Vechea clădire
a poștelor
bucureștene și...

să-și continue campania de sancționare. Bogdan-Pitești și-a luat pălăria și bastonul și a coborât liniștit în stradă. Din redacție, prin ferestrele deschise, se auzeau strigăte și injurături, călmări aruncate în pereți, mese rostogolite, scaune sfărâmate. Un colaborator, care venea să-și aducă articolul, auzind prin ferestrele deschise larma dinăuntru, îl întrebă pe Bogdan: «Pentru Dumnezeu, ce se întâmplă în redacție?» «Nimic! Se bat niște poezii», răspunse Bogdan măreț și calm, văzându-și de drum.

Ca să ușureze... orientarea politică a redactorilor Serii, Bogdan-Pitești alifase pe un perete al biroului său numele politicienilor care nu puteau fi atacați, pentru că subvenționau lunar gazeta. Toți erau aleși pe sprinceană — oameni veroși, traficanți de influență, samsari etc. Când unul din ei nu-și plătea «birul», Bogdan îl tăia de pe listă și «clientul» respectiv se trezea luat într-o mașină de injurături cu aluzii precise la anumite «afaceri». Alarma, respectiv se grăbea să-și achite subvenția întirziată, iar Bogdan îi scria din nou pe listă.

Într-o zi, Bogdan-Pitești, plictisit de aceste «ciupeli», destul de rentabile, dar cam mărunte, se hotărî să dea o lovitură în stil mare: un șantaj contra Băncii Blank. Poate că bătrînul Mauriciu Blank ar fi plătit, ca să evite scandalul, dar fiul său Aristide, care preluase în mare parte atribuțiile bătrînului, hotărî să pună capăt odată pentru totdeauna unor asemenea încercări de terorizare. Un funcționar superior al băncii fu însărcinat să înceapă «negocierile» cu Bogdan-Pitești. După citeva înțelîniri și tocmești, căzura de acord asupra sumei. În seara fixată, Bogdan-Pitești veni, potrivit înțelegerii, la restaurantul «Flora» de pe Șoseaua Kiseleff. Un chelner îl introduse într-o cameră separată, unde funcționarul îl aștepta cu șampanie și icle negre. După o scurtă introducere, funcționarul scoase teancul de hirtii de cite o mie de lei, subțiri și cu un foșnet plăcut la ureche. Grijiului, Bogdan-Pitești începu să le numere. În clipa aceea însă, ușa se deschise și intră un comisar de poliție, însoțit de clișia agenți. Banca Blank anunțase din timp poliția, comunicînd și numerele și seria bancnotelor cu care se va face «plata». Inspectorul scoase lista din buzunar: bancnotele aveau seria și numerele indicate pe acel petic de hirtie. Se încheie un proces-verbal în toată regula, constatîndu-se flagrant-delicțul de șantaj. Bogdan-Pitești fu arestat, scos pe o ușă din dos și dus la prefectura de poliție. Funcționarul băncii, după ce primi banii

onoarea partidului liberal. Garda de fier trebuia desființată — fruntașii gardiști suprimați, — amintirea lui Zelea Codreanu ștersă pe veci din amintirea țării. Nu i-a lipsit avîntul, nici strășnicia în cuvinte. I-au lipsit însă instrumentele docile — fiindcă aceste instrumente erau în minile altuia.

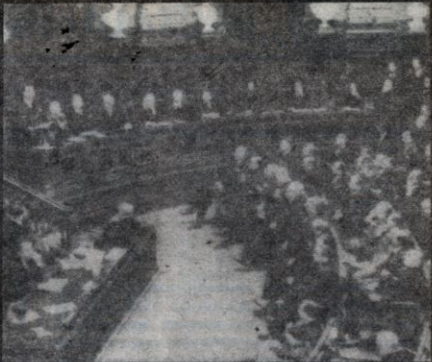
Nici starea de asediu, nici justiția militară, nici poliția, nici siguranța nu au ajutat Ministerul de interne, unde dăinuia Victor Iamandi, omul cu elocință avîntată al divului Guță, să aresteze pe Corneliu Codreanu. Căpitanul gardist s-a predat cum a vrut și cînd a vrut, adică la începutul procesului asasinilor lui Duca, autorităților militare. Iar elocința guvernamentală a «acompaniat» cu vocalizele și notele ei ridicate, fioroase dar neputincioase, procesul Gărzii de fier, unde comisari regali, judecători și inculpați au mers mină în mină și într-o deplină solidaritate, prin cabinetul instrucției, al interogatoriului și al pledoariilor, pînă la achitarea finală.

E cert ca guvernul a urmărit condamnarea celor mai mulți inculpați. E tot atât de sigur că a făcut în această privință toate presiunile pe care le-a putut face. Regele a lăsat însă să se înțeleagă (demersul generalului Moruzi) că judecătorii militari pot judeca «după conștiință» și conștiința judecătorilor a fost prielnică inculpaților, fatală însă guvernului. Dacă Guță ar fi fost un stejar, loyitura l-ar fi frînt. Guță are însă mlădiearea trestiei. S-a plecat. Și ar rămas în vigoare cenzura, starea de asediu și — Garda de fier! Ferită de loviturile guvernului, nestingherită de poliție, neatinsă de faimoasa lege de apărare a ordinii în stat, garda se dezvoltă în liniște, sub oblăduirea unor simpatii misterioase care vin de foarte sus. E o mișcare subversivă oficială — conspirația majestății sale. O conspirație cu atât mai privilegiată cu cît se bucură, ca toate înaltele instituții de stat, de protecția măsurilor excepționale. Astfel cenzura și starea de asediu, instituite pentru a desființa «unelirile extremiste», au ajuns să le apere și să le ocrotească. Măsurile excepționale, departe de a sluji acțiunea de guvernămint a partidului liberal, nu mai slujesc azi decît o altă acțiune, mai înaltă, mai complexă, cu cele mai neașteptate remificațiuni. De aceea, Dinu Brătianu, șeful și reprezentantul intereselor partidului liberal, cere cu stăruință și hotărîre desființarea lor. Și tot de aceea, primul ministru, doritor de a circuri cu orice preț, dînd Cezarului tot ce vrea Cezarul, menține aceste măsuri, care nu mai sînt un instrument în mina lui, ci un tribut mai mult de desăvîrșită supunere».

... cutie de scrisori
din secolul trecut

Cu prilejul
împlinirii a 85 ani,
președintele
Cehoslovaciei,
Th. Masaryk,
a fost sărbătorit
de Parlamentul român;
cuvîntarea
omagială a fost rostită
de primul-ministru
G. Tătărescu

Nici Partidul Național-Tărănesc — celălalt mare partid al burgheziei — nu este lipsit de frământări interne. „Partidul Național-Tărănesc — notează Grigore Gafencu — trece printr-o criză adîncă de readaptare la condițiile vieții publice pentru un partid care nu e la putere. Trei frunți, Maniu-Mihalache-Vaida, polarizează curentele din partid în trei direcții deosebite”.

De fapt este vorba de mai multe direcții, dat fiindcă în stînga P.N.Ț. se situează o serie de personalități de seamă ce reprezintă cercuri ale burgheziei și intelectualității ce sînt adversare fascismului (Mihail Ralea, Virgil Madgearu, Dem Dobrescu etc.) și se pronunță pentru regim democratic. Fuziunea P.N.Ț. cu Partidul Tărănesc al doctorului Lupu, petrecută în martie 1934, a întărit aripa de stînga a partidului în acțiunea sa pentru democrație burgheză și împotriva primejdiei dictaturii carliste și a fascismului.

Există și o grupare „centristă” care, înțelegînd pericolul pe care-l reprezintă pentru țara noastră Germania nazistă, se pronunță pentru reprimarea, mergînd pînă la desființarea Gărzii de fier — principala agentură hitleristă, stipendiată și încurajată de Berlin în România.

Cît privește dualitatea Maniu-Mihalache — aripa de dreapta a P.N.Ț. — este vorba, de fapt, cum se spune mai pe ascuns, mai pe față, de o activitate cu două fețe, dar cu un singur cap, Iuliu Maniu. Gruparea reunește o serie de politicieni cu tendințe conservatoare.

Așadar și în P.N.Ț., frământări, regroupări, curente. Guvernarea P.N.Ț. din anii 1929-1933 și, îndeosebi, reprimarea singeroasă în 1929 a grevei minerilor de la Lupeni și, în ianuarie-februarie 1933, a luptelor muncitorilor cefești și petroliști au dus la scăderea accentuată a prestigiului de care se bucurase acest partid în ochii maselor. Ca urmare, în interiorul său se manifestă tot mai accentuat tendințe opuse, o serie de elemente regroupîndu-se pe poziții tot mai clare împotriva fascismului și a dictaturii personale pe care o pregătise Carol II, în timp ce unii politicieni evoluează spre dreapta.

Rubrică de Ioana URSU,
Constantin DARIE, ION LĂCUSTĂ,
Valeriu BUDURU
Selectia fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

înapoi, rămase să-și termine liniștit sticla de șampanie și tartinele cu icre negre.

Deși se știa că Bogdan-Pitești e un vechi profesionist al șantajului, faptul stîmîi vîlvă. Fusese prins ca un șoarece în cursă. Cum de nu se gîndise să-și ia măsurile de precauție? A doua zi, redactorii Seriei se năpustiră cu toată furia și cu tot talentul lor împotriva Băncii Blank și îndeosebi împotriva lui Aristide. Era prea tirziu și era de prisos.

După ce a ieșit din pușcărie Bogdan-Pitești a trecut, la început, printr-o perioadă mai grea. I-a trebuit un timp pentru ca prin speculații de bursă, în care era foarte priceput, să-și refacă averea, greu lovită în anii de inflație de după primul război mondial.

Dar cîte n-ar mai fi de povestit despre Bogdan-Pitești! Ion Vinea, în romanul său Lunetești, l-a făcut un foarte bun portret.

Să mă întorc însă, la împlinirea din 1915. Cum spuneam, Drumarul și „ghedeniștii” lui dădeau lama prin gazetele germanofile, confiscîndu-le, arzîndu-le și bătînd pe bleii vînzători. După aceea se ducea să-și încaseze plata de la agentura antigermană, în slujba căreia se afla. Bogdan-Pitești cu ziarul său Seara lucra pentru nemți. El fu însărcinat de aceștia să intre în tratative cu Drumarul. Chemat de Bogdan, șeful „G.D.N.”-ului se înfălișă. Fără ochiuri, fără menajamente, directorul Seriei îl puse problema brutal. Cît cere Drumarul ca să treacă de partea nemților?

A doua zi, Drumarul și „ghedeniștii” lui, trecuți de partea cealaltă a baricadelor, confiscau presa francofilă, în frunte cu ziarul Adevărul și Dimineața ale lui Constantin Mille...

După război, l-am cunoscut și eu pe Bogdan-Pitești. Mi-aduc aminte că într-o zi, m-a invitat la dejun. În afară de Petrescu-Găină, era o lume amestecată și dubioasă: vagi acțione, vagi scriitori și pictori și cîteva femei fără profesie. Oamenii care își făcuseră un nume în literatură și în artă îl părăsiseră. În genere, era o penibilă atmosferă de cabotinism și de ratare, în care Bogdan-Pitești, răsucindu-și barbișonul și gargarisînd „rh”-eurile grase, încerca să-și dea vechile aere de mecena. Era însă, îmbătrînit și obosit: își dădea seama că a ieșit din circulație. În conversație, nu mai avea nimic din verva, care i se atribuia pe vremuri. Paradoxe de duzină și un cinism ieftin. Am plecat repede. După aceea, cînd mi-a reinnoit invitația, m-am eschivat”.

„BRUTALA PRIETENIE” (II)

A. BUSUIOCEANU, FL. CONSTANTINIU

La 3 ianuarie 1943, Mussolini rostește un discurs: „Iată-ne în fața acestui an 1943, care va avea o însemnătate cu adevărat excepțională pentru istoria Italiei... În 1943 vom vedea dacă 20 de ani de regim fascist au modificat lucrurile numai la suprafață, lăsându-le așa cum erau în adâncime”. Ca de obicei, fanfaronada nu lipsește: „Poporul italian va ulmi lumea”. O dată încheiat spectacolul demagogic, Ducele devine realist până la cinism. Îi spune lui Giuseppe Bottai, unul dintre șefii partidului fascist: „Mai facem o încercare, după care putem închide prăvălia!”

Situația regimului fascist este într-adevăr critică. Convinși, în iunie 1940, că Hitler este pe punctul de a cîștiga victoria, Mussolini a intrat în război. Speranțele de a se așeza la masa păcii — „doar” cu cîteva mii de morți ca pierderi — s-au

După capitularea armatei germano-italiene din Africa de Nord (13 mai 1943), ostași ai trupelor aliate se amuză în fața unui portret al lui Mussolini

spulberat. Războiul a continuat cu mai multă înverșunare. Deși aliat cu Reichul nazist, Mussolini vrea să ducă propriul său război în paralel. Simte că Axa se dezechilibrează, că Italia fascistă este, de fapt, un secundant inferior al Germaniei lui Hitler. În megalomania sa, Ducele suferă cîmpit din pricina acestui statut umilitor. De fiecare dată cînd Reichul marchează un punct pe tabela înșirgerată a marelui conflict, Ducele nu vrea să rămină mai prejos. Cînd află că unitățile Wehrmachtului au intrat în România (octombrie 1940), într-o țară ce i se pare că aparține sferei sale de influență, Mussolini are o explozie de indignare: „Hitler mă pune întotdeauna în fața faptului implinit, dar de data aceasta o să-i plătesc cu aceeași monedă. Va afla din presă că am ocupat Grecia¹. O să fim chiți”. Rezistența eroică a armatei grecești a transformat însă curînd „marșul” victorios pe care îl anunța Ducele în derută. Wehrmachtul este cel care — supremă umilință — trebuie să-i scoată pe Mussolini din impasul militar în care își aruncase armata cu bunăștiință. Devine tot mai limpede că „războiul paralel” al Duceului este o imposibilitate.

Hitler își tratează partenerul în consecință. Cînd decide să atace Uniunea Sovietică, păstrează cel mai desăvîrșit secret față de aliatul său. Îi comunică Duceului declanșarea „Operației Barbarossa”² doar cu jumătate de oră înainte de atac. La ora 3 dimineața, Ciano este informat de ambasadorul german și ginerele aleargă să-și trezească socrul. Mussolini fierbe: „eu mă abțin să-mi deranjez servitorii și neamțul ăsta mă scoală din pat la orice oră, fără cea mai mică considerație”. Declară și el de îndată război Uniunii Sovietice, dar îi spune lui Ciano: „În povestea asta, nu doresc decît un singur lucru: Reichul să-și lase pe-acolo cît mai multe pene”.

Dorința Duceului se indeplinește în proporții nebănuite: Wehrmachtul suferă pe frontul de est înfringerile cele mai grele. Dar nu numai el „lasă pene”, ci și armata italiană care, în plus, în 1941-1943, înregistrează grave înfringeri pe frontul din Africa; drept urmare, Italia pierde cea mai mare parte a posesiunilor ei coloniale din această zonă.

¹⁻² Magazin istoric, nr. 7/1978; 5/1973.

Ca un păianjen în plasă

La 23 ianuarie 1943, trupele britanice intră în Tripoli; la 7 mai, trupele anglo-americane comandate de generalul Dwight D. Eisenhower¹ debarcate în Maroc și Algeria (8 noiembrie 1942) fac joncțiunea în Tunisia cu Armata 8-a britanică, condusă, de generalul Bernard Law Montgomery², armata care a urmărit de la El-Alamein forțele italo-germane în retragere; la 12 mai capitulează trupele germane, a doua zi cele italiene. Italia se pregătește să cunoască războiul pe propriu-teritoriu.

Situația internă e la fel de gravă ca și cea de pe front. Poporul italian e ostil războiului. „Italienii s-au săturat s-o facă pe lei” — notează în jurnalul său Ulrich von Hassell, fostul ambasador german la Roma, sortit, el însuși, unui sfârșit tragic, ca participant la atentatul împotriva lui Hitler de la 20 iulie 1944. În țară, mișcarea de rezistență face progrese; se înmulțesc actele de sabotaj și grevele; în cercurile palatului regal și chiar ale partidului fascist se vorbește tot mai stăruitor de înlăturarea Ducei. Acesta, suferind de ulcer, deprimat, informat despre zvonurile unor comploturi, îi spune lui Carlo Scorza, secretarul partidului fascist, că *„i libri gialli”* (cărțile cu coperti galbene, adică romanele polițiste) nu sînt genul lui.

Factorul timp ne defavorizează...

Perspectivile războiului sînt tot mai sumbre. În ianuarie 1943, lui Mussolini i se aduc la cunoștință, de către ministrul Italiei la București, Renato Bova Scoppa³, demersurile lui Mihai Antonescu, ministrul de externe al României. Acesta, știind că

Bova Scoppa pleacă la Roma, îi ceruse să transmită părerea sa: „Mergem spre ruină. Germania e obsedată de frontul din răsărit, e nevoie ca cineva să-i deschidă ochii. E necesar ca noi, aliații, să ne punem de acord pentru o acțiune comună. Mussolini trebuie să conducă această acțiune”. Opiniile ministrului de externe român revelau simptomele — pe plan diplomatic — ale crizei regimului antonescian, care avea să se adîncească în lunile următoare. Bova Scoppa îi înmînează lui Ciano un memoriu ce conținea ideile lui M. Antonescu, sfătindu-l să organizeze o întîlnire între Mussolini și ministrul român.

Citirea memoriului îl irită pe Mussolini. Se declară convins că Wehrmachtul va restabili situația pe frontul de est și conchide că nu „canalul dunărean” (român) este cel care trebuie urmat.

La 5 februarie 1943, guvernul italian este remaniat: printre alte schimbări, eliminarea lui Ciano; portofoliul externelor este preluat de Mussolini însuși (avîndu-l ca subsecretar de stat pe Giuseppe Bastianini). La 12 mai, Bova Scoppa adresează o scrisoare particulară lui Bastianini. Din documentele germane și italiene depozitate, după prăbușirea Reichului, la Colegiul St. Anthony din Oxford, unde istoricul britanic F.W. Deakin, profesor și rector, a avut posibilitatea să le consulte pentru lucrarea *The Brutal Friendship*⁴, reiese că grație strînselor sale relații cu M. Antonescu, diplomatul italian era în măsură să cunoască planurile înaltului Comandament German (O.K.W.) privind frontul de est, planuri pe care germanii nu le comunicau decît arareori aliaților italieni. M. Antonescu știa din rapoartele atașatului militar român la Berlin, generalul Ion Gheorghe, că Hitler nu

intenționează încă să lanseze pe frontul de est o ofensivă de proporții (ca cele din anii 1941-1942), ci o „aminase” pentru 1944, cînd credea că va dispune de forțele necesare pentru a obține o victorie decisivă. Or, așa cum spusese M. Antonescu, „trebuie să avem în vedere că acest an va fi folosit de adversarii noștri și că factorul timp nu este cu siguranță de partea noastră”.

Reîntors la Roma, la 29 mai, Bova Scoppa este purtătorul unui memorandum despre atitudinea României. Înainte de a-l prezenta la Ministerul de externe, îl încredințează ministrului Curții regale, Pietro Acquarone, pentru ca suveranul să ia cunoștință de el. După ce îl citește, Victor Emmanuel se declară de acord cu cele relatate. „Dacă Mussolini nu se gîndește să iasă din război, atunci o va face regele însuși”, îi spune Acquarone lui Bova Scoppa, restituindu-i documentul. Apoi îl înștiințează că regele dorește ca memorandumul să-i fie înaintat cit mai curînd lui Mussolini.

La 5 iunie, diplomatul italian îl întîlnește la Ministerul de externe pe Ciano, care, după eliminarea sa din guvern, fusese numit ambasador pe lângă Sf. Scaun. „Din cauza ta și a primului tău memoriu — îi spune lui Bova Scoppa — m-au dat afară cu șuturi. Mussolini a simțit că eram de partea lui Antonescu, s-a enervat, nu mi-a iertat-o și, după cîteva zile, m-a lichidat”. Și adresîndu-i-se lui G. Bottai, care tocmai intrase în cameră: „Vino să-l ascuți pe acest țîcnit, care vrea să-i schimbe ideile altui țîcnit”.

După ce făcea o examinare lucidă a situației militare și prezenta vederile pesimiste ale ministrului român în privința șanselor de succes ale

¹⁻⁴ Magazin istoric, nr. 1-6/1974, 12/1984, 4-5/1980, 4/1976, 2/1985.

Germaniei, memorandumul conchidea că „este cea din urmă oră pentru o reîntoarcere la metodele politice. Ora aceasta este deci a Ducelui; el poate intra încă o dată în istorie printr-un „München al războiului”¹.

Deși la citirea memoriului, Mussolini s-a declarat de acord cu ideea că Hitler ar trebui constrins să privească realitatea în față, el a apreciat totuși că e „prea devreme pentru a lua o inițiativă diplomatică”. Și-a dat însă aprobarea pentru o vizită a lui Mihai Antonescu în Italia. Întâlnirea dintre cei doi a avut loc la 1 iulie la reședința lui Mussolini de la Rocca delle Caminate. M. Antonescu a repetat opiniile și argumentele transmise prin Bova Scoppa. Pe baza surselor italiene, F.W. Deakin prezintă astfel această parte a convorbirilor: „În ciuda pledoariei lui Antonescu, atât în timpul celor două întrevederi cât și în timpul prînzului, Mussolini nici nu a vrut să audă, necum să accepte, argumentul românesc că oricum Hitler nu va fi de acord, caz în care cele două țări ale lor [România și Italia — n.n.] ar trebui să caute o soluție proprie. El [Mussolini — n.n.] a lăsat totuși să se înțeleagă că, dacă Hitler nu-l va asculta, peste două luni va convoca o conferință, care să-i includă și pe neutri”. Ducele s-a făcut că nu pricepe aluziile lui Mihai Antonescu la „eventuale sondaje de pace pe lângă Aliații occidentali”. Părerea lui era că acum, după înfringerea trupelor italiene în Africa, nu era nici momentul potrivit și nici el în măsură să negocieze.

La despărțire, Mussolini i-a spus oaspetelui român: „Sper ca această întâlnire să aibă o semnificație istorică”. Se va fi gândit, desigur, că incapabil să câștige victorii pe cîmpul de luptă, va putea să găsească o compensație într-o

acțiune care să redea „dimensiunile” considerate de el ca „meritorii staturii sale politice. Dacă va fi întreținut astfel de speranțe, ele aveau să se năruie foarte curînd: la 10 iulie, forțele anglo-americane debarcau în Sicilia².

Părerea țăranilor din Sicilia

În acest răstimp, Führerul supraveghează atent aliatul italian. Îndată după pierderea Tunisului, Direcția operații a O.K.W. elaborase un document în care se analiza eventualitatea ieșirii Italiei din război. Preocupat de apărarea a ceea ce numea cu emfază „Fortăreața Europa” (teritoriile de pe continent ocupate sau controlate de Axă), Hitler, după cum arată generalul Walter Warlimont, unul din colaboratorii cei mai activi ai O.K.W.-ului, era gata „să subordoneze interesele tuturor celorlalte teatre de război, inclusiv ale celui de est, exigențelor celui mediteranean”. Alarmat de perspectiva de a vedea inamicul punînd piciorul în Italia, Hitler cerea înaltului comandament al armatei de uscat (O.K.H.) să fie gata în orice moment să transfere șase divizii blindate de pe frontul de est în sud. O.K.W. a întocmit un plan („Alaric”) privind măsurile de luat în cazul unei defecțiuni a Italiei și un altul („Konstantin”) pentru a face față noii situații din Balcani, creată de această defecțiune. Hotărît să păstreze în cel mai desăvîrșit secret aceste operații, Hitler a interzis orice redactare în scris a instrucțiunilor ce vor trebui urmate și a refuzat să-și pună semnătura pe cele două directive: „De data asta o să fim fanatic de grijulii cu fiecare bucată de hîrtie”, a decis el.

Ceea ce i se părea grav lui Hitler era deteriorarea situației lui Mussolini: „Ducele — spunea el la 20 mai — a făcut ordine în garda fascistă din jurul lui, dar adevărată putere este în mîinile altora. În plus

nu se poate bizui pe el însuși în problemele militare și trebuie să se sprijine pe generali ostili sau incompetenți”.

Bănuielele și temerile sale se agravează la auzul impresiilor culese de trimisul său special (Sonderführer) C.A. von Neurath. Ceea ce îl izbise pe acesta din urmă era frecvența a două formule utilizate de italieni: „cînd o să se termine războiul” și „niciodată nu poți ști ce o să se întîmple”. „E clar că trupele germane — îi spunea von Neurath lui Hitler — au devenit foarte nepopulare în Sicilia. Explicația e simplă: sicilienii consideră că noi le-am adus războiul pe teritoriul țării și că le-am hăpăit cam tot ce aveau. Acum sîntem motivul sosirii englezilor, ceea ce totuși — și țin să subliniez acest lucru — îi place țăranului sicilian; el crede că asta înseamnă sfîrșitul necazurilor sale. E un mod de a gîndi lesne de înțeles la un simplu țăran. El nu vede decît pînă în virful nasului și susține întotdeauna ceea ce face viața mai bună în cel mai scurt timp posibil. Odată englezii sosiți, gata cu războiul. Asta e opinia generală în sudul Italiei. Dacă vin englezii, povestea se va termina mai repede decît dacă rămîn germanii, care le îngreunează viața”.

Hitler: „Ce fac oficialitățile italiene în această privință?”

Von Neurath: „Mein Führer, după cîte știu, prefectul și ceilalți funcționari, care mai sînt pe ici pe colo, vîd și aud; dar nu fac mare lucru. Le-am atras atenția în diverse ocazii și i-am întrebat: „Cînd un soldat german este tratat ca un dușman și înjurat pe față, în stradă, ceea ce se întîmplă foarte des, mai ales în Sicilia, ce faceți? Nu puteți permite ca astfel de lucruri să continue la nesfîrșit”. Răspunsul a fost invariabil același: „Ce să facem? Asta-i opinia publică! Asta-s oamenii și voi sînteți de vină că nu v-ați făcut simpatizați. Colo le-ați rechiționat vitele, dincolo „le-ați mîncat toți puii”. Am răspuns: „Nu sîntem aici pentru distracție, ci pentru că

¹ În 1938, Mussolini sugerase Conferința de la München care, după cum se știe, „soluționase” criza de clanșată de pretenție, lui Hitler asupra regiunii sudete prin sacrificarea Cehoslovaciei (Magazin istoric, nr. 9/1973).

² Magazin istoric, nr. 1/1968, 4/1970, 3/1975, 4/1976.

ne aflăm în plin război!» Însă ei găseau tot felul de scuze: «N-avem ce face. Soldații germani îi injură și ei pe soldații italieni». După părerea mea, ar trebui luate măsuri foarte severe de către autorități; ar trebui să le dea cîteva lecții pe care să le țină minte. Mai multe decît s-au dat pînă acum».

Hitler: „N-or să facă nimic!”

În cursul discuției — a cărei stenogramă s-a păstrat — Hitler se dezlănțuie împotriva tuturor „păcatelor” făptuite de aliatul italian, încă din 1939.

Hitler: „.... Acum înțeleg: anumite cercuri din acea țară au sabotat consecvent războiul de la bun început. Chiar de la început! Mai întîi a fost sabotajul din 1939. Prin manevrele lor, acești oameni au reușit să împiedice intrarea Italiei în război. Dacă Italia ar fi declarat atunci măcar că este alături de Germania, așa cum tratatele o obligau să o facă, războiul nu ar fi izbucnit; nu ar fi început nici englezii, nici francezii. Căci așa s-a întîmplat cu englezii: două ore după ce Italia a hotărît că nu va intra în război — decizia a fost transmisă la Londra — și Anglia a semnat în grabă tratatul cu polonezii¹. El nu fusese semnat pînă atunci... Același lucru s-a repetat și mai tîrziu. Fiecare document pe care îl trimiteam Ducei era imediat transmis în Anglia. Așa că puneam în ele strict ceea ce voiam să se știe la Londra. Asta era calea cea mai sigură prin care ceva ajungea repede în Anglia”.

Von Neurath: „Acest sistem de trafic cu Anglia continuă încă. Alaltăieri noapte, în tren, comandanții de submarine de la Spezia mi-au spus că au dovada sigură că vasul de luptă «Vittorio Veneto»

Aliații debarcă în Sicilia...

...întîmpinați cu lacrimi de bucurie de locuitorii din Palermo, care văd în sosirea lor încă un pas spre sfîrșitul războiului

¹ Pactul de asistență mutuală, încheiat la 24 august 1939 între Marea Britanie și Polonia.

este în comunicație cu Malta¹, în fiecare dimineață, de la opt la zece. Când un ofițer german a vrut să arunce o privire pe acolo și și-a dat seama de ce se întâmplă, a fost imediat arestat de către autoritățile italiene, sub acuzația de spionaj, pentru că își dăduseră seama că el descoperise adevărul. E o întîmplare absolut sigură².

„Trebuie să stăm la pîndă”

La un moment dat, intervine în discuție feldmareșalul Erwin Rommel, cunoscut pentru ostilitatea sa față de italieni.

Rommel: „Ar fi posibil, mein Führer, ca italienii să trimită mai multe trupe în Sicilia și să o mențină fără ajutorul nostru?”

Hitler: „Desigur, orice este posibil; problema este dacă ei chiar *doresc* să o apere. Dacă ei doresc cu adevărat să o apere, atunci totul este posibil. Ceea ce mă îngrijorează nu este că ea [Sicilia — n.n.] nu poate fi apărată — pentru că, dacă se vrea cu hotărîre acest lucru, ea poate fi apărată fără doar și poate — noi am putea imediat să mai trimitem trupe; ceea ce mă îngrijorează este însă că acești oameni nu vor să o apere. Ducele poate avea cele mai bune intenții, dar este sabotat. Am citit discursul lui Bastianini. Este un discurs pur și simplu murdar, nici o îndoială în această privință. Nu știu dacă ați citit acest discurs!”

Keitel²: „Nu, nu l-am citit; am văzut numai o notiță în care se menționa că a vorbit”.

Hitler: „Era o telegramă. O am aici. În mare, conținutul discursului era: Italia și Germania luptă pentru o cauză dreaptă etc. și ceilalți pentru una nedreaptă; capitularea necondiționată ar fi intoleran-

bilă pentru italieni — ceva de genul ăsta — și Italia se va stringe în jurul regelui ei și-și va apăra armata și regele. La cuvîntul «rege» au fost aplauze ostentative în Senat din partea unor persoane. Tocmai acum. În general un discurs murdar, un foarte murdar discurs și care, pur și simplu, îmi întărește sentimentul că în orice moment poate avea loc o criză în direcțiile pe care le-am discutat. Lohr³, va trebui să vă gîndiți la obiectivele dv. și la măsurile ce vor fi necesare din acest punct de vedere...”

Concluzia lui Hitler în privința atitudinii de adoptat față de Italia era următoarea: „Trebuie să stăm la pîndă, întocmai ca un păianjen în tlocul lui. Slavă Domnului, am avut întotdeauna un nas foarte fin, astfel că am putut, în general, să miros lucrurile, înainte ca ele să se întîmple”.

Mai alarmantă decît criza politică a regimului fascist era pentru Hitler atitudinea lui Mussolini însuși. La începutul lui mai, feldmareșalul Albert Kesselring crezuse că-i dă o veste bună Duceului, informîndu-l că alte trei divizii germane aveau să sosească în Italia. Răspunsul lui Mussolini căzuse ca o lamă de gilotină. Ducele declarase că aceste divizii nu puteau modifica în nici un fel situația. Nu avea nevoie de oameni, ci de blindate și de tunuri antiaeriene. Atitudinea Duceului părea să exprime intenția ascunsă a unei dezangajări față de Reich, cu atît mai lesne de realizat cu cît efectivele germane erau mai puțin numeroase în Italia și cu cît armata italiană era mai bine echipată. La 12 mai, Mussolini refuzase — de astă dată explicit — primirea în țară a două noi divizii germane. În scrisoarea trimisă în aceeași zi lui Hitler, el cerea livrarea a 300 tunuri, 50 baterii antiaeriene, 50 escadrile de avioane de vînătoare (cifrele fuseseră amplificate ulterior de Statul major italian). Reichul nu dispunea de ase-

menea cantități livrabile de arme, astfel că cererile au rămas fără răspuns. În schimb, șapte divizii germane — slab echipate și instruite — soseau în Italia.

Mussolini avusese dreptate: cele șapte divizii nu mai puteau schimba nimic. La 11-12 iunie, insulele italiene Pantelleria și Lampedusa sînt ocupate de forțele anglo-americane, fără să întîmpine vreo rezistență serioasă din partea apărătorilor italieni. În sfîrșit, la 10 iulie, aliații occidentali debarcă în Sicilia. Baza navală italiană de la Augustin nu deschide focul, ci se autodistruge. Hitler, spumegă. Atașatul militar german în Italia, generalul Enno von Rintelen, comunică în termeni duri indignarea aliatului german. Pe măsura deteriorării situației militare în Sicilia, mesajele și apelurile mussoliniene la forurile germane se înmulțesc. Hitler nu vrea însă să-și riste trupele pentru italienii care nu manifestă în nici un fel voința de a lupta. La 13 iulie, el trimite Duceului un mesaj redactat în termeni reci. Menționează „rapida și neașteptată încetare a rezistenței din partea forțelor apărării de coastă, care... în unul dintre cele mai importante sectoare nici măcar nu au acceptat lupta”.

La O.K.W., furia împotriva aliaților italieni atinge cotele cele mai înalte. La 15 iulie, generalul Alfred Jodl îi prezintă lui Hitler un memorandum, în care cere „o curățenie generală în Italia”, eliminarea actualei conduceri militare și arestarea tuturor persoanelor ostile Reichului. Amiralul Doenitz și feldmareșalul Rommel, chemați pentru consultări, exprimă opinii similare, cel din urmă fiind deosebit de aspru în opiniile sale față de italieni. Hitler rămîne perplex: „Trebuie să existe totuși cîțiva oameni cumsecade în Italia, n-au putut deveni răi toți dintr-o dată”. Parcă pentru a se convinge de acest fapt, Hitler se decide să aibă o convorbire cu Mussolini.

(Va urma)

¹ Aflată sub administrație britanică și, în timpul celui de-al doilea război mondial, una din cele mai puternice baze aero-navale ale aliaților.

² Wilhelm Keitel, general-colonel, șeful Wehrmachtului din 1937.

³ Alexander Lohr, general-colonel, comandantul trupelor germane din Peninsula Balcanică

Din nou despre vinătoarea de vrăjitoare

RUGURILE DIN DANEMARCA MEDIEVALĂ

INGA DAHLSGARD

Mai susceptibilă de a fi bănuită de vrăjitorie decât bărbatul, pindită de societate pentru a fi arătată cu degetul și pedepsită la cea mai mică abatere de la niște reguli absurde, avînd statutul juridic al unei minore, de la naștere pînă la adînci bătrîneți, și primind o educație dintre cele mai superficiale, aceasta era condiția femeii în vechea Danemarcă și, în general, în toate țările lumii în acea perioadă. O condiție care a înregistrat un salt uriaș în secolul XX, îndeosebi în ultimele decenii. Măsurile adoptate pentru acordarea unor depline drepturi de egalitate cu bărbații, pentru ocrotirea familiei, respectul acordat de societate femeii ca soție, mamă și om al muncii, pun și mai puternic în evidență drumul — adeseori tragic, de-a lungul istoriei — străbătut pentru obținerea unui statut demn de importanțul aport pe care femeile îl dau progresului societății umane.

Ziarista daneză Inga Dahlsgard și-a dedicat o

bună parte din viață cercetării problemelor legate de emanciparea semenelor ei. Rodul acestui munci s-a concretizat într-o serie de studii, articole și lucrări. La acestea s-a adăugat, din 1949, o emisiune la Radio-Copenhaga, intitulată „Ora femeii”, datorită căreia, în scurtă vreme, militanta Inga Dahlsgard a devenit una dintre cele mai prestigioase voci ale lumii culturale daneze. Articolul din paginile următoare, publicat într-o formă prescurtată cu titlul și subtitlurile noastre, a apărut în numărul special al revistei UNESCO, Cultures, număr consacrat problemelor privind trecutul și viitorul femeilor în lume. Articolul dezvoltă, între altele, practicile mistice cărora le-au căzut victime milioane de ființe nevinovate, îndeosebi femei, temă despre care revista noastră a mai scris în câteva rânduri (Magazin istoric, nr. 6/1969, 3 și 11/1982).

A.M.Ș.

Triumful mișcării anticatolice stîrnită de Martin Luther¹ (Reforma) în nordul Europei a determinat o serie de modificări în concepțiile oamenilor, inclusiv în cele privind deosebirile dintre bărbați și femei. Invocînd textul Scripturii, Luther justifica totuși superioritatea bărbatului. Pentru Luther, misiunea femeii era să-și îngrijească soțul și să se dovedească îngăduitoare. Dacă natura îi dăruise femeii coapse atît de

mari, era pentru ca ea să dea naștere la copii, să stea liniștită acasă și să se ocupe de gospodărie. Bărbatul îi revenea responsabilitatea să-și îndrume nevasta; ea nu era pregătită nici fizic, nici intelectual s-o facă singură.

O vorbă aruncată în vînt

În același timp, atitudinile față de comportarea soților și soțiilor — pînă atunci relativ tolerante — s-au înăsprit. Adulterul era considerat ca

tiînd opera Diavolului și pedepsit ca atare. Astfel, printr-o ordonanță emisă la Copenhaga, regele Christian III (1534-1559) hotăra nici mai mult nici mai puțin decît ca soțului care „păcătuiase” să i se taie capul, iar femeia adulteră să fie legată de mîini și de picioare, băgată într-un sac și înecată. Mamele care zămisliseră copii fără a fi căsătorite trebuiau să fie biciuite în piața publică și apoi alungate din așezarea respectivă. Nevinovații copii ilegiti erau excomunicați de

¹ Magazin istoric, nr. 2/1976, 11/1983.

Biserică și disprețuiri de societate. Oprobriul față de femeia păcătoasă s-a menținut pînă în secolul nostru, în timp ce, treptat, aceeași vină comisă de un bărbat nu a mai fost considerată nici pe departe atît de gravă.

Scurt timp după Reformă au început procesele de vrăjitorie. Cum Diavolul era sursa oricărui rău, se credea cu toată convingerea că îndeosebi femeile erau sortite să-î cadă în gheare. Zelul reformatorilor recent convertiți a provocat o recrudescență a ideilor despre Satana și puterea lui. După Bula papală emisă în 1484, de Inocențiu VIII, vinătoarea de vrăjitoare a început să bintuie în toată Europa.

Primele victime din Danemarca au fost două femei arse pe rug în 1540, în insula Mon. Episcopul de Sjaelland, unul din principalii instigatori, își sfătuia enoriașii să demaște vrăjitorul sau vrăjitoarea care s-ar fi ascuns printre ei. Astfel un nefericit concurs de împrejurări, o vorbă aruncată în vînt sau birfeliile tîrgului puteau să ducă la condamnarea unor oameni nevinovați. În decursul proceselor, cînd se încearca obținerea mărturisirii prin tortură, se întîmpla adesea ca acuzații să cedeze și să facă „declarații complete” numai pentru a scăpa de chinuri. Așa se explică execuțiile în masă, ca cea de la Als, cînd au fost arse de viu cincizeci și două de vrăjitoare.

În Danemarca au fost arși oameni pentru vrăjitorie timp de un secol și jumătate. Și nu numai femeile erau pedepsite astfel. Au existat și bărbați acuzați că, ajutați de Diavol, au făcut vrăji vecinului ca să se îmbolnăvească, că au deocheat vite sau că sînt adepți ai lui Satana.

Deoarece se dovedise că de prea multe ori fuseseră trimiși pe rug oameni nevinovați, autoritățile civile au intervenit cu o serie de reglementări care încercau să frîneze abuzurile. Astfel, prin 1680, un moșier din Djursland pornise la o energică

vinătoare de vrăjitoare care a dus la condamnarea mai multor femei. Chemat în fața unui tribunal, călăul a fost somat să declare dacă obținuse mărturisirea condamnatelor prin tortură, adică turbindu-le pucoasă încinsă pe piept sau trăgîndu-le pe roată. El a recunoscut că folosise „proba apeli” suspecta era legată de mîini și de picioare și aruncată în apă. Dacă se scufunda era vinovată, dacă plutea era nevinovată. În urma anchetei, s-a decis ca nici o presupusă vrăjitoare să nu mai fie condamnată înaintea examinării cazului de către Curtea supremă.

În Danemarca la sfîrșitul secolului XVI: nobili...

Cu toate acestea, o adevărată cotitură în practica proceselor de vrăjitorie s-a produs prin 1690 și a fost declanșată de episodul de la Thisted. De cîtuva timp, o fată suferea de o boală ciudată. Medicii, neputincioși, au dat vina pe Diavol. Mai mulți preoți au încercat să-i alunge duhurile rele din trup, dar, după cîțiva ani, starea ei se agravase și, în plus, alte fete din sat începuseră să prezinte simptome asemănătoare. Aduse în biserică, în timp ce se spuneau rugăciuni și se cîntau imnuri pentru salvarea lor, fetele s-au comportat cel puțin extravagant față de ceilalți credincioși. Slujbele nu l-au impresionat cîtuși de puțin pe Diavol și numărul bolnavelor a continuat să crească. Pînă la urmă, sătenii au identificat și acuzat vrăjitoarea care pro-

vocase ceea ce părea a fi o adevărată epidemie: moartea ei părea neîndoleinică.

O lege născută moartă

Atunci a intervenit episcopul de Alborg. Acesta a numit o comisie care, în urma cercetărilor, a stabilit că așa-zisele posedate erau niște impostoare. Pe unele le-a condamnat să li se taie capul, a disculpat presupusa vrăjitoare acuzată de magie, iar preotul ce fusese amestecat în afacere a fost răsposit. Cazul a ajuns în fața Curții supreme, care a pronunțat sentințe mai moderate, revocînd, îndeosebi, pedeapsa capitală; unii dintre judecători au considerat chiar că la originea întregii povești fusese într-adevăr o boală. Din acel moment, tribunalele nu au mai vrut să ia în seamă zvonurile despre posedate și, treptat, procedurile privind vrăjitoria au dispărut. Ceea ce nu i-a împiedicat pe țărani să creadă în continuare în vrăji și să-și facă singuri „dreptate”. În 1937 a fost formulată ultima acuzație de vrăjitorie împotriva unei femei.

O altă consecință a Reformei a fost închiderea unui mare număr de mănăstiri, provocată de pledoariile asidue ale lui Martin Luther în favoarea căsătoriei. Familiile nobile au fost foarte nemulțumite că nu mai puteau scăpa de fetele lor nemăritate, trimițîndu-le ca altădată la mănăstire unde ar fi găsit un adăpost. Într-adevăr, interesele lor le dictau să nu-și fărîmîteze averea și, de multe ori, chiar familia se gîndea cu teamă la măritişul progeneriilor, mai ales atunci cînd „alesul” era sărac și de rang social inferior. Astfel, în 1574, a apărut o lege care obliga ca o femeie nobilă căsătorită cu un om de rînd să-și vîndă imediat pămînturile unei persoane cu titlu de noblete. Pentru a soluționa problema spinoasă a fetelor bătrîne, cărora nu li se găsea un rost, au fost înființate cămine lutheraniene. Cu aceasta se re-

zolvă cheștiunea averii, căci, odata intrată între zidurile unui cămin de bătrîne, femeia nu mai avea drept la moștenire. Tot Reforma a generat o practică foarte specială în numirea clericilor: dintre candidații pentru o parohie era preferat cel care se căsătorea cu văduva predecesorului său. În 1683, regele Christian V (1646-1699) a proclamat o lege care anula și înlocuia vechile coduri juridice provinciale. Conform noii legi, toate femeile aveau, din punct de vedere juridic, statut de minore. Totuși, văduvele se bucurau de majoratul legal, cu condiția să aibă un tutore care să le sfătuiască și să semneze împreună cu ele diversele documente. Căsătorite sau nu, femeile erau minore. Dar, în timp ce o femeie căsătorită păstra obligatoriu acest statut, o femeie necăsătorită care avea, de exemplu, o fermă sau un capital de comerț și un tutore putea fi considerată o „minoră emancipată” sau chiar, în cazuri excepționale, să atingă deplinul majorat.

În ceea ce privește drepturile de succesiune, această lege daneză acorda bărbatului o parte dublă din moștenire față de o femeie având același grad de rudenie cu defunctul. Condiția femeii măritate a devenit și mai precară atunci când i-a fost luat dreptul de a stăpîni singură pămînturile moștenite și de a dispune de ele. Acestea au devenit obligatoriu o parte a bunurilor comune ale soților, bunuri de care dispunea însă numai bărbatul.

Către sfîrșitul secolului XVIII, oficialitățile Danemarcei au găsit de cuviință că era necesar să se ocupe de felul în care se îmbrăcau oamenii. În 1783 s-au dat dispoziții amănunțite în această privință, mai întîi pentru locuitorii de la oraș și, ceva mai tîrziu, și pentru cei de la sate. Printre altele, orașencilor li se interzicea să poarte veșminte din catifea, brocat cu fir de aur sau de argint și dantele de import. Mătasea era permisă, dar slujnicele nu

aveau dreptul decît la o pelearină și o fustă neagră din acest material. De asemenea, femeilor le era interzis să aibă o coafură care să fi costat mai mult de nouă mărci și să poarte cercei. Cît despre săteni, acestora li s-a dat dispoziția strictă de a nu face...

...marinar și țărancă

În p. 57: grup de femei daneze. Detaliu dintr-un basoreliev aflat în Catedrala din Odense

exces de lux! Țăranii nu aveau voie să poarte decît haine făcute artizanal, din pînză grosolană de casă, țesută dintr-un fir de lînă combinat cu in.

Scoli pentru papagali

Cu ocazia confirmării (o sîrbătoare religioasă pentru adolescenți), părinții își îmbrăcau copiii cît mai frumos. Guvernul a decis să intervină și în 1784, s-a hotărît că, în astfel de ocazii, o fată avea voie să poarte doar o rochie din tafta albă sau neagră, din pînză de in sau stofă de lînă. Podoabele din pîr și de pe rochie se reduceau la panglici roșii și albe, iar gîtul trebuia acoperit cu o eșarfă albă. Dacă oamenii simpli erau nevoiți să respecte toate aceste reglementări, doamnele de la Curte se înzorzonau cu catifele, pene, bijuterii și dantele, sfîdînd, pur și simplu, hotărîrile. Și ce lege le-ar fi putut obliga pe doamnele de rang înalt (prin naștere sau căsătorie) să se îmbrace modest? Era o lege născută moartă.

Ca în mai toate țările Euro-

pei, educația copiilor se făcea în școli dependente de biserici. Nevoia creșterii capacității de apărare l-a determinat pe regele Frederic IV (1699-1730) să fondeze, pe domeniile Coroanei, 240 școli cu caracter militar. În 1739, o ordonanță regală a impus înființarea de școli în toată Danemarca și a instituit învățămîntul obligatoriu. Cu toate că hotărîrea a întîmpinat împotrivirea clericilor și a proprietarilor de pămînt, școlile au început să funcționeze. Unele dintre aceste școli ofereau elevilor, pe lîngă instruirea gratuită, mîncare și îmbrăcăminte. Dar ce se învăța în aceste școli?

Băieții învățau Catehismul și Biblia, să scrie, să numere și să socotească. Fetele se deprindeau să coasă și să toarcă, dar, de asemenea, trebuiau să cunoască Catehismul și să poată răspunde la întrebări despre cuprinsul Bibliei. Dacă nu știau lecția, ca pedeapsă... li se interzicea lucrul de mînă! Fetele și băieții erau ținuți cît mai separați și nu aveau voie să se joace împreună în recreații. În mod paradoxal însă, pregătirea pentru confirmare se făcea în comun.

Către sfîrșitul sec. XVIII, diverse asociații filantropice sau de alt fel au fondat mici „academii” particulare rezervate exclusiv fetelor. În 1801 existau, numai în Copenhaga, 25 astfel de „academii”. Teoretic, sub influența secolului luminilor, acestea ar fi trebuit să ofere o educație completă. Practic, nu se studia nimic serios, în fruntea disciplinelor predate figurînd artele de agrement tipic feminine, precum dansul, cîntatul la pian și confecționarea buchetelor. Programele prevedeau învățarea a trei limbi străine. Dar profesorii sau profesorele care le predau nu aveau totdeauna competența necesară. Criticile adresate multora dintre aceste școli erau deseori aspre. Pe bună dreptate erau denumite „școli pentru papagali”

În românește de
Ioana CÂNDEA

la Biblioteca Batthyaneum

IACOB MĂRZA,

Cărturar ilustru al poporului român, stolnicul Constantin Cantacuzino a fost, totodată, un pasionat adunător de cărți. Lucrările procurate de el au alcătuit una din cele mai complexe și bogate biblioteci ale vremii în țările române. Viața zbuciumată a cărturarului, sfârșitul său tragic, în împrejurările încetării domniilor pămîntene în 1716, ca și vitregia vremurilor ce au urmat, au făcut ca inestimabilul fond de cărți adunat de stolnic să se risipească. Stăruitoare cercetări efectuate timp de un secol și, cu deosebire, în ultimii ani de Virgil Cândea, C. Dima-Drăgan, Mario Ruffini ș.a., au semnalat numeroase cărți ce au aparținut cîndva marelui om politic, istoric și gânditor care a fost Constantin Cantacuzino, oferindu-ne imaginea unui spirit intelectual cum puține erau în vremea aceea în întreaga Europă. Astăzi, aproape toate cărțile ce i-au aparținut au fost strîse la un loc, la Biblioteca Academiei. Spunem aproape, deoarece o parte din lucrări s-au pierdut ireparabil. Există încă speranța ca biblioteci și fonduri arhivistice din țară și de peste hotare să mai adăpostească volume care, odinioară, au stat la îndemîna lui Constantin Cantacuzino. Descoperirea relativ recentă de către Eugen Pavel a lucrării lui Thomas D'Aquino, Comentarii în octo libros Politicorum Aristotelis, Paris, 1645, cu autograful stolnicului, în biblioteca mănăstirii franciscane din Hunedoara, unde se păstra din 1716, rămîne un convingător exemplu.

Mai puțin cunoscut de către iubitorii culturii românești vechi este faptul că în fondul de carte de la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia se găsește un volum cu autograful „Ex libris Constantini Cantacuzeni”. Este vorba de opera renumitului geograf german, Philippus Cluverius, Introductio in universam geographiam tam veterem, quam novam, Amstelodami, apud Gulielmum Gulielmi, 1683 (introducere în Geografia universală, veche și nouă, Amsterdam, Gulielmus Gulielmi, 1683), care a fost folosită de stolnic, între altele, la alcătuirea Istoriei Țării Românești, după cum au demonstrat V. Cândea și C. Dima-Drăgan.

Întrebarea, care ne-am pus-o de atîtea ori, nu ne ocolește nici acum. Cum a intrat tratatul lui Cluverius în fondul de carte de la Alba Iulia? Se pot face doar supoziții. Să fi intrat cartea stolnicului într-o colecție vieneză, de unde ulterior a ajuns la Alba Iulia, împreună cu colecția de carte a cardinalului Christophor Migazzi, cumpărată în 1780? Să fi făcut parte din fondul unei biblioteci de ordin călugăresc, desființată în urma decretelor împăratului Iosif II? Multe din aceste biblioteci, preluate de contele Ignatius Batthyani, au fost încorporate bibliotecii de la Alba Iulia. Sînt întrebări la care, cel puțin în acest stadiu al cunoașterii, nu se poate răspunde.

Cert este că în primele decenii ale sec. XIX, lucrarea respectivă exista de-acum în colecția din Alba Iulia, deoarece apare menționată în perioada amintită într-un catalog manuscris al bibliotecii (Conscriptio Bibliothecae Instituti Batthyani facta anno 1824, I, p. 307).

Indiferent de calea și momentul în care volumul de geografie universală al lui Cluverius, care păstrează autograful stolnicului a intrat în Biblioteca Batthyaneum, important este că, după mai multe decenii, lucrarea a fost regăsită. Ea este integrată circuitului științific intern, într-un moment în care bibliotecii lui Constantin Cantacuzino — focar de cultură și civilizație umanistică europeană — reintră în atenția specialiștilor și iubitorilor istoriei naționale.

Mormintul

Anei Ipătescu

Cînd am publicat, în 1975, la Editura militară, monografia despre Ana Ipătescu, m-am străduit în primul rînd să dovedesc, pe bază de documente, că ea nu a fost numai eroina unei zile, cum era indeobște prezentată — a celui memorabil 19 iunie 1848, cînd în fruntea multimilor bucu-reștene a eliberat guvernul revoluționar, arestat de coloneii Solomon și Odobescu — ci că activitatea ei revoluționară a marcat momente semnificative atît înainte, cît și după 1848. Investi-gația a lăsat însă și anumite ele-mente neclarificate. De pildă, în actul de deces, descoperit de istoricul G.T. Ionescu, se arată do-riința eroinei de a fi înmormîntată la „Monastirea Pasărea”. N-am știut multă vreme dacă vrerea i-a fost împlinită, mai ales că soțul ei, Nicolae, fusese înhumat la Belu, în 1868. O investigație la Pasărea a elucidat definitiv pro-blema. Un registru, pe a cărui copertă era scris: „Această Kon-dică să fie bine păstrată, că e de Mare trebuință; care păstrează într-însa pisania răposăților din 1850 mai bine” (am respectat în-tocmai ortografia și punctuația; cuprinde următoarea consem-nare din anul 1875: „Martie 15. Au răposat roaba lui Dumnezeu Ana Ipătescu”).

Eroina fusese deci înmormîn-tată în cimitirul de la Pasărea. Dar unde? Mi s-a arătat o cruce mare, neagră, fără nici o inscrip-ție, despre care tradiția spune că se află la capătul mormintului ei. Lîngă această cruce înaltă, maica Filofteia Căpriță a desco-perit, în pămînt, un fragment dintr-o cruce mai veche, albă, pe care numele „Ana” este vizibil in-scris. După toate probabilitățile, monumentul cel vechi s-a năruit, poate la vreun cutremur, pe la începutul secolului, iar pe cel nou nu s-a mai cioplit o altă in-scripție.

I. M. ȘTEFAN

Cronică din sec. XVIII

În nr. 10/1983, revista *Magazin istoric* a publicat câteva extrase referitoare la români dintr-o cronică bulgărească din sec. XVIII, aflată la Budapesta. În lucrarea respectivă — redactată de călugări franciscani de origine bulgară — se fac referiri și la orașul Deva, din Transilvania, „care face parte din Dacia”.

Cred că nu e lipsit de interes să amintesc faptul că și la Deva exista (am cercetat-o în 1939) o cronică franciscană, începută în 1764 și care cuprindea interesante relatări referitoare la români, aproape identice cu cele din manuscrisul bulgăresc aflat la Budapesta. Astfel, în capitolele I-III se fac referiri la Transilvania „pars Daciae”, la orașul Deva, al cărui nume ar proveni de la cel al lui Decebal. Sînt amintite, de asemenea, luptele dărilor cu romanii și tragicul sfîrșit al regelui Decebal.

O altă informație interesantă din cronică se referă la comunitatea armenilor din Deva. În 1766, doi frați negustori armeni au zidit în piața Devei o bisericuță. Între aceștia și mănăstirea franciscană din Deva s-a încheiat o convenție în care una din clauze prevedea ca predica în această bisericuță armeană să se țină și în limba românească („Valachica” în textul cronicii) care era, deci, vorbită curent de comunitatea armeană.

În cronică pe care am consultat-o — și despre care nu mai dețin alte informații privind locul ei actual de pă-

strare — sînt menționate și izvoarele folosite la redactarea ei, printre care *Topographia Magni regni Hungariae*, de Mihael Bombardius, Viena 1718, *Imago antiquae Hungariae*, de Samuel Timon, Cassovia (Kosice), 1733, *Nova Dacia*, de Francisc Fasching, Cluj 1743.

Prof. Victor OPRISIU,
Deva

N.R. Data fiind importanța acestui manuscris, redacția apelează la cititorii care dețin date suplimentare despre el să ne informeze spre a-l putea supune unei investigații mai atente și a-l introduce în circuitul științific.

Un voievod necunoscut?

În istoriografia română (d.ex. *Istoria României în date*, București, 1971) se consideră că Nicolae Gereghe (sau Geregen) a fost voievod al Transilvaniei în trei rînduri și anume: prima dată de la 3 iunie 1263 pînă în 1270, a doua oară din septembrie 1272 pînă la 29 mai 1273, iar a treia oară de la 7 iunie 1273 pînă la 24 septembrie 1274.

Dacă cercetăm însă cu atenție actele emise în cancelaria coroanei maghiare (publicate în *Documente privind istoria României, veacul XIII. C. Transilvania*, vol. II, București, 1952, respectiv *Crestomație pentru studiul statului și dreptului R.P.R.*, vol. II, București, 1958) vom constata următoarele:

La 17 noiembrie 1270, regele Ștefan recompensează cu patru moșii pe „Nicolae, fiul lui Mauriciu, pentru serviciile sale credincioase”.

În 1271, Toma, fiul lui Pancrațiu „a chemat în judecată și pe voievodul Nicolae

pentru hotarele pămînturilor sale, anume Tileagd și Săbolclu...”.

La 23 februarie 1274, Ladislau IV recompensează și el pe „credinciosul și iubitul nostru Nicolae, Voievodul Transilvaniei și comite de Solnoc, fiul magistrului Mauriciu”.

În actul emis în 1278, în al șaptelea an de domnie a lui Ladislau IV, apare Gregen fiul lui Pavel, precum și mențiunea „am poruncit ca acei Gregen să fie pedepsit cu moartea pentru prădăciunile sale”.

La 1 septembrie 1278, același rege amintea de „comitele Pavel și de fiii acestuia, anume Nicolae voievodul, precum și de comitele Ștefan și Gregen.”

Într-un document din 30 ianuarie 1279 citim: „...Toma de Kany — mergînd pe urmele necredincioșilor noștri, mai întîi pe ale voievodului Nicolae, fiul lui Pavel, iar apoi pe ale lui Gregen, frațele acestuia...”

Constatăm astfel că în perioada 1272-1274 au fost doi voievozi cu numele de Nicolae, anume Nicolae fiul lui Pavel sau Nicolae Gereghe, care s-a revoltat împotriva lui Ladislau IV, și Nicolae fiul lui Mauriciu, care a rămas necunoscut cititorilor români și care era recompensat la 23 februarie 1274, cînd ocupa și funcția de voievod al Transilvaniei. În consecință, Nicolae Gereghe a fost voievod al Ardealului de două ori, iar Nicolae fiul lui Mauriciu trebuie inclus în lista voievozilor Transilvaniei, fie pentru perioada septembrie 1272-30 martie 1273, ceea ce este puțin probabil, fie pentru intervalul 7 iunie 1273-24 septembrie 1274, cînd a fost recompensat.

Ion DULAMĂ,
Rîmniciu Vilcea

DIN AUGUST 1944

GRIGORE V. PALADE, din Oravița. În numerele revistei din anul 1984, am văzut ca ați publicat mai multe fotografii din timpul luptelor insurecționale din august 1944. Și tatăl meu (1903-1980) a participat, cu gradul de maior, la bătăliile din august 1944 de pe Valea Prahovei, luptând apoi pentru alungarea hitleriștilor din țară. De la el au rămas mai multe fotografii din acea perioadă. Alăturat, vă trimit una (pe care o reproducem — n.n.) făcută la un post de luptă din zona Baicoi-Cimpina.

MUZEU

ATTILA BÜCHLER, profesor, din Deta, jud. Timiș, ne relatează despre activitatea unui mic muzeu din orașul Deta. Înființat în 1970, prin contribuția prof. Dani Béla și cu sprijinul organelor locale, muzeul reunește exponate semnificative privind trecutul localității a cărei primă atestare documentară este de la începutul sec. XIV.

Cu prilejul celei de a 40-a aniversări a revoluției din august 1944, s-a amenajat în muzeu — ne scrie ctitulor nostru — un colț memorial închinat eroinei Elena Ghinescu, telefonistă, care i-a ajutat pe soldații români în luptele din toamna lui 1944 pentru eliberarea orașului de trupele hitleriste invadatoare.

O PARCELĂ DE PĂMÎNT ÎN NORMANDIA

PETRE PAULESCU, din București. Am citit în nr. 3-5/1984 ale revistei relatarea istorică despre Overlord, cea mai mare operație de debarcare din istorie, de la care s-au împlinit, în iunie 1984, 40 ani. Vă trimit, în completarea celor publicate, următoarea

știre apărută în presa franceză din primăvara anului 1984: „Jean Laurain, ministrul veteranilor francezi din al doilea război mondial, a remis lui Evan Galbraith, ambasadorul S.U.A. la Paris, titlul de proprietar al unei parcele de pământ în Normandia, pe locul unde va fi înălțat un monument în memoria soldaților căzuți în timpul debarcării din 6 iunie 1944.

Această parcelă de peste 12 hectare se află în apropierea satului Sainte-Marie-du-Mont (Manche), aproape de punctul Hoc, unde soldații americani au dat asaltul, ajutându-se de frîngii și de scări, pentru a pune stăpînire pe poziția deținută de germani, în primele ore ale debarcării. Acest asalt a costat grele pierderi trupele americane”.

LA ATHOS — ÎNSEMNĂRI DESPRE UNIRE

VENIAMIN MICLE, din satul Bistrița, com. Costești, jud. Vâlcea: În toamna anului 1983, am făcut o călătorie de studii la Muntele Athos, unde am cercetat o serie de manuscrise. La așezămîntul românesc Prodromul, în mulțimea însemnărilor inedite, am găsit două referitoare la evenimentele legate de marea act al Unirii Principatelor din 1859.

Astfel, într-un manuscris miscelaneu din anul 1880, care cuprinde mai multe cîntări patriotice și bisericești, am găsit și un Cîntîc în la alegerea primului domnitor al Principatelor Unite române Alex. Ion I-lu, la 1859, februarie. „Acest cîntîc — aflăm din însemnarea autorului manuscrisului, retras la Athos în 1866 — e compus de dl. Gh. Rozali, profesor la Școala primare clasei a IV-a din Focșani și datu mie să-l rostesc la 1859. Fiind elev în acea clasă în etate pe 11 ani cu numele de Anghe-lachi-Niculau, cum Antonie Shimonatul, a rămasu nerostitu de mine

atunci din cauza timpului rău, a trecut cu grabă Vodă Cuza prin Focșani, neabătîndu-se la școală, unde îl așteptam”.

Însemnarea evocă un moment din călătoria domnitorului Al. I. Cuza de la Iași la București, care a fost urmărită cu viu interes de întreaga națiune. Domnitorul Unirii a fost întâmpinat cu entuziasm de locuitorii orașelor străbătute, care și-au exprimat sentimentele patriotice și atașamentul deplin față de alesul lor.

La Focșani, domnitorul a ajuns la 5 februarie 1859, unde a fost întâmpinat de locuitorii orașului în actuala Piață a Unirii. Atunci ar fi trebuit și elevul din clasa a IV-a să-și rostească discursul său înflăcărat. Timpul nefavorabil însă a făcut ca popasul domnitorului în Focșani să fie mai scurt.

A doua zi, Alexandru Ioan Cuza a ajuns în Buzău. Evenimentul este consemnat pe un alt manuscris aflat la Athos (Erminia picturii bizantine, redactată în 1832 de Ghelasie din Schitul Ciolanul). Anonimul autor al însemnării, martor al evenimentului, consemna: „venirea prințului Alexandru Ioan Cuza de la Iași domn I. La 1859 februarie în. 6 zile au venit p la patru ciassuri în Buzău și a doua zi la 7 ciassuri au plecat la Ploesti și din Ploesti la București, prințu și la Moldova și la Valahia”.

UNGURENI

Ing. **MIHAI BĂLĂIANU**, din București, ne scrie în legătură cu articolul Toponimele subcarpatice Ungureni și semnificația lor (nr. 4/1984): La Direcția generală a Arhivelor statului, din București, la catalogările din 1838, jud. Romanai, plasa Cîmpului, există statistica satului Dioști (acum în jud. Dolj) întocmită de subcriptimitorul Ion Lăcusteanu. Constatăm că din cele 105 familii, existente în Dioști în anul 1837, 15 familii erau de ungureni, adică români veniți din Transilvania, aflați sub stăpînire ungară. Dintre acestea, trei muneau ca ciobani, iar restul se îndeletniceau cu plugăria, lucrînd pămînt de la moșnenii dioșteni. Din documentele existente rezultă că nici una din aceste familii nu a mai părăsit satul, ca să se întoarcă în Transilvania. Urmașii acestor familii locuiesc în Dioști și azi; sint foarte numeroși.

Din cele 15 familii, 11 erau de clăcași și 4 de moșneni. Membrii celor 4 familii de moșneni, existente în 1837, au fost urmașii lui Bărac, venit din Transilvania în anul 1691; a vîndut tot ce a avut acolo și a cumpărat de la moșnenii din Apele VII, sat vecin cu Dioștiul, o curea de moște. Conform legendei, Bărac, care a fost preot ortodox, a fugit din Transilvania din cauza persecuțiilor. Fiul său, Duceleanu, nepotul său Nicofae și strănepotul său, Dinu, au fost preoți în comuna Dioști. Posed aproape în întregime arborele genealogic al băracștilor, deoarece bunica mea după mamă se trăgea din băracștii. Tot din

POSTA MAGAZIN ISTORIC

acestia, după tată, și actorul Silviu Stănculescu. Toate aceste 15 familii, venite din Transilvania, care totalizau în 1837 un număr de 86 suflete, purtau numai nume românești.

DE LA DRAGOMIRNA

NICOLAE COJOC, din Suceava: În bogata colecție de manuscris a Bibliotecii Muzeului Național din Praga, se află — la cota IXH 19 (SVI) — un manuscris împodobit cu frumoase ornamente, cunoscut sub numele **Paradis hieromonachi Raphaelis Dragomirensis**. Manuscrisul a făcut parte din colecția ilustrului filolog Paul Joseph Saffarik (1795-1861) și a fost realizat de ieromonahul Rafail de la cunoscuta mănăstire Dragomirna, unde în sec. XVII, exista o importantă școală de calligrafi — fapt evident atît din eleganța scriiturii, cît mai cu seamă din frumusețea ornamentelor ce im-

podobesc paginile manuscrisului. Cum rezultă dintr-o însemnare de la fila 83 (în fotografia alăturată), „această cântăcică numită Paracelis și alte lucruri folositoare, întocmită și scrisă de ieromonahul Rafail de la mănăstirea Dragomirna și a dat-o de dragul iubirii ucenicului său, diaconul Andronicu din satul Mihoveni pe riul Sucevi, pe virful Himului, în zilele lui Io Ștefan voevod, fiul lui Vasile voevod... în anul 7169 [1661] luna august 28 zile”.

Dincolo, așadar, de valoarea manuscrisului ca atare, cîtea din bibliotecă pragheză constituie cea dintîi atestare documentară a satului Mihoveni (7-8 km în apropierea Sucevei) despre care se credea că ar data din 1756 (cînd e menționat într-un act emis de Constantin Cehan Racovița), arătîndu-ne, totodată, că vechea vatră a satului se afla pe un deal din apropierea localității de azi.

PE SCURT

AUREL AMARIEI, din Piatra Neamț: Răspunsurile exacte la concursul Magazin istoric, ediția a II-a 1983, 20 din 200. Din cronicul Unirii, au fost publicate în nr. 2/1984, iar cîștigătorii în nr. 3 și 4/1984.

VALERIU STROE, din București: Mulțumim atît pentru propuneri cît și pentru graficul istoric trimis.

NICOLAE BOGLUȚ, din satul Ucu-riș, com. Olcea, jud. Bihor, ne relatează despre mai multe cărți românești vechi (sec. XVII-XVIII) aflate în biblioteca parohială din Ucuș-Olcea, atestînd legăturile dintre românii de o parte și de alta a Carpaților.

GHEORGHE DULFU, din com. Sălsig, jud. Maramureș, ne semnaleză împlinirea a opt decenii de la apariția Gazetei de duminică (Șimleul Silvaniei, 1904-1911), publicație care a răspîndit lumina în popor și printre ai cărei colaboratori s-au aflat G. Coșbuc, N. Iorga, Em. Isac, Th. D. Speranția, P. Dulfu.

DOCUMENTARE

Mulțumim următorilor cititori pentru informațiile, notele și materialul documentar trimis: **ION MARINESCU**, din Sibiu (ilustrata istorică Ștefan cel Mare pe patul morții din sfatul fiului său Bogdan); **MARIN TÂNCIU**, din București (fotografia Vilei Adria-na, din Tivoli-Roma); prof. **VICTOR CORODEL**, din com. T. Vladimirescu, jud. Galați (articolul Patru decenii de la eliberare); prof. **VASILE CALESTRU**, Liceul „Cuza Vodă”, din Huși (articolul Unirea principatelor române — o frumoasă pagină a istoriei poporului român); **DUMITRU PRUNCU**, din Timișoara (articolele Mircea cel Bătrîn, Adamclisi, Bana-tul).

MULȚUMIRI

Mulțumim următorilor cititori pen-tru urările, felicitările, sugestiile și propunerile transmise pe adresa redacției: **ALEXANDRU ARGHIRPOL**, din Timișoara; **BAZIL BOLDOR**, din Cluj-Napoca; **MIHAI CHITUC**, din Băile Govora, jud. Vâlcea; **FLORINA și VASILE JANDARMU**, din com. Pri-saca, jud. Olt; **ALEXANDRU FRONIE**, din Timișoara; **EUSTATIU CON-STANTIN MĂRCULESCU**, din Bucu-rești; **DAN STĂNESCU**, din Ploiești; **ALACI BOGDAN**, din Suceava; dr. **VIRGIL V. VRACIU**, din com. Agat-ton, jud. Botoșani; **IOAN DAMIAN**, din Sighișoara; **EMIL LAZAR**, din com. Chisnău-Criș, jud. Arad; **DUMITRU MOCANU**, din Iași; **ION V. COCU**, din com. Firțănești, jud. Galați.

CITITORI ȘI ARTICOLE

Pe marginea unor articole apărute în paginile revistei noastre ne-au scris și următorii cititori: **A. Braester**, din București (Unitatea o datorăm

poporului muncitor, nr. 12/1983); **ALECU CIUNGU**, din Focșani (Gri-gore II Ghica, nr. 2/1984); **ION BU-CELOIU**, din București (Între igno-ranță și eroare voită, nr. 2/1984); **ZOLTAN GALLATSIK**, din municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej (Un singur gînd: unirea deplină, nr. 1/1984).

POȘTA CONCURSULUI

(Urmare din p. 22)

Întrunirea de la Mesteacăn, care a marcat începutul marilor răscoale populare din anul 1784, s-a desfășu-rat în ziua de 31 octombrie 1784 (așa cum se menționează în numărul pe octombrie 1984 al revistei noastre, și în răspunsurile la întrebări) și cum atî răspuns dv., stimate tovarășe **MIRCEA TULBURE**, din București. La 28 oc-tombrie, autoritățile fuseseră înștiințate că Horea s-ar fi aflat la Brad (așadar, nu la Mesteacăn, cum dintr-o eroare a apărut în articolul Apararea lui Horea, publicat în nr. 2/1985 al re-vistei).

PETRICĂ VASILIU, din Brașov: Sînt un abonat al revistei și posed colecția completă. Particip cu plăcere la toate concursurile organizate de dv. și am o mare satisfacție cînd constat că răspunsurile pe care le-am dat, confruntate cu cele publicate în revistă, sînt aceleași. Chiar dacă nu m-am numărat printre cîștigătorii sînt bucu-ros că am dat răspunsuri exacte.

LIVIU DUMITRAȘ, din București: La fel ca și alte concursuri Magazin istoric și Horea 200 mi-a oferit prilejul de a revede colecția revistei, reîntî-nindu-mă, astfel, cu minunate pagini de istorie.

ELISABETA PREDESCU, din Ba-cău: Deși parcă mai dificil decît edi-țiile precedente, concursul Horea 200 a constituit pentru mine o plăcere, dez-le-gînd (sper că și corect) cele 20 întrebări.

TEODOR MIHAIL, din Timișoara, ne solicită să-i comunicăm, dacă se poate, care sînt primele 10 scriitori cu răspunsuri care au sosit la acest con-curs. Vă îndeplînim dorința, cu pre-cizarea însă că primul lot de scriitori sosit pe adresa concursului Horea 200 a fost mult mai numeros, lă-tă însă numele a 10 dintre acești pri-mi participanți: **GEORGE IONIȚOIU**, din com. Vinju Mare, jud. Mehedinți; **ELE-VII ȘCOLIȚI** GENERALE din com. Vi-șina, jud. Dimbovița; **CAROL GRUIA**, din Brașov; **ILIE PETREA**, din Galați precum și **MIHAELA OCTAVIA STĂ-NUȘESCU**, **DUMITRU TĂNESCU**, **DAN DUMITRU**, **MIHAI N. ILIE**, **VICTOR VERNESCU**, **RĂZVAN ZAHARIA**, toți din București.

IMPORTANT! Reamintim cîștigăto-rilor concursului Fiile de epopee (nr. 12/1984) care încă nu și-au ridicat premiile că acestea mai pot fi ridicate pînă la 15 iunie 1985, inclusiv.

CONTENTS (Romanian History) S. Lache Romanian Revolution in Action: August 1944-March 1945 (II) ● G. Zaharia, I. Cupşa, T. Popescu-Traciopone The Romanian Forces in Combat for the Liberation of Czechoslovakia (II) ● P. Alexandrescu Revelations of a Princely Getan Tomb ● I. Micu Horace about the Moral Physiognomy of Our Ancestors ● I. Lupas, P. Teodor The Principality of Transylvania: Evidence of Romanian Political Identity ● D.C. Giurescu, A.G. Savu Past Events Condemned by History in a Laudatory Rendering by the Review Kritika ● D. Botar The Rule of Vlad Vintilă of Slatina (16th Century) ● The XVth ICIS: R. Etienne (France) ● A. Dobre Nicolae Titulescu at the Romanian Academy ● V. Buduru The Diplomat Daniel Fonseca in the Service of Walachian Prince Nicolae Mavrocordat ● In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) St. Lache La révolution roumaine en action: août 1944 - mars 1945 (II) ● Gh. Zaharia, I. Cupşa, T. Popescu-Traciopone Les troupes roumaines dans les luttes pour la libération de la Tchécoslovaquie (II) ● P. Alexandrescu Les révélations d'une tombe princière gete ● I. Micu Horace à propos du profil moral de nos ancêtres ● I. Lupas, P. Teodor La Principauté de Transylvanie — preuve de l'identité politique des Roumains ● D.C. Giurescu, A.G. Savu Un passé condamné par l'histoire, loué par la revue Kritika ● D. Botar Le règne de Vlad Vintilă de Slatina (XVIe siècle) ● Le XVe CISH: R. Etienne (France) ● A. Dobre Nicolae Titulescu à l'Académie Roumaine ● V. Buduru Le diplomate Daniel Fonseca au service du prince valaque Nicolae Mavrocordat ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Ш. Лакс Румынская революция в действии: август 1944 г. — март 1945 г. (II) ● Г. Захария, И. Кушна, Т. Попеску-Трациопоне Румынские войска в боях за освобождение Чехословакии (II) ● П. Александреску Открытия гретской княжеской могилы ● И. Микс Гораций о духовном облике наших предков ● И. Лупаш, П. Теодор Княжество Трансильвания — довод румынской политической самобытности ● Д.К. Джуреску, А.Г. Саву Осужденное историей прошлое, похвально отраженное в журнале Критика ● Д. Ботар Правление господина Влад Винтила из Слатины (XVI в.) ● XV-й МКШ: Р. Етьенн (Франция) ● А. Добре Николае Титулеску в Румынской Академии ● В. Будару Дипломат Даниель Фосенка на службе валахского господина Николае Маврокордаты ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) St. Lache Die rumänische Revolution in Aktion: August 1944 - März 1945 (II) ● Gh. Zaharia, I. Cupşa, T. Popescu-Traciopone Die rumänischen Truppen in den Kämpfen für die Befreiung der Tschechoslowakei (II) ● P. Alexandrescu Die Enthüllungen eines dakischen Fürstengrabs ● I. Micu Horatiu über das moralische Profil unserer Vorfahren ● I. Lupas, P. Teodor Das Wojewodat Transsilvanien — ein Beweis der rumänischen politischen Identität ● D.C. Giurescu, A.G. Savu Eine von der Geschichte verurteilte Vergangenheit — in der Zeitschrift Kritika gerühmt ● D. Botar Die Herrschaft des Vlad Vintila von Slatina (16. Jahrhundert) ● Fer XV. IKGW: R. Etienne (Frankreich) ● A. Dobre Nicolae Titulescu bei der Rumänischen Akademie ● V. Buduru Der Diplomat Daniel Fonseca im Dienste des walachischen Fürsten Nicolae Mavrocordat ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia romana) St. Lache La revolución rumana en acción: Agosto de 1944 — Marzo de 1945 (II) ● Gh. Zaharia, I. Cupşa, T. Popescu-Traciopone Las tropas rumanas en las combates para la liberación de Checoslovaquia (II) ● P. Alexandrescu Las confesiones de un sepulcro principesco geta ● I. Micu Horatio sobre el perfil moral de nuestros antepasados ● I. Lupas, P. Teodor El vaivoda de Transilvania — testimonio de la identidad política rumana ● D.C. Giurescu, A.G. Savu Un pasado condenado de historia elogiado en la revista Kritika ● D. Botar El reinado de Vlad Vintilă de Slatina (siglo XVI) ● El XV-o CISH: R. Etienne (Francia) ● A. Dobre Nicolae Titulescu en la Academia Rumana ● V. Buduru El diplomatico Daniel Fonseca al servicio del principe valaco Nicolae Mavrocordat ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACTIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — Bucureşti

